

KUTATÁS

BUZÁSI ENIKŐ

A PÉCSI PÜSPÖKSÉG FESTÉSZETI GYŰJTEMÉNYE

MŰVEK A 16–19. SZÁZADBÓL

A pécsi püspökség 2012 őszén különböző szakterületek kutatóit kérte fel a püspöki palotában őrzött képzőművészeti, iparművészeti és numizmatikai gyűjtemény felmérésére, leltározására és részletes dokumentálására.¹ Az anyag számbavételének egyik célja és látható eredménye a kanonoki palotában 2015. augusztus végén megnyílt kiállítás, ami történeti és művészettörténeti válogatásban mutatja be a gyűjtemény részben ez alkalomból restaurált darabjait.²

A festészeti anyag felmérésében lényegében semmilyen előzmény nem állt rendelkezésre; az iparművészeti tárgyak 1970-es években kezdődött leltározásához és feldolgozásához³ hasonló a festmények esetében nem volt.⁴ Közülük korábban mindössze hét kép védelme történt meg, ezen túlmenően pedig inkább a kutatói ambíciónak volt köszönhető egy-egy mű ismerete: Boros László a barokk és 19. századi Pécs művészete kapcsán említett néhány, a székesegyház 19. századi berendezéséből származó festményt [45–50.], egyébként pedig jellemzően korszakfeldolgozásoknak (Boross Nepomuk János [47.], Borsos József [130.]), illetve monografikus kutatásoknak köszönhetően kapott szakmai nyilvánosságot egy-egy püspöki palotában őrzött mű (Paulus Antonius Senser [4.], Dorffmaister István [42.], Leopold Kupelwieser [45, 46.]).

A felmérés első meghatározásaival leltárba vett 238 festményből, jobbára új eredményekkel alább 135 művet adok közre, a 19. század végéig terjedően.⁵ A fennmaradó mintegy 100 leltári tétel vagy 20. századi mű vagy bár korábbi évszázadokból való, minősége, művészettörténeti jelentősége, érdekessége, „haszna” nem éri el a szükséges szintet. Csak azokat vettem jegyzékbe, amelyek művészi szempontból értékelhetők vagy történetileg kibonthatók,

amit ha én nem is tettem meg minden esetben, remélem, hogy közlésük másoknak lehetőséget ad erre.

A festmények leltári feldolgozása hamar egyértelművé tette, hogy a késő barokk időszakig visszatekintve Pécs püspökei részéről nyoma sem mutatható ki képzőművészeti gyűjteményt létrehozó szándéknak vagy akár csak hasonló céllal tett szerzeményezésnek. A püspöki palotában fennmaradt, s olykor kiemelkedő színvonalú művek zömét a rezidencia díszítésére beszerzett művek teszik ki [27–34, 36–40, 43, 51–53, 56–57, 91–94, 97, 106, 108, 110–115, 125–129, 131, 133–135.], vagy esetlegesen (többnyire hagyatékként [79, 96.]) bekerült alkotások, illetve részben olyan egykori funkciójukból kiemelt festmények, amelyeknek jelentőségét saját művészi rangjuk mellett eredeti rendeltetésük adja: hogy az átépítés előtti székesegyház 19. századi berendezéséhez tartoztak [45–50.] vagy valamikor a ferences rendház [59–69, 77.], a püspöki palota régi kápolnája [44.], a szemináriumi kápolna [42.], az irgalmas nővérek [81.] vagy a Miasszonyunk kanonokrend temploma, illetve kolostora adott helyet nekik [feltehetően 58, 73, 80.], hogy a többi nem azonosítható provenienciáról, az ugyancsak egyházi intézményekből származó [70, 71, 75, 91, 101.] olykor eléggé szerény megoldású [74.] festményről – melyeknek nagy része ebben a jegyzékben nem is szerepel – most ne is szóljunk. És viszonylag jelentős azoknak a képeknek a száma is, amelyek a háború után a környékbeli kastélyok valamelyikéből jutottak a püspöki palota falai közé [76, 83–86., esetleg 87, 88, 103, 104.]

A képanyagról átfogóan annyit mindenképp el kell mondani, hogy a festőválasztást már a barokktól kezdve egyértelműen a bécsi – kezdetben udvari, később akadémiai művészkörből való – megrende-

lés presztízse irányította, ami a szerzeményezésben a 19. század második felétől már jól megfoghatóan műkereskedői szintre tevődött, annak minden esetlegességével [89, 107, 108.]. A szignatúrákból azonosítható, műpiacra dolgozó festők mellett⁶ a bécsi és berlini képerretervezők és festővásznat forgalmazó cégek pecsétjei, valamint a képek hátán ma is megtalálható osztrák vámhivatali vignetták a tárgyi nyomai ennek [51–53, 108, 114.].⁷

A rendelkezésre álló forrásokból ennél fogva nem sok támpontot nyerünk a gyűjtemény meglévő darabjaihoz, hiába maradt fenn a pécsi püspöki palota, a mecseknádasdi és a mohácsi nyári rezidencia berendezésének leltára két időszakból is. A korábbi, 1778. január 5.-ről keltezve, a Klimó püspök halála után készült inventáriumok egyike, aminek képzőművészeti adatai Entz Géza összegzéséből már rég-ről ismertek.⁸ Számszerű áttekintése a pécsi palotában 141, Nádasdon 37, a mohácsi nyaralóban 49 festményről tesz említést, azaz összességében 227 képről, amihez e három helyszínen 96 bekeretezett és üveg alatt tartott rézmetszet is társult, vagyis

együttesen 323 műtárgyról. Ehhez képest meglepően kevesebb van 1838-ban, a Szepey püspök halálakor készült összeírásban: a palotában 139, Nádasdon 60, Mohácson 76 művet őriztek, összességében tehát 275 festményt és metszetet, minthogy ez a leltár ebben nem tett különbséget, a művek több mint felénél pedig még a témát sem adja meg.⁹ Annyi bizonyos, hogy az akkori műtárgyak legtöbbször ha meg is van, mára nem azonosítható, de még inkább nem lelhető már fel. A felmérés mindenestre azt mutatta ki, hogy a mai képállomány legnagyobb része a püspökség, főképp a pécsi egyházi intézmények tágabb köréből került be, és nem tartozik a három püspöki rezidencia barokk és 19. századi berendezésének történeti egységéhez.¹⁰ Ami gyűjteményként semmit nem von le értékéből, művészettörténeti jelentőségéből, egyes raritásnak mondható darabjai figyelmet érdemlő különlegességéből. Épp ezért volt ideje, hogy ez a mindeddig rejtőzködő gazdag és rendkívül változatos gyűjtemény a maga lehető teljességében és részletességében legyen ismert a művészettörténész szakma számára.

KATALÓGUS

A pécsi püspöki gyűjtemény festményei, 16–19. század

I. Portrék egyházi személyekről

[1.] *Magyarországi festő, 1700 körül: Radonay (Radanay) Mátyás pécsi püspök (hivatalban 1687–1703 között)*

Ltsz.: Fes-030, olaj, vászon, 89×71,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. A török hódoltság utáni első pécsi püspököt jobbra forduló háromnegyed alakban, félrevont vörös drapéria előtt ábrázolja a kép, csipkés karingje fölött fekete mocetumot visel. A nyakában függő, gyémánttal kirakott pectoralét fogja, bal kezében AVE MARIA feliratú könyv. Asztalon jobbra vékony léckeretben kis kép a Győztes Immaculata ábrázolásával.¹¹ A püspöknek ezt a képmását követi a Klimó püspök megrendelésére Anton Hartelmayer által 1764-ben festett egész alakos püspök-sorozat¹² Radonay-portréja. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

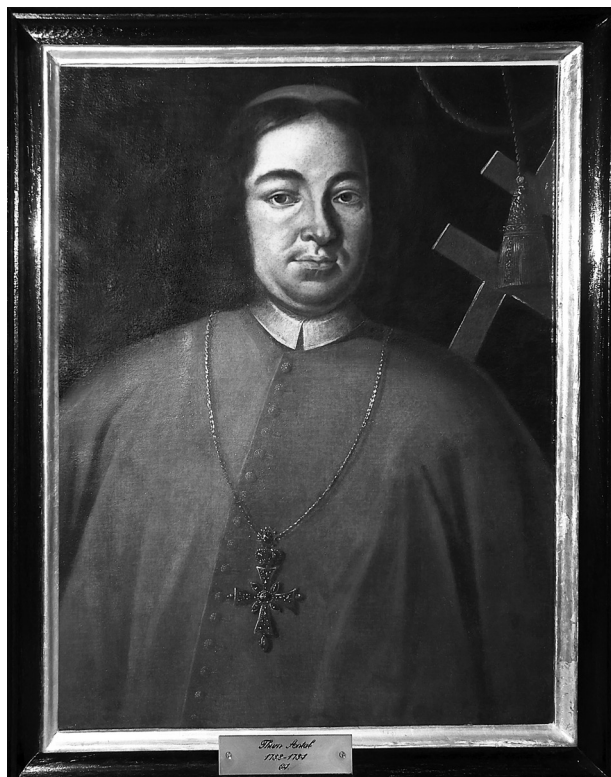
[2.] *Bécsi festő, 1710 körül: Keresztély Ágost szász herceg, győri püspök (hivatalban 1696–1725), bíboros (kinevezve: 1706), esztergomi érsek (hivatalban 1707–1725)*

Ltsz.: Fes-032, olaj, vászon, 73×54 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Keresztély Ágost félalakban, bíborosként jelenik meg a képen. Mögötte függöny és aranyszínű kettős kereszt.¹³ Azonos életkorban és az arcvonásokat tekintve a képpel egyező-

en ábrázolja a főpapot Franz van der Pütt 1711-re datált, Bécsben készült mezzotintója (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00056284_01), amelynek segítségével a portré megfestésének ideje a grafikai másolat dátuma körüli évekre tehető. A püspöki gyűjteményben a portrét eddig Thurn Antal pécsi püspök (hivatalban 1732–1734) arcképeként tartották számon. Gyűjteménybe kerülésének idejére és módjára nincs támpont. (1. kép)

[3.] *Római festő, 1735 körül: Alvarez Cienfuegos SJ. bíboros (kinevezve: 1720), pécsi püspök (hivatalban 1735–1739)*

Ltsz.: Fes-033, olaj, vászon, 76,5×62 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Balra sugárkoszorúban IHS-monogram, fent mondatszalagon: „EMINENT D ALVARVS CARD(inalis) CIENFVEGOS EP(is)C(op)AL(is)”.¹⁴ Az észak-spanyolországi Oviedóban született Alvarez Cienfuegos III. Károly császár vatikáni diplomatája volt, 1720-tól bíboros, a kép ebben a méltóságában ábrázolja. A pécsi püspökséget koadjutor (a püspökségben utóda, Berényi Zsigmond) révén kormányozta, Magyarországon nem járt.¹⁵ Arcképét Rómában festhették, s feltehetően a bíboros-püspök adományozta Pécsre. A Klimó György megrendelésére Anton Hartelmayer által 1764-ben festett egész

1. Bécsi festő: Keresztély Ágost szász herceg, győri püspök, bíboros, esztergomi érsek, 1710 körül. [2.] sz.

2. Paulus Antonius Senser: Berényi Zsigmond pécsi püspök, 1745 körül. [4.] sz.

alakos püspök-sorozat¹⁶ Cienfuegos-portréjának mindenestre ez az ábrázolás volt az előképe. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[4.] Paulus Antonius Senser (Eszék 1716 k.–Pécs 1758): Berényi Zsigmond pécsi püspök (hivatalban 1739–1748), 1745 körül

Ltsz.: Fes-034, olaj, vászon, 95×74,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Jobbra lent újkori felirat: „C(omes) Berényi 1739–1745”. A korábban meghatározatlan portréban Mirjana Repanić-Braun ismer-te fel Paulus Antonius Senser művét.¹⁷ Az eszéki születésű művész, akit elsősorban oltárképfestő-ként tartunk számon, 1747-ben kapott polgárjogot Pécsen, ahol saját műhelyt hozott létre, s ahol mű-ködését egy tanítványi kör tevékenysége kísérte. A Klimó György által megrendelt egész alakos püs-pök-sorozat¹⁸ Berényi-portróját Anton Hartelmayer az ő műve alapján festette meg 1764-ben. Bemutat-va a püspöki gyűjtemény kiállításán. (2. kép)

[5.] Bécsi vagy pozsonyi festő: Erdődy Gábor egri püspök (hivatalban 1715–1744), 1735–1740 körül

Ltsz.: Fes-031, olaj, vászon, 91×72,5 cm. Jelzés nélkül. A kép a pécsi püspökök „hivatalos” portré-sorozatában mindeddig Nesselrode Ferenc (hivatalban 1703–1732) ábrázolásaként kapott helyett.¹⁹ A portré ezzel szemben Erdődy Gábor egri püspökről

készült, akinek ebből az arckép-változatából, pontosabban ülő térdképpé egészített formátumából Eger egyházi intézményeiben három példányt is őriznek – ezeket a legújabb kutatás Huetter Lu-kács egri irgalmas rendi festő (megh. 1760 Eger) munkájaként határozta meg.²⁰ 1753-ban Huetter a rend *Prothocollum*-ának bejegyzése szerint megfes-tette az akkori püspök, Barkóczy Ferenc, továbbá a rend pártfogója, Androvics Miklós kanonok portréi mellett az irgalmasokat 1726-ban Egerben letele-pítő Erdődy Gábor arcképét is.²¹ Erről, a Huetter legkorábbi egri munkái egyikeként adatolt műről készülhetett a kompozíció ismert (nem feltétlenül Huettertől származó) másolatai. Az egri festőnek Erdődy képmásához előkép állhatott rendelkezésére, egy élet utáni portré, ami az ábrázolt kora alapján (szül. 1684) 1735/40 körül készülhetett. A pécsi kép festői kvalitása, részleteinek igényes ki-dolgozottsága, de főképp az arckifejezés, a tekintet élénksége alapján azt feltételezem, hogy ez a portré-változat volt az az első – még az alapító idején készült, s esetleg általa a rendnek adományozott – példány, ami a Huetter-féle térdképhez 1753-ban mintát adott. Ide tartozó érv, hogy a félalakon lévő pectorale részletei megfestett ötvösműként hitele-sebben ábrázolják magát a tárgyat, mint ahogy azt a többi képen a mellkereszt leegyszerűsített, stilizált formája teszi. Ha a pécsi kép arc/fej-részletével mint

3. Bécsi vagy pozsonyi festő: Erdődy Gábor egri püspök, 1735–1740 körül. [5.] sz.

4. Huetter Lukács: Erdődy Gábor egri püspök, 1753. Egri Főegyházmegyei Gyűjtemény

előképpel hasonlítjuk össze a nagykivágatú változatokat, akkor az Erdődy-címeres faragott keretben lévő, és a 20. század közepéig a rend házfőnöki lakosztályában őrzött reprezentatív példányt határozhatjuk meg a mellkép első másolataként; az 1753-ból való forrásadat valószínűleg erre vonatkozik.

Egyelőre nem sikerült tisztázni, hogy a portré miképp került a pécsi püspökségre, így csak erős feltételezésre vagyunk utalva. Arra hagyatkozva, hogy nagykivágatú kompozíció változatai rendi megrendelések folytán terjedtek Egerben, kézenfekvő arra gondolni, hogy a szerényebb formátumban készült, előképet jelentő első példány eredetileg ugyancsak a rend tulajdonában volt, és a Johann Georg Krautsack pécsi tímármester alapításával 1796-ban Pécsre telepített irgalmasok²² révén jutott a városba. A feltételezést megerősítené, ha tudni lehetne, hogy az első rendtagok honnan érkeztek Pécsre, azonban úgy tűnik, hogy az irgalmasok helyi történetére vonatkozó kutatás eddig ezt a kérdést nem tette fel, jóllehet a beköltözés, a rendház elfoglalásának több részlete is ismert.²³ (3, 4. kép)

[6.] Johann Michael Millitz (Bécs 1725–1784 után?): Zichy Ferenc győri püspök (hivatalban: 1743–1783), 1748–1750 körül

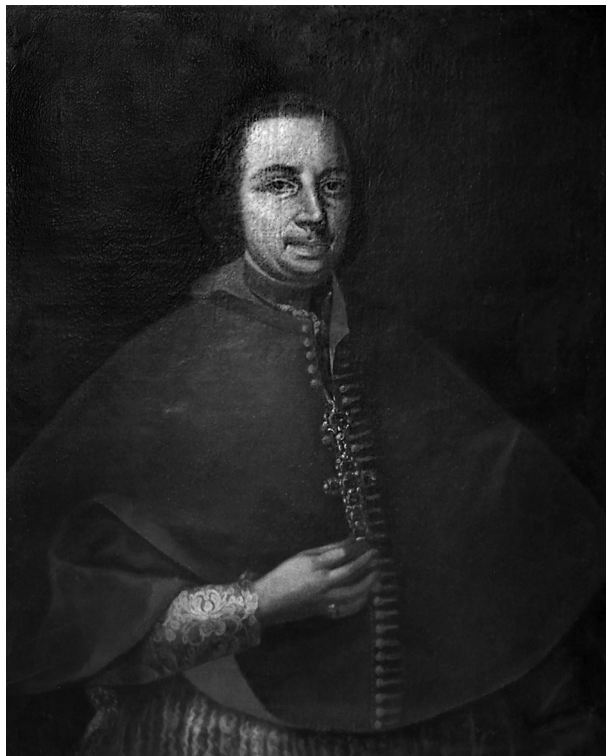
Ltsz.: Fes-111, olaj, vászon, 89,5×75 cm. Jelzés nélkül. A fehér csipkés karing fölött vörössel bélelt zöld mocetumot és ugyanolyan színű pileolust viselő főpap kiléte eddig nem volt tudott. Az ábrázoltban az arc-, főképp a száj körüli vonások jellemzői alapján Zichy Ferenc győri püspök ismerhető fel, ikonográfiájához képest szokatlanul fiatalon megörökítve.²⁴ Azonosítását egy 1755-re datált félalakos portré segíti, aminél – az életkorból, valamint a paróka nélküli megjelenésből ítélve – a pécsi képmás mindenképp korábban készült.²⁵ Az ábrázolt személye azáltal is bizonyos, hogy a püspök portréján megörökített, smaragdokkal és gyémántokkal díszített pectorale ma is megvan a Győri Egyházmegyei Kincstár gyűjteményében. A festő meghatározásának alapja, hogy az arckép több egyezést mutat Millitz korai műveinek festői sajátosságaival: az arc modellálásában főképp egy arisztokrata hölgyről készült félalakos portréval, amely szignált és 1759-re datált, s mint a korai évek munkája, jó analógia a Zichy-portréhoz is.²⁶ Millitz a bécsi képzőművészeti akadémián végzett tanulmányok (1739) után előbb Bécsben, majd 1778-tól Pozsonyban dolgozott – Zichy portréja bécsi működése elejére tehető. Lehetséges, hogy a kép Zichy Gyula pécsi püspök (hivatalban 1905–1926) révén került a gyűjteménybe, annak ellenére, hogy a családnak nem azonos mellékágába tartoztak. Publikálatlan. (5. kép)

[7.] *Anton Hartelmayer (született Pécs 1730 / 1740 körül): Klimó György pécsi püspök (hivatalban 1751–1777), 1764*

Ltsz.: Fes-035, olaj, vászon, 93 × 72 cm. Jelzés nélkül. A püspököt derékig mutató kép Klimó egész alakban készült reprezentatív portréjának redukált változata. Az egész alakos példányt a fennmaradt vöröskréta-vázlat szignatúrájából tudhatóan Anton Hartelmayer festette 1764-ben.²⁷ A nagyméretű portré egy püspök-elődököt is bemutató sorozatba tartozik (vö. [1, 3, 4.] számokat), amely sorozat szerepel a Klimó halálát követően felvett palota-leltárakban.²⁸ Az egész alakos képpel mutatkozó formai-festői rokonság alapján a félalakos változatot Hartelmayer kezétől származó egyidejű variánsnak tartom. Ez utóbbi bizonyos részletekben – például a nyakban viselt pallium, Klimó felállított könyvön nyugvó jobb keze – némileg különbözik a reprezentatív példánytól. Hartelmayer születési helyéről, tanulmányairól korábban nem voltak ismereteink, adatai újabb kutatással a bécsi képzőművészeti akadémia beiratkozási anyakönyvéből derültek ki: eszerint egy szabómester fiaként 1760. augusztus 26-án iratkozott be, és pécsi születésűnek mondta magát.²⁹ A portré bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.³⁰ (6. kép)

[8.] *Bécsi festő, feltehetően Anton Hickel (Böhmisch Leipa 1745–1798 Hamburg): Christoph Anton Migazzi váci püspök (hivatalban 1756–1757, majd 1761–1785), Bécs érseke (1757–1803), 1776*

Ltsz.: Fes-141, olaj, vászon, 113,5 × 89,5 cm. Jelzés nélkül. Balra fent feketével átfestve püspöki címer, alatta felirat: „Christophorus / Cardinalis / A. Migazzi / Ep(isco)p(at)us Vacien(sis) adMin(istrator) / Perp(etuus) 1776” Nagyon igényesen festett, jó minőségű kép, aminek festékrétege a korábbi évtizedekben elszenvedett felületi sérülések miatt nagy felületen lepergett, elpusztult. A karszékben ülve, balra forduló háromnegyed alakban ábrázolt püspök vörössel bélelt hermelines pelerint, csipkés karinge alatt bíborosi reverendát visel. Kezében egymásra fektetett papírlapokat tart. Nyakában gyémánttal kirakott pectorale, valamint szalagon a Szent István-rend nagykeresztje. A hozzá tartozó csillag töredékei – a festékréteg összefüggő hiánya miatt – épp hogy kivehetők a portré mellrészén. Hátul jobbra vastag kannelurázott oszlop, aminek felső részére gondosan redőzött sötét(lila?) drapéria tekeredik. Balra ugyanolyan színű, szép esésű függöny. A festmény a textilek és szőrmék jellegzetes bársonyos felületalakítása és lágy kontúrú modellálása miatt gondolható Anton Hickel művének. Amennyiben az attribúció helyes, úgy a kép Hickel utolsó bécsi munkái egyike lehet, mielőtt 1779 körül – akadémiai tanulmányait

5. Johann Michael Millitz: Zichy Ferenc győri püspök, 1748–1750 körül. [6.] sz.

6. Anton Hartelmayer: Klimó György pécsi püspök, 1764. [7.] sz.

követően – a müncheni udvarba távozott.³¹ A kompozíció azonosságából és a részletek egyezéseiből ítélve ez a portré vagy ennek egyenértékű változata lehetett az előképe Johann Gottfried Haid (1710–1776) 1776-ban készült mezzotintójának (l. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00080358_01). A lap a festő nevét nem tünteti fel. A kép feltehetően Esterházy Pál László révén került Pécsre, aki pécsi püspökké történt kinevezése előtt Migazzi idején váci nagyprépost és az egyházmegye általános helynöke volt. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.³²

[9.] *Elias Mögel (működött Pozsonyban 1751 és 1786 között): Batthyány József bíboros (kinevezve: 1778), esztergomi érsek (hivatalban 1776–1799), 1780*

Ltsz.: Fes-100, olaj, vászon, 113 × 89,3 cm. Jelezve a hátoldalon: „Elias Mögel pinxit 1780”. Karszékben ülő, oldalról ábrázolt félalak, csipkés karingben és bíborosi mocetumban, nyakában palliummal félig takarva a Szent István-rend 1765-ben kapott nagykeresztje. Maga elé tartott kezében könyv. A svájci származásának tudott pozsonyi működésű Mögelt elsősorban *trompe-l’oeil*-képei, -csendéletei alapján tartja számon az irodalom, pedig Johann Matthias Korabinszky mára már nem ismert „jól hasonlító” arcképeket is említ tőle, így a pozsonyi várban egy „futólagos modorban” festett tisztiportré-sorozatot.³³ Mögel arcképfestői tudását egyelőre csak Bat-

7. Elias Mögel: Batthyány József bíboros, esztergomi érsek, 1780. [9.] sz.

thyány portréja alapján ítélnélhetjük meg – mindenestre egyetértve Korabinszky véleményével. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből. (7. kép)

[10.] *Bécsi (?) festő, 1770–1774 között: XIV. Kelemen pápa (hivatalban 1769–1774)*

Ltsz.: Fes-127, olaj, vászon, 72 × 60,5 cm. Jelzés nélkül. Félalakban, áldásra emelt kézzel ábrázolva. Giovanni Domenico Porta (1722–1780) több másolatban ismert kompozíciójának redukált változata. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.

[11.] *Bécsi (?) festő, 18. század utolsó negyede: VI. Pius pápa (hivatalban 1775–1799)*

Ltsz.: Fes-128, olaj, vászon, 131,5 × 92,5 cm. Jelzés nélkül. Ülő térdkép-ábrázolás VI. Pius arcvonásaival, de kompozíciója XIV. Benedek (Pierre Subleyras 1741-ben festett képe után Rocco Pozzi, Róma, mezzotinto, Biblioteca Nacional de Portugal), valamint XIII. Kelemen (l. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00031407_01) portréinak metszetábrázolásait követi. A konkrét festett előkép nem ismert, feltehetően a pápa-elődök (egymással egyező kompozíciójú) portréinak felhasználásával készült. A mohácsi püspöki nyaraló 1838-ban felvett leltára a képet a 12. szoba festményei közt említi.³⁴ Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.

[12.] *Osztrák festő, 1770-es évek: Ignaz Parhamer (1715–1786) lekéri címzetes apát, jezsuita pedagógus, a bécsi árvaház igazgatója*

Ltsz.: Fes-143, olaj, vászon, 72,5 × 62,5 cm. Jelzés nélkül. A kép hátán egykorú felirat: „(R)everend(issimus) D(omi)nus Ignatius Parhomer Praep(ositus): de Léköhr / Obít (!) aetatis suae 71 Ar(...) / 1 Aprill 1786” Félalakos ábrázolás, ami a középkorú apátot semleges háttér előtt, fekete reverendában, lila szegélyű pelerinnel és lila cingulummal mutatja. Mellén apáti kereszt. Fent jobbra apáti címer. Ignaz Parhamer jezsuita pedagógus, hitoktató Trencsénben lépett be a jezsuita társaságba, majd Egerben, Besztercebányán és Nagyszombatban végzett teológiai tanulmányokat. 1748-tól az osztrák népiskolák felügyelője volt, 1759-től Mária Terézia kinevezésével a bécsi árvaház vezetője lett. 1777-től előbb drozói, majd 1782-től lekéri címzetes apát.³⁵ A portré ez utóbbi tisztségében ábrázolja őt. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.

[13.] *Dorffmaister István (Pozsony 1741–Sopron 1797): Esterházy Pál László pécsi püspök (hivatalban 1781–1799), 1791*

Ltsz.: Fes-036, olaj, vászon, 68 × 53,5 cm. Jelezve jobbra lent fekete írással: „Dorffmaister pinxit

8. Dorffmaister István: Esterházy Pál László pécsi püspök, 1791. [13.] sz.

1791". A kép festett oválba foglalt, szemközt ábrázolt kivágatban mutatja a püspököt, fekete mocetumban, mellén gyémánttal és rubinttal kirakott pectorale függ. A portré eddig elkerülte a Dorffmaister-kutatás figyelmét, a festő életmű-feldolgozása nem tartja számon, a képet a korábbiakban festőnév nélkül tették közzé.³⁶ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (8. kép)

[14.] *Magyarországi (pécsi?) festő, 1810-es évek: Király József pécsi püspök (hivatalban 1807–1825)*

Ltsz.: Fes-037, olaj, vászon, 98 × 76,7 cm. Jelzés nélkül. Klasszicista színkezelésű portré, keményen, darabosan formált részletekkel. A fehér mocetumot viselő, félalakban ábrázolt püspök dúsan redőzött zöld drapéria előtt karszékekben ül, kezét áldásra emeli, mellén pallium.³⁷ A mohácsi püspöki nyaraló 1838-ban felvett leltára a 12. szoba képei közt említi a portrét, aranyozott rájában.³⁸

[15.] *Magyarországi festő, 1828 körül: Szepesy Ignác pécsi püspök (hivatalban 1828–1838)*

Ltsz.: Fes-038, olaj, vászon, 105 × 78 cm. Jelzés nélkül. A hátoldali felirat szerint a portré a püspöki könyvtár berendezéséből való. A kép Szepesyt a Szent István-rend középkeresztjével mutatja, amit 1835-ben nyert el. A portré ennek ellenére korábbi, talán pécsi püspöksége kezdetén készülhetett, amit a kép klasszicizáló stílusjegyei, valamint a püspök

képen megörökített fiatal kora alapján (szül. 1780) mondhatunk. A rendjel 1835-ben a már kész képre került rá: a püspöki reverendához tartozó pelerint, valamint a pectorale felső részét ekkor újrifestették, az átalakítás nyomai ma is láthatók a rendjelszalag folytatásában.³⁹

[16.] *Boross Nepomuk János (Szekszárd 1808–1855 uo.): Szepesy Ignác pécsi püspök (hivatalban 1828–1838), 1843*

Ltsz.: Fes-001, olaj, vászon, 128,5 × 91,5 cm. Jelezve balra lent az asztal lábán: „fest. Boross Ján / Dec: 1843”. Mellette balra a fekete háttéren feketével átfestett, elődomborodó felirat: „Ignatius L(iber) B(aro) Sepes De Negyes Ep(isco)pus Quinque Eclesiensis a Maii An(ni) 1827 usque 10 Iulii An(ni) 1838 qua obiit”. Álló háromnegyed alak lila püspöki ornátusban, asztal mellett ábrázolva, amelyen a szentírás három felállított kötete, pallium, valamint a Szent István-rend 1835-ben elnyert középkeresztje kapott helyet.⁴⁰ Scitovszky János püspök – Szepesy utóda – megrendelésére készült portré, Scitovszky képmásának [18. szám] párdarabja. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[17.] *Magyarországi festő, 1840 körül: Scitovszky János pécsi püspök (hivatalban 1838–1849)*

Ltsz.: Fes-039, olaj, vászon, 66 × 54 cm. Jelzés nélkül. Mellkép világosszürke háttér előtt. Boross Nepomuk János alábbi félalakos portréjának kvalitatív előképe, egy Borosznál jobb képességű, ismeretlen biedermeier festőtől.

[18.] *Boross Nepomuk János (Szekszárd 1808–1855 uo.): Scitovszky János pécsi püspök (hivatalban 1838–1849), 1842*

Ltsz.: Fes-002, olaj, vászon, 128,5 × 91 cm. Jelezve balra lent az asztal lábán: „Fest. Boross János 1842”. Háromnegyed alakos portré, amely fekete püspöki reverendában, asztal mellett állva mutatja a főpapot. Az asztalon többek között a püspöki palota 1841-ben megkezdett átalakításához tartozó tervrajz-részlet látható: a keleti homlokzat rizalitjának ábrázolása.⁴¹ A [16.] számú kép párdarabja. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[19.] *Karl von Blaas (Nauders [Tirol] 1815–1894 Bécs) (?): Scitovszky János bíboros (kinevezve: 1853), esztergomi érsek (hivatalban 1849–1866), 1853*

Ltsz.: Fes-227, olaj, vászon, 253,5 × 126,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁴² A püspök kezében tartott papírlapon kronostichont tartalmazó felirat: „ProsperItatI CIVItatIs InstItVtIone pVeLLarI sVMtIbVs profVsIs proVIDentI gratI CIVes grates habent perennes”, ami a kép megfestésének idejét

9. Karl von Blaas (?):
Scitovszky János bíboros, esztergomi érsek, 1853. [19.] sz.

bíborosi kinevezésének évére, 1853-ra teszi. Álló egész alak, bíborosi ornátusban, nyakában rendjelencon a Szent István-rend 1849-ben elnyert nagykeresztje, mellén a rendjel csillaga. Mellette jobbra bíborosi kalap, pallium, valamint asztalról lelógó építészeti rajz: az általa 1851-ben alapított pécsi Miasszonyunk kanonokrend templomának és zárdájának homlokzati traktusa. Az épületraajz hangsúlyos elhelyezése miatt elképzelhető, hogy a reprezentatív alapítóképmás a Miasszonyunk kanonokrend kolostorából származik. Az eddig ismeretlen szerzőségű festmény az alak felső részét tekintve pontosan megfelel Joseph Kriehuber (1800–1876)

ülő térdképben ábrázolt litográfiájának, ami a lap jelzése szerint Karl von Blaas festménye alapján készült. (L. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00087256_01. A térdkép lavírozott rajzvázlata elárverezve 2011-ben Salzburgban.)⁴³ Az egész alakos portré festői jegyei nem állnak távol Blaas munkáitól, ami a kivitelezés igényes megoldása mellett megengedi, hogy a pécsi képet saját kezű változatnak feltételezzük.⁴⁴ (9. kép)

[20.] *Magyarországi festő, 19. század: Girk György pécsi püspök (hivatalban 1852–1868), 1863*

Ltsz.: Fes-198, olaj, vászon, 128×91,5 cm. Jelzés nélkül. Oszlop és drapéria előtt háromnegyed alakban, hermelines palástban ábrázolt püspök a bal kezét az asztalra helyezett zsinati könyvön nyugtatja. A datálatlan kép készítésének idejét az 1863-ban megtartott zsinat dokumentuma adja. Az asztalon pallium és feszület. (Farbaky Péter felmérése.) Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[21.] *Kegyess József (Bölcske 1834–1914 Budapest): Girk György pécsi püspök (hivatalban 1852–1868), 1865*

Ltsz.: Fes-040, olaj, vászon, 92×71 cm. Jelezve balra lent: „1865 festette Kegyess József”. Semleges háttér előtt ábrázolt félalak, karingben, hermelines palástban, maga előtt tartott könyvvel a kezében.⁴⁵

[22.] *Ismeretlen festő, 19. század vége, 20. század eleje: Kovács Zsigmond pécsi püspök (hivatalban 1869–1877), később veszprémi püspök (1877–1887)*

Ltsz.: Fes-041, olaj, vászon, 90×75 cm. Jelzés nélkül. Hermelines lila palástban, lila pileolussal, szürkés sötétkék háttér előtt megörökítve. A beállítás és az ábrázolás részletei Adolphe Dauthage (1825–1883) bécsi litográfus egyik lapjával egyeznek meg, amelynek aláírásában már Kovács Zsigmond veszprémi püspöki titulusa szerepel. (L. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00081886_01) A festői összkép és az ecsetkezelés alapján a festmény a litográfia utólagos, legfeljebb a századforduló körül készült másolata lehet.⁴⁶

[23.] *Holló Zsigmond (Miskolc 1858–1896 Pécs): Dulánszky Nándor pécsi püspök (hivatalban 1877–1896), 1893*

Ltsz.: Fes-004, olaj, vászon, 160×107 cm. Jelezve balra lent: „Holló Zsigmond 1893”. Zöld terítővel letakart asztal mellett állva, háromnegyed alakban ábrázolja a főpapot. Fekete püspöki reverendáján a Ferenc József-rend 1882-ben elnyert nagykeresztjéhez tartozó csillag látható. A semleges háttéren balra fent Dulánszky püspöki címere kapott helyet.⁴⁷

[24.] *Boross Nepomuk János (Szekszárd 1808–uo. 1855) után: Klobusiczky Péter kalocsai érsek (hivatalban 1821–1843), 1843 körül*

Ltsz.: Fes-070, olaj, vászon, 23,5×18,7 cm. Jelzés nélkül. Hátoldalára ragasztott cédulán gépelt felirat: „A Pécsi Püspöki Könyvtár tulajdona”. Eredeti aranyozott ökörszemes keretben. A fekete feszület előtt imádkozó idős főpap érseki ornátust visel, mellén az 1827-ben kapott Lipót-rend nagykeresztjének csillagával. Egykorú másolat Boross Nepomuk János adatoltan 1843-ban festett műve után, amely a Kalocsai Érseki Kincstár Festmény-, Szobor- és Metszettárában van.⁴⁸ A kompozícióról Boross rajza nyomán Franz Eybl litográfiát készített (l. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv, PORT_00003141_01), ami a püspök halálát követően jelent meg 1843-ban. Valószínűnek tartom, hogy a kis kép Girk püspök révén került Pécsre, aki Kalocsán kanonok, majd káptalani helynök, 1833 és 1843 között pedig Klobusiczky Péter kalocsai érsek közvetlen munkatársa volt.

[25.] *Magyarországi festő, 19. század eleje: Koller József pécsi nagyprépost, egyháztörténész*

Ltsz.: Fes-029, olaj, vászon, 70×58,5 cm. Jelzés nélkül. Felirat jobbra fent: „Josephus Koller doctus praepositus Quinque Ecclesiensis Nat. 1745. Mort 1832”. A vászon hátoldalán: „Koller József / a pécsi székeskáptalan / nagyprépostja”, valamint a vásznat forgalmazó bécsi cég pecsétje: „W. Koller in Wien / Silberne Medaille”. Koller József egyháztörténész, teológiai doktor, a püspöki könyvtár igazgatója Klimó György megbízására hét kötetben írta meg a pécsi egyházmegye történetét. Egyike volt azoknak a tudósoknak, akik a Budára szállított Szent Koronát és a koronázási jelvényeket megsemmisítették; megfigyeléseit és további kutatása eredményeit egy 1800-ban megjelent tudományos értekezésben foglalta össze.⁴⁹ A portré semleges háttér előtt, félalakban ábrázolja őt, keze az előtte fekvő nyitott könyvön nyugszik. A püspöki gyűjtemény kiállításán bemutatva.

II. Klimó György püspök szerzeményei és megrendelései

[26.] *Anton Donat (Alsó-Lausitz, működése 1765 és 1781 között adatolt): „Világnak világossága” – A pásztorok imádása, 1775*

Ltsz.: Fes-078, olaj, vászon, 90,5×47 cm. Jelezve balra lent: „Donat. A / 1775”. A legutóbbi időkgig közöletlen kép⁵⁰ talán összefügg azzal a nyolc festménnyel, amelyet Klimó György a székesegyházi sekrestye imázsámlóira rendelt meg. Az 1777-re

elkészült képekből a térdeplők felépítményébe illesztve mára négy maradt.⁵¹ A pásztorok imádása-jelenet a többivel nem teljesen egyező ívvel záródik fent, ezért vagy a sorozat átalakított darabja, vagy téma-variáció. Az öt festményt összekapcsolja a szignatúra, minthogy a székesegyház képein jelölt „P(ater) Donat” kilétét ennek a képnek az aláírása tisztázza: az itt jelzett keresztnév azt az Anton nevű festőt azonosítja, aki Klimó 1765 januárjában Norbert Baumgartner Bécsben működött kapucinus festőhöz (1710–1773) írt levelében fordul elő, s akivel a püspök egy Kálvária-képet kívánt elkészíttetni.⁵² A kutatás eddig is feltételezte, hogy a megrendelésben az imázsámlók festőjéről és a székesegyházi sorozat egyik darabjáról van szó, ezt igazolja A pásztorok imádása-kép szignatúrája is. A levélből derül ki Klimó szándéka, hogy Anton festő érdekében közbenjár a bécsi képzőművészeti akadémia rektoránál. Ennek eredményeként 1765 júliusában már szerepel a festő neve az akadémiai matrikulában, ami származását a cseh határ közeli Alsó-Lausitzból adja meg, majd 1770 októberében újból beiratkozik.⁵³ Szignatúrái fontos részletet közölnek életéről is: itt tárgyalt képén, 1775-ben keresztnévét használja, a sekrestyebeli sorozat utolsó ismert darabjain, 1777-ben már szerzetesként jelöli magát.⁵⁴ E két dátum között léphetett be a rendbe.

Donat valószínűleg Bécsben jutott A pásztorok imádása-jelenet előképéhez: Étienne Fessard (1714–1777) 1761-ben készült metszetéhez, amely François Boucher (1703–1770) „La Lumière du Monde” című alkotását sokszorosította. Boucher 1751-ben festette a képet Mme Pompadour Bellevue kastélyának kápolnája számára.⁵⁵ Hasonlóképp francia metszet volt az alapja a Dóm egyik imázsámlóján lévő Keresztlevételnek is, ahol mind kompozícióban, mind a részletek megformálásában Donat pontos másolatát adja Louis Desplaces (1682–1739) metszetének, amit a grafikus Jean Baptiste Jouvenet (1644–1717) 1697-ben készült festménye nyomán kivitelezett.⁵⁶ A Pásztorok imádása-kép bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (10–13. kép)

[27.] *Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.): Habsburg Miksa Ferenc osztrák főherceg (1756–1801), 1766*

Ltsz.: Fes-120, olaj, vászon, 92,5×73 cm. Jelezve jobbra lent a vászon hátoldalán: „Z. Schreitter pinxit 1766”.⁵⁷ Restaurálva.⁵⁸ A főherceg háromnegyed alakban, aranyhímzésű fehér tiszti kabátban, kezében parancsnoki bottal jelenik meg. Balra asztalra helyezett párnán az osztrák főhercegi korona. A kompozícióról rézmetszet is készült: ennek fennmaradt egy *avant lettre*-példánya, amelyet őrzési helyén Lipót főherceg portréjaként azonosítottak (Wien, Österreichische Nationalbibliothek,

10. Anton Donat: „Világnak világossága” –
A pásztorok imádása, 1775. [26.] sz.

Bildarchiv, PORT_00048133_01). A meghatározásnak a Pécsen előkerült festmény datálása ellene mond. A vászon egyezése alapján sorozatot alkot a [28–32.] számú képekkel. Valószínűnek tartom, hogy további Habsburg családi portrékkal együtt ezt a sorozatot említik a Klimó püspök halála után készült leltárak a püspöki palota fogadóhelyiségében.⁵⁹ Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (14. kép)

[28.] Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.) (?): Habsburg Lipót osztrák főherceg (későbbi II. Lipót) (1747–1792), 1765/1766

Ltsz.: Fes-121, olaj, vászon, 93×73,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁶⁰ Tájban ábrázolt félalak, jobb kezével füves földpárkányra támaszkodik. Ruhája császári tiszti uniformis, mellén Aranygyapjas rendjel, valamint – színbeli tévesztéssel – a Szent István-rend nagykeresztjének szalagja. Sorozatot alkot a [27, 29–32.] számú képekkel. A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

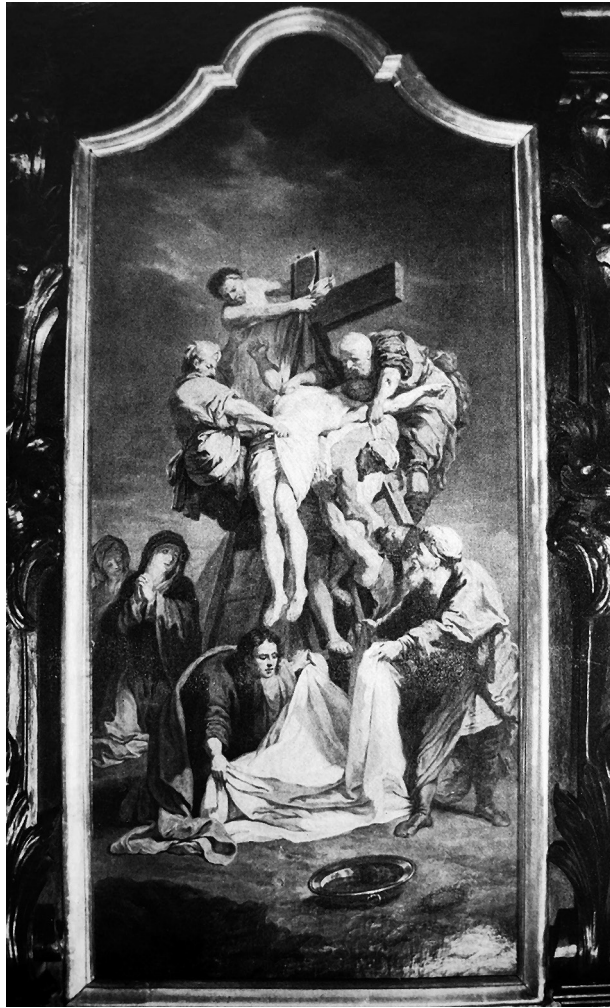
11. François Boucher – Étienne Fessard:
„La Lumière du Monde”, rézkarc és rézmetszet, 1761

[29.] Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.) (?): Mária Ludovika infánsnő, Habsburg Lipót osztrák főherceg (későbbi II. Lipót) felesége (1745–1792), 1765/1766

Ltsz.: Fes-122, olaj, vászon, 93×74 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁶¹ Az infánsnő ezüsttel hímzett, csipkeujjú szürkés-kék ruhában, jobbjával a mellette álló asztalra könyökölve látható. Kezében kottalapot tart. Sorozatot alkot a [27, 28, 30–32.] számú képekkel. A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[30.] Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.) (?): Albert szász-tescheni herceg (1742–1822), 1766 körül

Ltsz.: Fes-123, olaj, vászon, 93×74 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁶² A herceg félprofilba forduló háromnegyed alakban ábrázolva, fehér és skarlát színű, arany rátéttel díszített öltözetben, hermelines vörös palástban. Kezében parancsnoki bot. Kabátja alól a Szent István-rend nagykeresztjének rendjelszalagja tűnik elő. Zacharias Schreitternek egy szignált, 1781-re datált, kompozícióban ettől némileg eltérő ábrázolása is fennmaradt a hercegről.⁶³ A pécsi kép sorozatot alkot a [27–29, 31–32.] számú portrékkal. A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

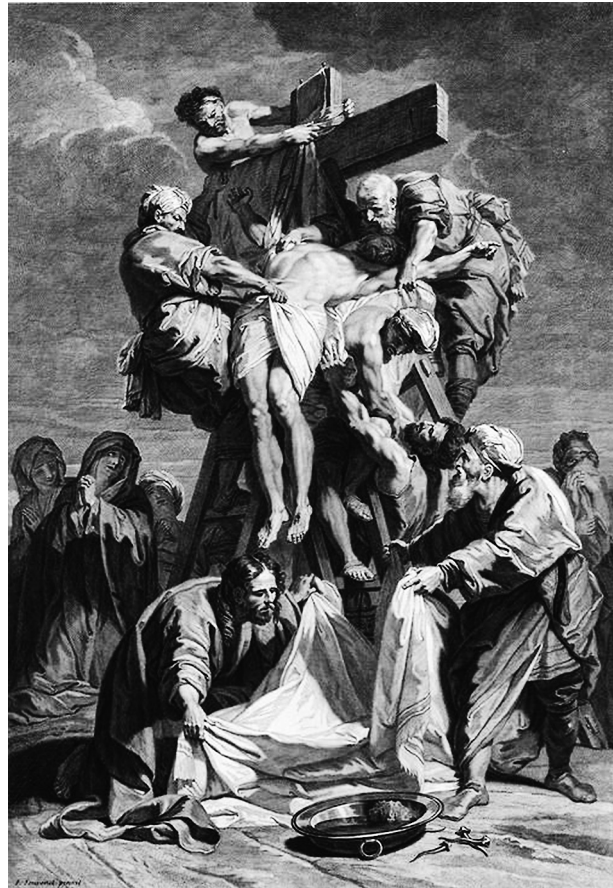
12. Anton Donat: Keresztlevétel, 1777.
Pécs, Szekesegyházi sekrestye

[31.] Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.) (?): Habsburg Mária Krisztina osztrák főhercegnő, Albert szász-tescheni herceg felesége (1742–1798), 1766 körül

Ltsz.: Fes-124, olaj, vászon, 93 × 74 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁶⁴ A főhercegnő aranyhímzésű, csipkeujjú rózsaszín ruhában, jobbjában csukott legyezővel egy tőle jobbra lévő párnára könyököl, amelyen a főhercegi korona látható. Sorozatot alkot a [27–30, 32.] számú képekkel. A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[32.] Zacharias Schreitter (Bécs 1737–1821 uo.) (?): II. József ifjú császárként (1741–1790), 1765/1766 körül

Ltsz.: Fes-125, olaj, vászon, 93 × 74 cm. Jelzés nélkül. Szakadás miatt a vászon hátára egy fehér vászoncsík ragasztva, rajta felirat: „1880. Nov. 9-én 8 órakor Földrengés miatt Leésett a falról”. Méretazonosság és festői jellemzők alapján az előző képek sorozatához tartozónak gondolom [27–31. számok]. Publikálatlan.

13. Jean Baptiste Jouvenet – Louis Desplaces:
Keresztlevétel, mezzotinto, 1697 után

[33.] Bécsi udvari festő, 1770/1771 körül: Habsburg Miksa Ferenc osztrák főherceg (1756–1801) a Német Lovagrend tagjaként

Ltsz.: Fes-138, olaj, vászon, 137 × 82 cm (a szélességéből mindkét oldalon kb. 7–7 cm visszahajtva); eredeti mérete szerint a következő kép párdarabja. Jelzés nélkül. Balra forduló háromnegyed alakban. A képet a főherceg Német Lovagrendbe való felvétele datálja (1770), amelynek rendjelét viseli. A portré nem sokkal a rendbe való belépést követően készülhetett. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.

[34.] Bécsi udvari festő, 1770/1771 körül: Habsburg Ferdinánd Károly osztrák főherceg (1754–1806), Lombardia későbbi helytartója

Ltsz.: Fes-139, olaj, vászon, 137 × 94 cm. Jelzés nélkül. Az előbbi kép párdarabja, jobbra forduló háromnegyed alakban, mellén a Szent István-rend nagykeresztjének rendjelszalagja és csillaga, nyakában az Aranygyapjas-rendjel. Publikálatlan. A püspöki levéltár berendezéséből.

14. Zacharias Schreitter: Habsburg Miksa Ferenc osztrák főherceg (1756–1801), 1766. [27.] sz.

[35.] Dorffmaister István (Pozsony 1741–1797 Sopron): *Krisztus a kereszten, 1770-es évek első fele*

Ltsz.: Fes-013, olaj, vászon, 144,5 × 79 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁶⁵ A mindedig meghatározatlan képet Dorffmaister István művének tartom, a himesházai templom bal mellékoltárán álló, Mária Magdolnát is magában foglaló kompozíció egyfigurás első megfogalmazásának. A himesházai oltárképet kezdetben az 1770-es évek végére tette a kutatás,⁶⁶ később készítését az 1775 körüli évekre feltételezte.⁶⁷ Ez utóbbi datálást támasztja alá ez az egyalakos első változat is, ami önálló műként és nem feltétlenül vázlatként kivitelezve, akár évekkel is megelőzheti az oltárképet. A pécsi Kálvária legjobb analógiájának Dorffmaister 1770-re datált Alcantarai Szent Péter-ábrázolása tekinthető a kismartoni ferences-sorozatból (Eisenstadt, Diözesanmuseum).⁶⁸ ezen az askéta-szent arcvonásainak Dorffmaister esetében meglepően szikár és kontrasztosan árnyalt formálása festőileg azonos elgondolást jelent, mint a szenvedő Krisztus-arc éles kontúrú profilja, ami a megoldásbeli rokonság ténye mellett a két festményt időben is egymás közelébe helyezi. A himesházai kép – talán a kétszeres méret miatt is – a pécsi változatnál darabosabban formált, s az irodalom szerint erősen átfestett, ezért részleteiben nehezen megítélhető. Azonban

így is leszögezhető a festő-azonosságot igazoló formai összefüggések: az egyazon módon lebbenő és redőződő ágyékkendő, a kemény arcvonások, a testplasztika, az izomzat építettségének egyezése, a keresztre szögezett papírlap ívének azonos rajzolata, továbbá az a himesházai képnél megfogalmazott különös jellemző, hogy a kereszt Krisztus válláig jobbról ábrázolt, lábai alatt pedig szemből.⁶⁹ Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (15. kép)

[36.] *Magyarországi festő 1770–1775 körül: Feltehetően Almásy Ignác József császári huszárgenerális portréja*

Ltsz.: Fes-137, olaj, vászon, 95,5 × 74 cm. Jelzés nélkül. Asztal mellett álló háromnegyed alak. Uniformisa zsinórozott, barna prémes fehér mente, alatta arany paszománnyal szegett vörös dolmány. Az ábrázoltban annak alapján feltételezhetjük Almásy Ignác József (1726–1804) császári és királyi tábornokot, az 1. számú császári huszárezred tulajdonosát, hogy a mohácsi püspöki rezidencia 1838-ban, Szepesy Ignác püspök halálakor felvett leltára a 18. szoba festményei között megemlíti Almásy generális, valamint annak felesége és Splényi gróf portréit.⁷⁰ A képen látható uniformis megfelel a császári huszártábornokok öltözetének, a portré pedig Almásy életkora mellett arra alapozva datálható az 1770-es évek első felére és Klimó püspök idejére, hogy nincs rajta nyoma annak, hogy Almásy az 1777-ben, Mária Terézia által adományozott grófi rang birtokában lenne.⁷¹ A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan.

III. Esterházy Pál László püspök szerzeményei és megrendelése

[37.] *Osztrák festő, 1770-es évek: Salamon ítélete*

Ltsz.: Fes-005, olaj, vászon, 185 × 247 cm. Jelzés nélkül. Eredeti, ezüst és arany felületű, gipszornamentikával tagolt díszkeretben. Restaurálva. Drapériával keretelt palotabelsőben játszó jelenet, balra trónon a király kísérete körében, jobbra az ítéletre váró asszonyok és a katonák csoportja. A háttér szobros árkádsor zárja. A [38–40.] számú képekkel egy sorozatot alkot, amelynek darabjait témamegjelöléssel a püspöki palota 1838-ban felvett leltára a könyvtári szárnyban említi úgy, mint a nádasdi püspöki nyaralóból származó képeket.⁷² A sorozat semmilyen módon nem szerepel a Klimó püspök halála után felvett leltárakban,⁷³ így szerzeményezője Esterházy püspök lehetett. Az egyforma keret által már akkor sorozattá tett négy festmény előképét nem sikerült meghatározni, de valószínű, hogy

eredetileg nem összetartozó képek voltak (l. pl. az ótestamentumi témától különváló Szent Jeromos-ábrázolást [40.] sz.). Mindenesetre a két Salamon-témájú jelenet velencei – Sebastiano Ricci körét idéző – előképet követ, amit a pécsi képek osztrák festője meglehetősen elnehezült formákkal ültetett át saját változatába. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[38.] *Osztrák festő, 1770-es évek: Salamon áldozatot mutat be a moábiták istenének*

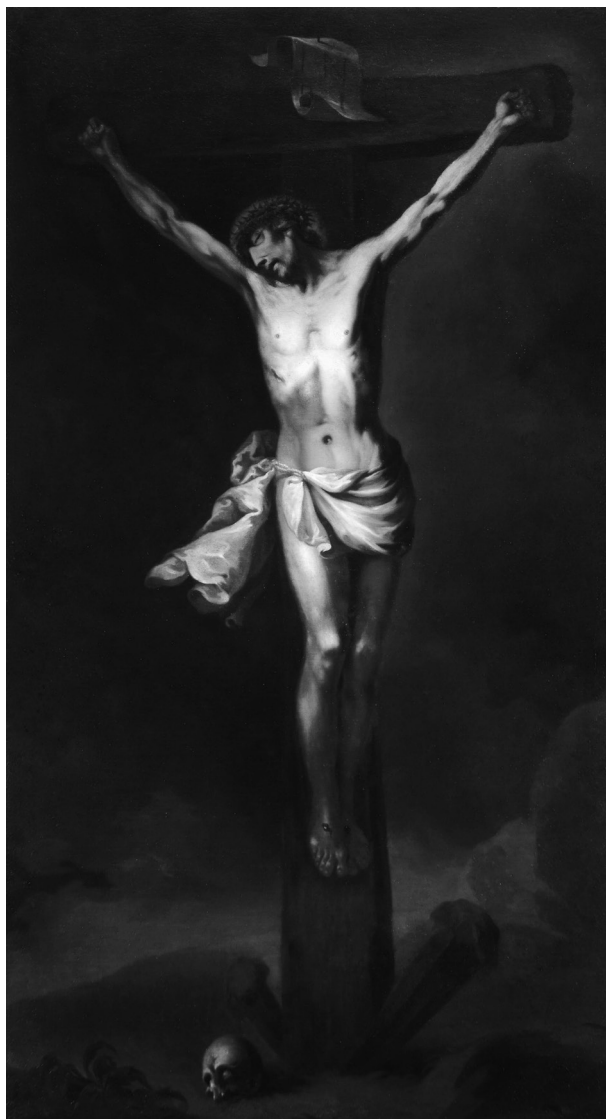
Ltsz.: Fes-006, olaj, vászon, 188 × 251,5 cm. Jelzés nélkül. Eredeti, ezüst és arany felületű, gipsz-ornamentikával tagolt díszkeretben. Restaurálva. Jobbra lépcsős emelvényen a pogány istenszobor, előtte feleségeivel körülvéve térdepel Salamon. A lépcsők előterében felhalmozott arany díszedények, balra három asszony. A háttér palotahomlokzat, árkádja alól kilátással. A [37, 39–40.] számú képekkel sorozatot alkot, amelynek darabjait témamegjelöléssel a püspöki palota 1838-ban felvett leltára a könyvtári szárnyban említi. (A sorozat egészére és korábbi elhelyezésére l. a [37.] számon írottakat.) Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (16. kép)

[39.] *Osztrák festő, 1770-es évek: Rebeka és Eliézer találkozása*

Ltsz.: Fes-052, olaj, vászon, 186,5 × 226,5 cm. Jelzés nélkül. Eredeti, ezüst és arany felületű, gipsz-ornamentikával tagolt díszkeretben. Restaurálva.⁷⁴ A képen balra edényeket tartó asszonyokkal körülvéve kút, mellette áll a fehér és lila öltözetet viselő Rebeka, lábánál egy kutya. Jobbra Eliézer térdepel kezében nyitott ládával, amelyből gyöngysort vesz elő. Háta mögött tevék és egy dombon néhány ház. A [37–38, 40.] számú képekkel sorozatot alkot, amelynek darabjait témamegjelöléssel a püspöki palota 1838-ban felvett leltára a könyvtári szárnyban említi. (A sorozat egészére és korábbi elhelyezésére l. a [37.] számon írottakat.) Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[40.] *Osztrák festő, 1770-es évek: Szent Jeromos*

Ltsz.: Fes-053, olaj, vászon, 156 × 199 cm. Jelzés nélkül. Eredeti, ezüst és arany felületű, gipsz-ornamentikával tagolt díszkeretben. Restaurálva.⁷⁵ Balra a barlangnyílásban ábrázolt, vörös lepellel fedett félmeztelen Jeromos térdepel. Kezében feszület, karja alatt könyvek, valamint koponya egy sziklára helyezve. Előtte oroszlán fekszik. Jobbról felhők közül napsugarak világítják meg a szentet, aki a fény irányába tekint. A [37–39.] számú képekkel sorozatot alkot, amelynek darabjait témamegjelöléssel a püspöki palota 1838-ban felvett leltára a könyvtári szárnyban említi. (A sorozat

15. Dorffmaister István:
Krisztus a kereszten, 1770-es évek első fele. [35.] sz.

egészére és korábbi elhelyezésére l. a [37.] számon írottakat.) Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[41.] *Dorffmaister István (Pozsony 1741–1797 Sopron) (?): Mózes összetöri a törvénytáblát, látva, hogy népe az Aranyborjút imádja, 1786 körül*

Ltsz.: Fes-214, olaj, vászon, 85,5 × 124,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.⁷⁶ A mindeddig ismeretlen szerzőségű alkotást Dorffmaister művének gondolom, témájából ítélve egy nem kivitelezett tematikai variánsnak, illetve vázlatnak ahhoz az elpusztult freskósorozathoz, amelyet Dorffmaister a székesegyház Corpus Christi-kápolnájának oldalfalára festett, s amelynek két jelenete Mózes egy-egy történetét dolgozta fel.⁷⁷ A falképek Esterházy Pál László megrendelésére 1786-ban készül-

16. Osztrák festő: Salamon áldozatot mutat be a moábiták istenének, 1770-es évek. [38.] sz.

tek, egy évvel később pedig Dorffmaister ugyancsak püspöki megbízásra egy Saul megtérése-oltárképet festett (l. [42.] sz.),⁷⁸ ami így közvetlenül követte a székesegyházi freskó-feladatot. A Saul-kompozíció élénk színkezelésének és zaklatott csoport-alakításának jellemzői a Mózes-jelenetben is jól felismerhetők, ami így a kápolna falképeinek formátumát követő, erősen nyújtott Aranyborjú imádása-kompozícióban Dorffmaister feltételezett szerzőségét erősíti meg. Hasonló freskóhoz készült modello, illetve utólagosan kivitelezett kisformájú olajvázlat a festő életművében több is fennmaradt: ilyen a ligvándi kastély, a soproni régi Városháza vagy a kiskomáromi plébániatemplom mennyezetfreskójának olaj-átírata.⁷⁹ Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (17. kép)

[42.] *Dorffmaister István (Pozsony 1741–1797 Sopron): Saul megtérése, 1787 körül*

Ltsz.: Fes-060, olaj, vászon, 162×122 cm (alulfelül ívelt képforma). Jelzés nélkül. Restaurálva.⁸⁰

Éjszaka játszódnó jelenet, középen a lováról leeső Saullal. Körülötte kísérei, a megnyíló felhők közt pedig Krisztus keresztet felmutató, vörös lepellel takart alakja. Boros László határozta meg a pontos előképet: egy Bolswert sokszorosításában elterjedt és Dorffmaister által többször is másolt Rubens-kompozíciót. Az oltárkép ugyancsak Boros megállapítása szerint Esterházy Pál László püspök megbízására készült, aki védőszentje, Szent Pál történetét a püspöki szeminárium kápolnájának oltárára rendelte meg Dorffmaisternél. A kép 1949 óta van a püspöki palotában.⁸¹ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (18. kép)

[43] *Bécsi festő, 1790-es évek: II. (magyar királyként I.) Ferenc (1768–1835)*

Ltsz.: Fes-140, olaj, vászon, 91,5×73 cm. Jelzés nélkül. A balra forduló háromnegyed alakban ábrázolt uralkodó parancsnoki botra támaszkodva, fehér katonai egyenruhában, karján átvett hermelines paláttal látható. Mellén a Szent István-rend csillagát, valamint a Mária Terézia-rend csillagát

17. Dorffmaister István (?): Mózes összetöri a törvénytáblát, látva, hogy népe az Aranyborjút imádja, 1786 körül. [41.] sz.

és keresztben átvett rendjelszalagját viseli. Nyakában az aranygyapjas rendjel. A püspöki levéltár berendezéséből. Publikálatlan.

IV. Scitovszky János püspök megrendelése, valamint művek a székesegyház 19. századi berendezéséből

[44.] *Johann Nepomuk Ender (Bécs 1793–1854 Bécs): Mária, 1846*

Ltsz.: Fes-082, olaj, fa, 52,5×42,5 cm (ovális). Jellezve Mária ruhájának szegélyén: „Joh. Ender pin(xit)”. Felirat a kép hátoldalát takaró papírlapra: „E kép eredetileg a pécsi püspöki residentia kápolnájának oltárán volt a mai márvány tabernákulum helyén. Onnan levétette mélt. és főt. Gróf Zichy Gyula dr. pécsi püspök és új kerettel ellátva a Püspökszentlászlói Kastélyban elhelyeztette az Úr 1906. évében augusztus 3.” A püspöki nyári rezidenciába 1906-ban átszállított kép később visszakerült a pécsi palotába.

Amikor 1846-ban Scitovszky János püspök Bécsben működő művészeket kért fel arra, hogy a püspöki palota újonnan kialakított kápolnája, valamint a székesegyház számára oltárképeket fessenek, Ender

egy Szent Borbála-ábrázolásra és egy kisebb méretű Mária-képre kapott megbízást; az utóbbit a palotakápolna oltára számára.⁸² Scitovszky „alázatosan imádkozó Boldogságos Szűz-képet” rendelt a festőtől, ahogy az a püspök és a művészek kiválasztását segítő Boross Nepomuk János levelezéséből kiderül.⁸³ Az 1840-es években a portréfestés mellett Ender több egyházi feladatot vállalt: e kevésbé ismert munkák egyike a pécsi püspöki kápolna régi oltárképe, amelyet az irodalom eddig elveszteként tartott számon.⁸⁴ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

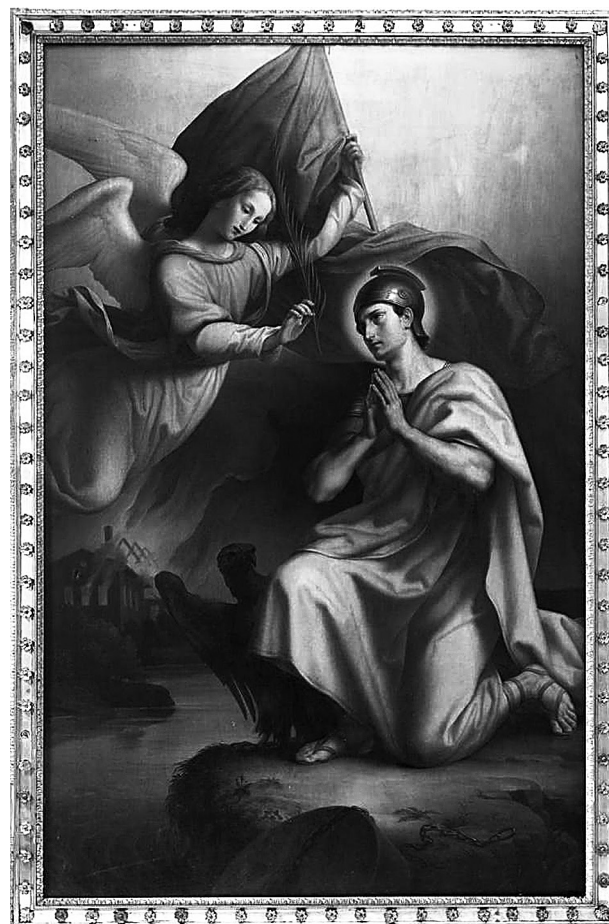
[45.] *Leopold Kupelwieser (Piesting 1796–1862 Bécs): Szent Flórián, 1846*

Ltsz.: Fes-051, olaj, vászon, 210×174,5 cm. Jellezve jobbra lent: „Kupelwieser 1846”. Rozettasorral díszített, lüszterezett és aranyozott eredeti keretben. A kép előterében két monumentális alak: jobbra folyóparton térdepel a szent, sárga lepelbe burkolva, fején légiós sisakkal, balra halványlila ruhás angyal palmaágot és egy skarlát színű zászlót emel a magasba. Szent Flórián lábainál sajtár, hátrébb sas, a folyó túloldalán villámsújtotta égő ház. A festmény 1882 előtt a székesegyházban, a délkeleti pillér melletti oltáron állt. A Pollack tervei alapján történt átépítés után a megújítás a templomha-

18. Dorffmaister István: Saul megtérése.
A szemináriumi kápolna oltárképe, 1787 körül. [42.] sz.

jó díszítésével folytatódott: a négy középső pillért kísérő új oszlopos márványoltárokra Scitovszky püspök 1846-ban Bécsben működő művészek-től rendelt oltárképeket: közülük Kupelwiesertől egy Szent Flóriánt, valamint az oltár predellájára egy Immaculata-kompozíciót. A művészekkel Boross János folytatott tárgyalásokat, aki korábban Kupelwiesernél tanult az akadémián.⁸⁵ A megrendelésekről az ő levelezéséből tudunk részleteket, így azt, hogy a Szent Flórián-oltárképre kezdetben a Bécsben működő Borsos József volt kiszemelve, ő azonban kétszer annyiért vállalta volna a munkát mint az akadémia professzora. A választás végül mégis festői érvek és a vallásos kompozíciókban való nagyobb gyakorlottság alapján dőlt el az osztrák mester javára. Kupelwieser az 1830-as években Rómában ismerkedett meg a német nazarénusok körével és munkáival. A találkozás döntő hatású maradt későbbi stílusára és a korai romantika vallásos festészetének elismert mesterévé avatta őt. Oltárképében nyoma sincs a lendületes határozottságnak, amivel ezt a római katonát a barokk kor jellemezte, ahogy tudatosan mellőzte a tűzkárok ellen oltalmazó szent ábrázolásait kísérő megszokott képi szituációt is.⁸⁶ A kompozícióhoz készült ceruzavázlatot a Niederösterreichisches Landesmuseum őrzi.⁸⁷ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (19. kép)

19. Leopold Kupelwieser: Szent Flórián.
Oltárkép a székesegyház egykori mellékoltáráról, 1846. [45.] sz.

[46.] Leopold Kupelwieser (Piesting 1796–1862 Bécs): *Immaculata*, 1846

Ltsz.: Fes-012, olaj, vászon, 57×46,5 cm (ovális). Jelezve balra középen: „Kupelwieser 1846”. 19. század végi faragott, historizáló keretben. Máriát fénylő sárga háttér előtt keresztbe tett kézzel, felfelé tekintve, mellig ábrázolja a kép, amely eredetileg a székesegyház Szent Flórián oltárának predellájába tartozott és Scitovszky János püspök megrendelésére készült. (Részletesen I. [45.] sz.)⁸⁸ Eredeti elhelyezésként a márványoltárba lehetett foglalva, mostani keretét 1882 után, a székesegyházi berendezés szétbontásakor kaphatta. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (20. kép)

[47.] Boross Nepomuk János (Szekszárd 1808–1855 uo.): *Boldog Mór pécsi püspök*, 1849

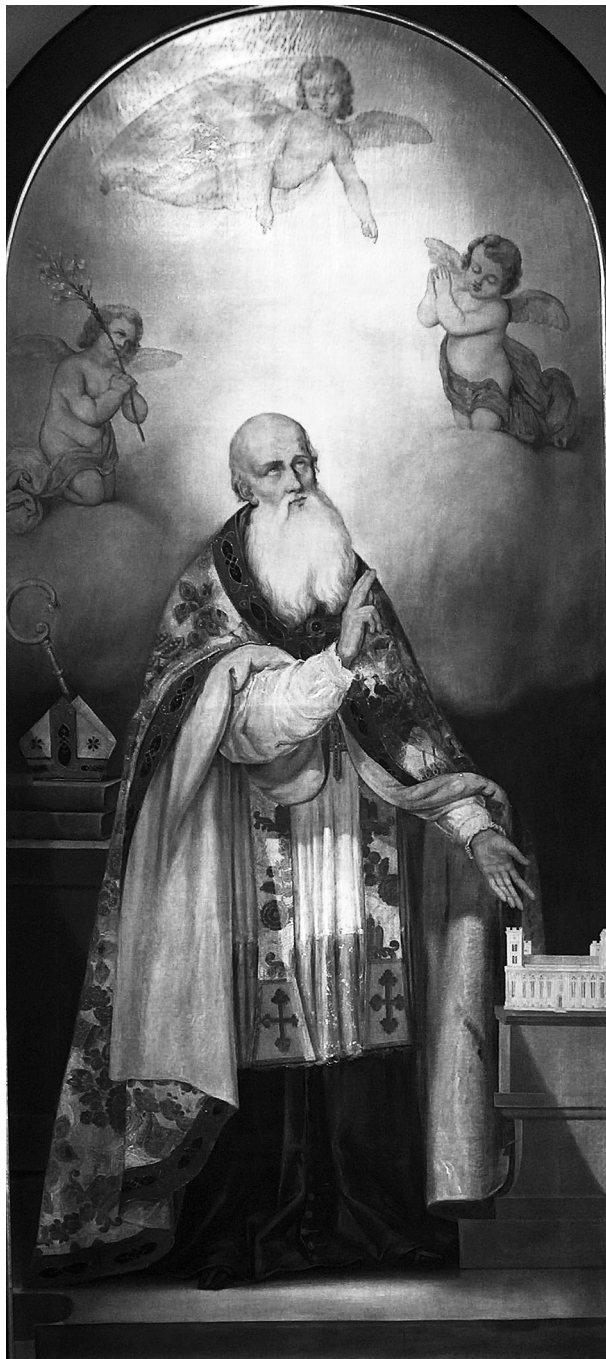
Ltsz. nélkül, olaj, vászon, 185×96 cm. Felső részén lekerekített oltárkép. Jelezve jobbra lent a lépcső oldalán: „Boros I.” Restaurálva.⁸⁹ Világos színekkel és éles kontúrokkal festett egész alak, fekete reverendája fölött viselt karingben és virágos

20. Leopold Kupelwieser: Immaculata. A székesegyház Szent Flórián-oltárának predellaképe, 1846. [46.] sz.

pluviáléban. Balra két könyvön püspöksüvege, jobbra egy posztamensen a székesegyház Pollack által tervezett változatának modellje. Pécs második püspökét, Mórt 1848-ban avatták boldoggá. Scitovszky János ezt követően rendelhette meg Borostól a képet, amelyet 1849-ben helyeztek el a kápolna oltárán.⁹⁰ Szőnyi akkurátusan leírja a festményt, amely így jól azonosítható a püspöki gyűjteménybe jutott példánnyal, jóllehet a kép 1882 után, a székesegyház akkor megkezdett átépítése és berendezésének teljes megújítása miatt több helyen is megfordult. Szőnyi tanulmánya idején a mohácsi püspöki pusztá temetőkápolnájában volt, de a püspöki gyűjteménybe már a pécsi belvárosi plébániatemplom (dzsámi) Szent Mór-kápolnájából jutott 2014-ben, amikor a belső teret a török kori állapotnak megfelelően újjátották fel.

Boldog Mór ábrázolásából egy szignált kisváltozatot is ismerünk, tükörképes kompozícióval, valamint hátul, árkád alól kitekintve a székesegyház látványával.⁹¹ Erről, a később a püspöki palota házi kápolnájába került kisméretű variánsról írhatta Boross Bécsből Scitovszkynak 1846 áprilisában, hogy ő is hozzáfog a „szt. Maurus mintájához” – azaz első változatnak szánt modelljéhez –, majd májusban újból említi a képet, miszerint más művekkel együtt feladta Pécsre hajón.⁹² A székesegyházi kápolna számára készült példány jelenleg a püspöki gyűjtemény kiállításán szerepel. (21. kép)

21. Boross Nepomuk János: Boldog Mór pécsi püspök. A székesegyház Szent Mór-kápolnájának egykori oltárképe, 1849. [47.] sz.

[48.] Karl Atzker (Atzger) (Bécs 1833–1875 Brno): Menekülés Egyiptomba, 1866

Ltsz.: Fes-047, olaj, vászon, 254 × 142 cm. Jelzés nélkül. Sziklás tájban halad a menekülő Szent Család, fejük fölött egy angyal óvón nagy vörös leplet terít szét. A három nagyméretű festmény (l. még [49, 50.] számok) a Pollack Mihály (1773–1855) tervei alapján 1807 és 1831 között átépített székesegyház Fájdalmas Szűz-kápolnája számára készült, és

22. Karl Atzker: Menekülés Egyiptomba. A székesegyház Fájdalmas Szűz-kápolnájából, 1866. [48.] sz.

annak oldalfalait díszítette a dóm 1882-ben kezdődött neoromán stílusú, a berendezést is érintő teljes megújításáig. A sorozathoz további három jelenet is tartozott: Jézus és Mária találkozása a keresztúton, illetve Jézus keresztre feszítésének és keresztlevételének ábrázolásai, közülük az első két kép ma a görcsönyi templom oltárán áll.⁹³ A megrendelő Jónás József örkanonok (+1870) volt, részben ő fedezte a kápolna 1864-ben kezdődött díszítését.⁹⁴ A festő személyéről Daróczy Zsigmond kanonok döntött, aki a feladatot a Magyarországon akkor még ismeretlen fiatal osztrák művészre bízta.⁹⁵ A hat kép 1867-ben, Johann Lindner acélmetszeteiben a bécsi Sartori kiadónál Máriához szóló imádságokkal önálló kiadványban is megjelent.⁹⁶

Karl Atzker a bécsi képzőművészeti akadémián végezte tanulmányait.⁹⁷ E korai műveiből ítélve hatással volt rá a nazarénus irányzat, amivel való-

színűleg az akadémián oktató Joseph von Führich (1800–1876)⁹⁸ munkái révén ismerkedett meg.⁹⁹ Karl Atzker, akinek ez a sorozat a legkorábbi tudott – és mondhatjuk, legfontosabb – munkája, a kápolna freskóit készítő testvérel, Joseffel együtt később Pécssett telepedett le, és portrékat, valamint a környékbeli templomok számára oltárképeket festett.¹⁰⁰ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (22. kép)

[49.] Karl Atzker (Atzger) (Bécs 1833–1875 Brno): Jézus az írástudók között, 1866

Ltsz.: Fes-048, olaj, vászon, 254 × 142 cm. Jelzés nélkül. Vaskos építészeti elemekkel jelzett oszlop-csarnokban a kép középtengelyében áll a vörösbe öltözött Jézus, jobbra két karját nyújtva felé, a vörös ruhás, kék lepelbe burkolt Mária. Körülöttük az írástudók ülő, összehajló, barna-szürke, szinte monokróm csoportja. L. még a [48.] számú képnél a sorozat egészéről írottakat. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[50.] Karl Atzker (Atzger) (Bécs 1833–1875 Brno): Krisztus sírjátétele, 1866

Ltsz.: Fes-049, olaj, vászon, 254 × 142 cm. Jelzés nélkül. Nikodemus és Arimateai József a sziklabarlang aljába vágott sírban helyezik el a halott Krisztus lepelével félig fedett testét. Mögöttük középen a szenvedő Mária, széttárt karjairól leomló kék leple hangsúlyos hátteret ad a sírba tétel pillanatának. Balra Evangélista Szent János, jobbra Mária Magdolna. A kép felső harmadát a barlang sötétszürke tömbökként belógó nagy sziklái töltik ki. L. még a [48.] számú képnél a sorozat egészéről írottakat. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

V. Dulánszky Nándor püspök szerzeményei és megrendelése

[51.] ifj. Franz Russ (Bécs 1844–1906 Bécs): Ferenc József magyar huszáröltözetben, 1880

Ltsz.: Fes-158, olaj, vászon, 126,5 × 95,5 cm. Jelezve jobbra lent: „F. Ruß”. Hátán a vásznat forgalmazó cég pecsétje: „Anton Maurer Wien I. Klostersgasse N-4. Verdienst-Medaille”. Dús faragású, áttört levelornamensekből álló aranyozott díszkeretben, fent középen a magyar címer, tetején szalagok fölött a magyar koronával. Restaurálva.¹⁰¹ Franz Russ¹⁰² képén a balra forduló háromnegyed alakban megjelenő uralkodó vörös zsinóros huszáregyenruhát visel, mellette asztalon tollas huszárfővege. Mellén rendjelek, köztük a Szent István-rend nagykeresztje

a hozzá tartozó csillaggal.¹⁰³ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[52.] *iff. Franz Russ (Bécs 1844–1906 Bécs): Erzsébet királyné fehér díszruhában, 1880*

Ltsz.: Fes-154, olaj, vászon, 126,5 × 95 cm. Jelezve balra lent: „F. Ruß / Wien 1880”. Hátán a vásznat forgalmazó cég pecsétje: „Anton Maurer Wien I. Klostergasse N-4. Verdienst-Medaille”. Jobbra fent vignettán: „Friedrich Lindner / Bürgl. Vergolder / Wien VII. Bz. / Lerchenfelderstrasse No. 11”. Dús faragású, áttört levélornamensekből álló aranyozott díszkeretben, fent közepén magyar címerrel, az afölött egykor volt magyar korona (l. a párdarabon) elveszett. A királyné jobbra forduló háromnegyed alakban ábrázolva, aranyhímzésű fehér ruhát és gyémánt-rubin ékszereket visel. Balra függöny, jobbra pillér mögül tájra nyílik kilátás. (Farbaky Péter felmérése.)

[53.] *iff. Franz Russ (Bécs 1844–1906 Bécs): Rudolf trónörökös, 1880*

Ltsz.: Fes-155, olaj, vászon, 79 × 63 cm. Jelezve balra lent: „F. Ruß [1]880”. Hátán vignettán: „Friedrich Lindner / Bürgl. Vergolder / Wien VII. Bz. / Lerchenfelderstrasse No. 11”. Dús faragású, áttört levélornamensekből álló aranyozott díszkeretben. Rudolf fekete katonai egyenruhában, mellén a Szent István-rend csillagával és rendjelszalagjával látható. Nyakában az Aranygyapjas rendjel. (Farbaky Péter felmérése.)

[54.] *Than Mór (Óbecse 1828–1899 Trieszt): Szent püspök, 1882*

Ltsz.: Fes-118, olaj, vászon, 100,5 × 57,8 cm. Jelezve balra lent: „Than M 1882”. Restaurálva.¹⁰⁴ A fent íves záródású kép egy fiatal püspökszentet mutat, arkádós falrészlet előtt, háromnegyed alakban. Kezében mártíromságának jelei, a pallos és a palmaág, mellette terítővel letakart oltárasztalon kehely. Nincs adat Than kapcsolatára Péccsel vagy a székesegyház tervezett új díszítésével, és a festmény nem illeszkedik Than 1882 körüli (az Operaház falkepeinek befejezése utáni) munkái közé sem. Noha nem szerepel a festő életmű-katalógusában,¹⁰⁵ és készítésének apropóját sem tudjuk, egyik legjobb műve ezekből az évekből. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (23. kép)

[55.] *Székely Bertalan (Kolozsvár 1835–1910 Mátyásföld): Szent Imre és Boldog Mór találkozása. Vázlat a székesegyház Szent Mór-kápolnájának freskójához, 1887/1888*

Ltsz.: Fes-095, guache, papírlemez, 321 × 574 mm (paszpartu-tükröben mért méret); 478 × 574 mm

23. Than Mór: Szent püspök, 1882. [54.] sz.

(paszpartu-méret). Jelzés nélkül. A megsárgult papírlemez hátoldalán ceruzával: „XX/64, 62/52, 632”; indigószínnel pecsételve: „SZÉKELY BERTALAN / Kiállítása 1911”, ez hiányosan megismétlődik a hátoldalra ragasztott megsárgult cédulán is, egy ugyancsak töredékes számmal együtt: „,996”. Körötte nem értelmezhető ceruzás rövidítések, számok, valamint külön: „Schutt Janos / (olvashatatlan) 200 (olvashatatlan)”. Sötétre politúrozott, geometrikus mintázatú faragott eredeti keretben. A neoromán stílusban újjáépített székesegyház Boldog Mór-kápolnájába kivitelezett freskóhoz a Magyar Nemzeti Galéria is őriz egy akvarell színvázlatot.¹⁰⁶ Egy első festői megfogalmazást, amelynél ez a tervezés következő fázisába tartozó pécsi már festőileg átgondoltabb, kidolgozottabb és részletelemeiben több az egyezés az elkészült freskóváltozattal. A lap nem szerepel a festő oeuvre-katalógusában. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (24. kép)

[56.] *Wilhelm Vita (Zauchtl 1846–1919 Bécs): Az idős Ferenc József magyar huszáröltözetben, 1891*

Ltsz.: Fes-156, olaj, vászon, 126 × 95 cm. Jelezve jobbra fent: „W. Vita / 1891”. Olajágakból alakított, áttört, gazdagon faragott aranyozott díszkeret, tetején tölgyágakkal körülfogott pajzson II. Ferenc József egybeírt monogramja („FJII.”), fölötté a Habsburg korona. Wilhelm Vita¹⁰⁷ a császárt térd alá érő kivágatban ábrázolja, vörös huszárruhában. Mellette asztal, azon fövege és kesztyűje. (Farbaky Péter felmérése.)

[57.] *Kubányi Lajos (Alsóesztergály 1855–1912 uo.): Ferenc József magyar király jelenlétében Dulánszky Nándor püspök felszenteli a pécsi dómot (1891. június 22.), 1896*

Ltsz.: Fes-166, olaj, vászon, 235 × 180 cm. Jelezve balra lent vörössel: „Kubányi Lajos 1896”. Az újjáépült székesegyház felszenteléséről Kubányi¹⁰⁸ a résztvevőket és a liturgikus tárgyakat illetően is hiteles, pontos eseményképet festett. A jelenet a főhajóban vonuló püspökök és egyházi személyek csoportját örökíti meg, Dulánszky pécsi püspökkel

az élen. A főoltárhoz vezető lépcsősor tetején I. Ferenc József magyar király fogadja a menetet, vörös díszmagyarba öltözött urak kíséretében. Az északi mellékhajóban a szertartás nézői kaptak helyet, az előtérben jobbra pedig néhány magyar és osztrák előkelő. (Farbaky Péter felmérése.) Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

VI. A Második Világháborút követően a püspökségre bekerült művek

[58.] *Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) (?): Mária Magdolna irgalmassága, 1745–1749*

Ltsz.: Fes-086, olaj, vászon, 92 × 73 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁰⁹ A ritka ikonográfiájú kép az Irgalmasság hét cselekedetének egyikét dolgozza fel, amit Mária Magdolna irgalmasságának jelenetbe kapcsolása külön értelemmel egészít ki. Magdolna a képen mint Jézus – *Salvator-Sanator Mundi*, a világ üdvözítője és betegségében orvosa – követője lép színre, hogy az ő tanítványaként maga is az

24. Székely Bertalan: Szent Imre és Boldog Mór találkozása. Vázlat a székesegyház Szent Mór-kápolnájának freskójához, 1887/1888. [55.] sz.

irgalmasság példás cselekedetét gyakorolja.¹¹⁰ Az éjszakai jelenetté formált *Andachtsbild* másik szereplője a szenvedővel azonosuló Jézus, akinek tartása, félprofilban mutatott lehajtott feje, jellegzetes arcéle és fedetlen vállának göcsörtös csontjai egy

Piazzetta-kompozíció metszet-átvételén, Marco Pitteri (1702–1786) 1742-ben készült népszerű sorozatának Szent Simon-ábrázolásán alapulnak. Ennek megfelelően a kép legkorábban az 1742 utáni évekre tehető.

25. Franz Xaver Karl Palko (?): Mária Magdolna irgalmassága, 1745–1749. [58.] sz.

A mű korábban ismeretlen festőjét a sziléziai festőcsaládból származó Franz (Xaver) Karl Palkóban azonosítom – egyelőre kérdőjellel.¹¹¹ A pécsi kép formai-megoldásbeli részleteivel egyező elgondolások az ő korai munkáin ismerhetők fel, így a bécsi akadémiai tanulmányok lezárásaként 1745-ben festett Judit és Holofernes-kompozíció, amelyet aranyéremmel ismert el az akadémia.¹¹² A sötétben világító testek drámai ereje, a női szereplők Palko-műveken jellegzetesnek mondható arctípusa a félig hátulról megvilágított finom vonalú profillal, az ő szerzősége mellett szólnak. A kompozíciót Palko tanulóéveinek közelébe helyezi a Jézus-alak részletekbe menően pontos kötődése a Piazzetta-metszethez, valamint a kapcsolat azokkal a munkákkal, amelyeket 1745 és 1749 között készített.¹¹³ 1749. évi Drezdába távozásáig Palko Pozsonyban működött, itt legjelentősebb feladatként a trinitárius templom főoltárképét festette,¹¹⁴ de onnan dolgozott 1746-ban a tatai kapucinusoknak is, a Mária Magdolna irgalmasságához hasonló fénymegoldású két retabulum-festményt kivitelezve nekik.¹¹⁵ A korai művekre jellemző, s az irodalomban vele kapcsolatban gyakran említett „piazzettizmus” az 1750-es éveken túl is elkíséri munkáit. Az indokolt datálás és a festői jegyek Palko pozsonyi éveire teszik a művet. Lehetségesnek tartom, hogy a témája szerint elsősorban magánáhitatra szánt kép Pozsonyból ugyanúgy a Miasszonyunk-zárda nővéreivel együtt érkezett Pécsre, ahogyan Sebastian Maisch festménye is (l. [80.] szám). Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (25. kép)

[59.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Szent László király, 1740–1750 körül*

Ltsz.: Fes-210, olaj, vászon, 108×90 cm, ovális. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹¹⁶ A kép az alábbiakkal együtt [60–69. számon] egy tizenegy darabból álló ferences sorozatba tartozik. A kissé egyenetlen színvonalú művek festőjét – a sorozatból elsősorban a két restaurált képet figyelembe véve – a fejtípusok, az arcformálás, a mozdulat- és drapériavezetés, de főképp a jellegzetes színtársítások alapján a pesti, esztergomi és szabadkai ferencesek számára dolgozó budai Stettner Sebestyénben látom meghatározhatónak; főképp olyan munkákra támaszkodva, mint a színkezelésben igen rokon bajai Skapulárés Szűzanya-oltárkép (1755, Baja Szent Rókus-kápolna) vagy a kecskeméti Szent Borbála-oltárkép (1739 k., Kecskemét, piarista templom).¹¹⁷ A Szent László mellett az Immaculata, valamint kilenc ferences szent háromnegyed alakos ovális ábrázolását tartalmazó sorozat a püspökségen fennmaradt (szóbeli) ismeretek szerint évtizedekkel ezelőtt a pécsi ferences

templomból került elő, és feltehetően a ferences rendház berendezéséhez tartozott. A sorozat – beleértve egyes darabjait is – publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (26. kép)

[60.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Immaculata, 1740–1750 körül*

Ltsz.: Fes-211, olaj, vászon, 107×90 cm, ovális. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹¹⁸ A színek, a kék, sárga, a fehér és némi sziéna harmonikus együttesének, a bájos arcú Mária könnyed alakjának köszönhetően a sorozat darabjai közül elsősorban ebben a képben figyelhető meg egyértelmű rokonság Stettner más műveivel, főképp az előző tételben hivatkozott kecskeméti és bajai oltárképek női figuráival. A sorozathoz, l. [59.] számon írottakat. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (27. kép)

[61.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Assisi Szent Ferenc*

Ltsz.: Fes-202, olaj, vászon, 107×90 cm, ovális. Jelzés nélkül. Keresztet magához ölelő fiatal szakállas szent, kezén stigmával. Előtte nyitott könyv. A ferences sorozatból, l. [59.] szám.

[62.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Alcalai Szent Didák*

Ltsz.: Fes-203, olaj, vászon, 107,5×89,5 cm, ovális. Jelzés nélkül. Fiatal szent jobb kezét kis megrakott fonott kosáron nyugtatja, az égen kereszt jelenik meg. A ferences sorozatból, l. [59.] szám.

[63.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Toulousi Szent Lajos*

Ltsz.: Fes-204, olaj, vászon, 108×90 cm, ovális. Jelzés nélkül. Fiatal szent püspöki ornátusban, egyik kezében püspökbottal, a másikban felállított könyvvel. Mitrája az asztalon fekszik. A ferences sorozatból, l. [59.] szám.

[64.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Szent Bonaventura*

Ltsz.: Fes-205, olaj, vászon, 108×89 cm, ovális. Jelzés nélkül. A szent karingje fölött bíborosi pelearint visel, előtte nyitott könyv, kezében lúdtoll, hátul feszület. A ferences sorozatból, l. [59.] szám.

[65.] *Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)*
(?): *Padovai Szent Antal*

Ltsz.: Fes-206, olaj, vászon, 108×89,5 cm, ovális. Jelzés nélkül. A szent karjában a fehér lepelre helyezett Kis Jézus, liliommal a kezében. A ferences sorozatból, l. [59.] szám.

26. Stettner Sebestyén (?):
Szent László király, 1740–1750 körül. [59.] sz.

[66.] Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda
(?): Sienai Szent Bernardin

Ltsz.: Fes-207, olaj, vászon, 109×90,5 cm, ovális.
Jelzés nélkül. Fiatal szerzetes, kezében sugárkoszo-
rúban megjelenő IHS-jel, mellén láng, baljában kap-
csos könyv. A ferences sorozatból, I. [59.] szám.

[67.] Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)
(?): Bayloui Szent Paszkál

Ltsz.: Fes-208, olaj, vászon, 107,5×90 cm, ovális.
Jelzés nélkül. Fiatal szerzetes, a háttérben felhőn
megjelenő monstrancia. A ferences sorozatból, I.
[59.] szám.

[68.] Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)
(?): Marchiai Szent Jakab

Ltsz.: Fes-209, olaj, vászon, 108,5×90,5 cm,
ovális. Jelzés nélkül. Fiatal szerzetes kelyhet tart,
amelyből kígyó emelkedik ki. A ferences sorozat-
ból, I. [59.] szám.

[69.] Stettner Sebestyén (Dorst 1699–1758 Buda)
(?): Alcantarai Szent Péter

Ltsz.: Fes-212, olaj, vászon, 108×90,5 cm, ová-
lis. Jelzés nélkül. Sovány arcú szerzetes, kereszt és
könyvre helyezett koponya előtt ájtatoskodva. A fe-
rences sorozatból, I. [59.] szám.

27. Stettner Sebestyén (?):
Immaculata, 1740–1750 körül. [60.] sz.

[70.] Franciscus Antonius Witz (működött Eszéken
és Pécsen a 18. század közepén) (?): Madridi Szent Izi-
dornak és feleségének megjelenik a megfeszített Krisztus,
az Atya és a Fájdalmas Mária, 1740-es évek

Ltsz.: Fes-074, olaj, vászon, 218,5×123 cm. Jelzés
nélkül. Restaurálva. Fent ívesen kiképzett oltárkép.
Dombos tájban elől az idősödő Izidor és felesége
térdel, kezükben rózsafüzér. A felhőn megjelenő
látomást nézik: a Szentháromságot a megfeszített
Krisztussal, akinek keresztje alatt a Fájdalmas Anya
látható. Lent jobbra Izidor attribútuma, a szántást
végző angyal, mögötte kis falusi templom. Balra
domboldalon a jelenéstől megriadó pásztorok, kö-
rülöttük patak mentén legelésző, ivó állatok.

A földművesek védőszentjét, a Madridban szü-
letett Szent Izidort Szent Notburga és Szent Vendel
mellett délnémet vidéken, nálunk többek között a
baranyai némettség körében tisztelték.¹¹⁹ A kép en-
nek megfelelően az egyik baranyai sváb település
templomából származhatott el. A mindedig nem
azonosított témájú és szerzőségű festményt egy
1744-re datált, részletformáit és festői jellegét te-
kintve rokon Szent Rókus-oltárkép alapján (Eszék,
Alsóvárosi Mária Szent Neve-kápolna)¹²⁰ helyütt
kérdőjellel mint a Senser körébe tartozó és Pécsen
letelepedett Franz Anton Witz munkáját határozom
meg. Publikálatlan. (28. kép)

[71.] *Pécs-eszéki mesterkör, 18. század közepe: A Győzelmes Immaculata*

Ltsz.: Fes-085, olaj, vászon, 160×93,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Fent többszörösen tagolt, ívelt oltárkép. Mária magas talapzatra helyezett, kannelúrozott oszlopsor előtt áll, lábai alatt félhold és éggömb, amin a kígyó tekeredik. Karjában Jézus, aki hosszú keresztjével átszúrja az állat fejét. Háttul lilás-rózsaszín gomolygó felhő, balra narancsosan világító égbolt angyalfej-párokkal és koszorút tartó angyalokkal. Úgy gondolom, hogy az ismeretlen eredetű és ismeretlen szerzőségű mű jellegzetes festői részletei alapján Paulus Antonius Senser köréhez, a 18. század közepén Pécsen és Eszéken működött festők valamelyikéhez köthető. Publikálatlan. (29. kép)

[72.] *Magyarországi festő, 18. század közepe: Szent Tekla*

Ltsz.: Fes-180, olaj, vászon, 94×69,5 cm. Jelzés nélkül. A kép alján fehér mezőben felirat: „Szűz Sz: Thecla, Sz: Pál Apost: által Kristus hoz első / megtért, és Aszszonyi állatok Közt első Martyr:” Restaurálva. Álló egész alak tájban, kezében liliommal és feszülettel, alatta rózsemáglya, amelyből kígyók tekerednek felfelé. Lábainál leopárd, oroszlán, valamint egy fiatal bika, a háttérben jobbra várrom. Világos színekkel festett, könnyed megformálású rokokó kép, feltehetően (osztrák? délnémet?) metszetelőkép alapján, amit eddig nem sikerült azonosítanom. A festmény 1990-ben L. Imre Mária gyűjtése folytán került elő az ozorai plébániatemplomban, ahol eredetéről nem tudtak semmit, de ahová valószínűleg a herceg Esterházyak kegyurasága révén jutott a 18. század második felében, a templom 1728. évi újjáépítését követően. A képet Ozoráról előbb Pécsen (1991), majd Szekszárdon (1992) mutatták be kiállításon.¹²¹ Ezt követően került a püspöki palotába. Publikálatlan. (Farbaky Péter felméréséből.)

[73.] *Pozsonyi festő Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) műve után: Jézus Simon házában, 1750–1770 körül*

Ltsz.: Fes-225, olaj, vászon, 206,5×114 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹²² Felül ívelt oltárkép. Provenienciájára semmilyen adat nincs, mindenestre kompozíciója néhány mellékalak elhagyását leszámítva Franz Karl Palkónak azzal a kabinet-formátumú képével egyezik meg, amelyből jelenleg két változatot is ismerünk, mindkettőt párdarabjával együtt. Az egyik a freisingi Diözesanmuseumban van, és a bécsi Galerie Sanct Lucas révén angol magántulajdonból vásárolta a múzeum, a másik egy Dorotheum-árverésen bukkant fel Jézus és a gyermekek-témájú párdarabjával együtt, s az irodalom

másolatnak tekinti.¹²³ A freisingi Jézus Simon házában-kompozíció párja az Österreichische Galerie gyűjteményében van, ahová 1930-ban bécsi magántulajdonból került.¹²⁴ Míg ennek az utóbbi, szignált képnek a készítési idejére nem tesz konkrét javaslatot az irodalom (bár Bruno Bushart a korai évek munkái közt említi),¹²⁵ Freisingben lévő párdarabja datálását festői indokok alapján 1765 köré (egyértelműen az 1750 utáni időszakra) javasolja.¹²⁶ A pécsi festmény előképe a lényegesen kvalitásosabb és a jelzés hiánya ellenére is saját kezűnek elfogadott freisingi példány lehetett: a figurák modellálása, a fejtípusok egyezése mellett az árkádok közt látni engedett léckerítés motívum-azonossága is emellett szól.

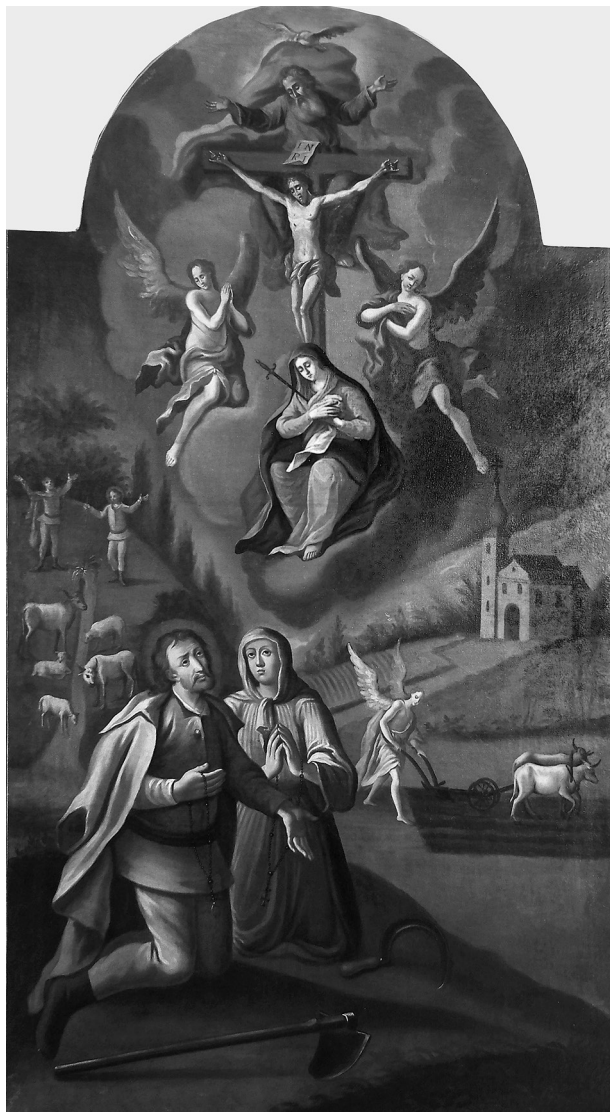
A püspökség oltárképe színazonos Palko kisformátumú művével, amiről metszet nem készült, így a kompozíció felhasználása, másolása közvetlenül a Palko-mű ismeretében történt. Ami vagy a freisingi példány volt, vagy egy azzal egyenértékű másik – nem tudjuk, létezett-e további. Mindenesetre a képpárok fent említett bécsi eredete mellett az oltárképpé egészített, s mint ilyen, Pozsonyban vagy környékén készült kompozíció-másolat is arra enged következtetni, hogy Palko kabinet-darabja a vele párban lévő másikkal együtt korai mű; azokból az évekből való, amikor az 1745-ben befejezett bécsi akadémiai képzés után a festő Pozsonyban telepedett le és ott dolgozott, 1749-ig, Drezdába való távozásáig (vö. [58.] számnál írottakat). Az oltárkép-változat pontosabb provenienciáját talán tisztázná a Palko-féle előképtől beállításban különböző darabos, ügyetlen és léptékben sem odaillő Magdolna-figura eredete, ami az oltárképfestő hozzátétele lehet a kompozícióhoz, bizonyára ugyancsak átvett részletként. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (30, 31. kép)

[74.] *Magyarországi festő, 18. század második fele: Tisztítóútzben szenvedő lelkek*

Ltsz.: Fes-116, olaj, vászon, 121,5×86 cm. Jelzés (?) a baloldali férfi karján: „MI”. Felirat fent mondatzalagon: „DE PROFVNDIS, CLAMAVI. AD. TE. D: EX AVDI VOCEM. MEAM” Egy ifjú és két idős szakállas férfi összeláncolt félalakja a lángok között. Karjukat felfelé emelik. Az ifjú karja mellett „MISERERMINI MEI”, a középső idős férfi szájából „SALTEM VOS AMICI MEI”, a harmadik könyörgéseként pedig „MISERERMINI MEI” olvasható. Publikálatlan.

[75.] *Johann Peter Wagner: Nepomuki Szent János megdicsőülése, 1770 k.*

Ltsz.: Fes-134, olaj, vászon, 175×129 cm. A restaurálás során láthatóvá vált jelzés középen lent: „J.

28. Franciscus Antonius Witz (?): Madridi Szent Izidornak és feleségének megjelenik a megfeszített Krisztus, az Atya és a Fájdalmas Mária, 1740-es évek. [70.] sz.

Peter Wagner Pinxit V. Eccl(es)iis". Oltárkép, márványozott festésű, levél- és tárcsasor-faragású eredeti késő barokk keretben. Az újonnan történt restaurálással¹²⁷ előkerült szignatúra egy mindeddig nem ismert festő jelzése, ami szerint az oltárkép Pécsen készült. Az alkotóról továbbiakat nem tudunk. A kép lekerekített felső részében angyalokkal körülvéve Nepomuki Szent János emeli attribútumát, nyelvét a szimbólummal jelzett Szentháromság felé. A jelenet alsó felében két szent térdepel, fejük körül halványan sejlik a dicsfény: Antiochiai Szent Margit, koronával, hermelines palástban, a mártíromság pálmaágával, mellette lent a sárkánygyík (baziliszkusz), ezúttal a szent kezéhez kötözött lánc nélkül. Jobb oldalt keleti öltözetben, koronás turbánnal és hermelines palástban a Háromkirályok egyike:

29. Pécs-eszéki mesterkör: A Győzelmes Immaculata, 18. század közepe. [71.] sz.

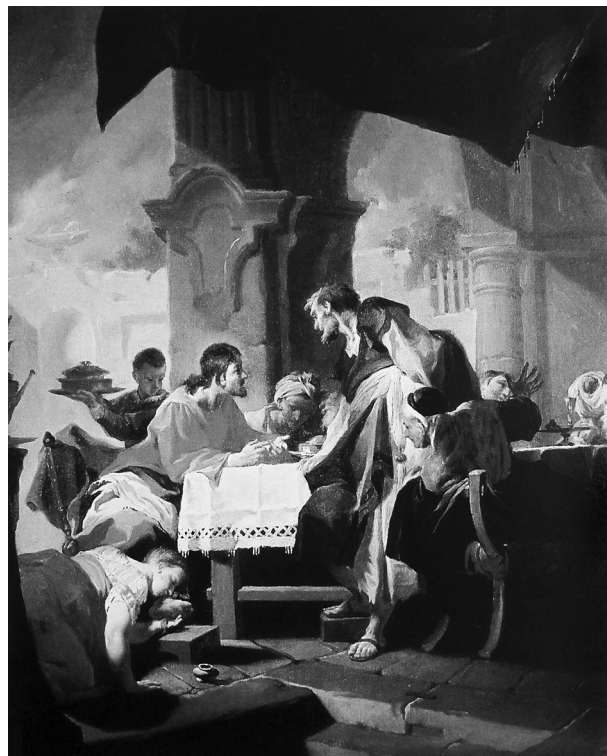
Szent Boldizsár, kezében jogar, valamint a mirhát tartalmazó edény, felhőn térdeplő lábai mellett pedig a nyitott, kincsekkel teli ládika.¹²⁸ A szentnek nem volt önálló tisztelete Magyarországon, együttes kultuszuk volt viszont a Háromkirályoknak, akik a zarándokok és vándorok szerencsés útját, boldog megérkezését segítették.¹²⁹ Antiochiai Szent Margit ugyancsak nem tartozott a barokk korban tisztelt szentek közé, magyarországi ábrázolásait – főképp a tizennégy segítőszent egyikeként – a középkorból ismerjük. Megjelenése egy 1770-es évekre tehető jezsuita témájú oltárképen így nehezen magyarázható, különösen együttes ábrázolásban Szent Boldizsárral. Lehet, hogy a szokatlan ikonográfiára a megrendelők személyében kereshető a válasz, s a valamikor nyilván jezsuita templom, illetve kápol-

30. Pozsonyi festő Franz Xaver Karl Palko műve után: Jézus Simon házában, 1750–1770 körül. [73.] sz.

na berendezéséhez tartozott kép adományozóinak védőszentjeit kell látnunk bennük.

Nincs nyoma annak, hogy miképp került a festmény a gyűjteménybe, és eredeti helyét sem tudjuk. A legkézenfekvőbb, a török időben átépített és 1686-ig dzsámiként működött, majd a jezsuita rend által egészen az 1773-as feloszlatásig használt későbbi belvárosi templom nem jön szóba. Ott a 18. század végi, 19. századi egyházlátogatások csak két jezsuita szent oltárát regisztrálják: Loyolai Szent Ignácét és Gonzaga Szent Alajosét.¹³⁰ A székesegyház legrégebbi, 1829. évi vizitációs jegyzőkönyve, ami a dóm átalakítás előtti állapotát a barokk kori berendezéssel írja le, a hajóban álló hat oltár közül egyet Nepomuki Szent János-titulussal említ, rajta oltárképpel.¹³¹ Más forrásból tudhatóan azonban ez az oltárkép 1727-ben készült, ami Wagner képének túl korai dátum.¹³² Felmerül további pécsi származási helyként a városi kórház kápolnája, amely eredeti-

31. Franz Xaver Karl Palko: Jézus Simon házában, 1749 előtt. Freising, Diözesanmuseum

leg Jakováli Hasszán pasa dzsámijának épült, majd a jezsuiták kapták meg, akik Nepomuki Szent János tiszteletére szentelték fel. A rend feloszlatása után a mellette álló városi közkórház kápolnájaként működött még a 19. században is, amikor a kórházat az irgalmas nővérek vették át [l. 81. szám].¹³³ Az 1810. évi vizitáció említi benne Nepomuki Szent János-oltárát,¹³⁴ ennek retabuluma a kápolna 19. század végi állapotát mutató felvétel szerint¹³⁵ azonban egy másik Nepomuki Szent János-képet foglalt magában.

Wagner oltárképe különböző metszetek felhasználásával készült: a kompilált kompozíció részletei közül a Nepomuki-figura előképét sikerült azonosítani, egy Johann Balthasar Probst (1673–1750) által Gottfried Bernhard Götz (1708–1774) invenciója nyomán 1740–50 körül készített rézmetszetben, aminek a festmény felső harmadát elfoglaló figura a rajzi fogyatékoságok ellenére is tökéletesen megfelel.¹³⁶ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (32, 33. kép)

[76.] Magyarországi festő, 1770-es évek: Előkelő hölgy török jelmezben

Ltsz.: Fes-136, olaj, vászon, 96 × 75 cm. Jelzés nélkül. Festett oválba komponált háromnegyed alak. Széles piros selyemövvvel összefogott kék ruhában, prémmel szegett, hasított ujjú, mustárszínű mentében. Csúcsban végződő turbánjáról fátyolkendő

32. Johann Peter Wagner: Nepomuki Szent János megdicsőülése, 1770 körül. [75.] sz.

hull alá. Nemesi ősgaléria-kép, az egyik Baranya vagy Tolna megyei kastély berendezéséhez tartozhatott. Publikálatlan.

[77.] Magyarországi festő, 18. század utolsó harmada: Padovai Szent Antal látomása

Ltsz.: Fes-019, olaj, vászon, 65×65 cm. Négykaréjos forma, eredeti, de megújított keretben. Jelzés nélkül. Restaurálva. A szent belső térben, sűrűvörös kockás padozaton, kék terítővel borított asztal előtt térdepel. Az asztalon könyvek, liliom, feszület, felette pedig gomolygó felhőn látomásként a kis Jézus és két angyalfej. Feltehetően a ferences kolostorból származik. A finom részletmegoldású képnek párdarabja is van Szent Anna és Szent Joachim félalakjával, ami azonban vagy 20. századi pótlás az eredeti négykaréjos keretbe helyezve, vagy teljesen átfestett korábbi mű. Jelen állapotában nem értékelhető. Publikálatlan.

[78.] Magyarországi festő, 18. század utolsó harmada: Szalézi Szent Ferenc

Ltsz.: Fes-028, olaj, vászon, 124×98 cm. Jelzés nélkül. Jobbra fent: felhők közt: „Vive Jesus”. A szent fekete mocetumban, karingben, ülő háromnegyed alakos ábrázoláson látható, vörös drapériával letakart asztal mellett. Felemelt jobbában

33. S. IOANNES NEPOMUCENUS MARTII Singularis Patronus contra infamiam.

33. Gottfried Bernhard Götz – Johann Balthasar Probst: Nepomuki Szent János, rézmetszet, 1740–1750 körül

lúdtoll, másik keze az asztalra tett nyitott könyvben lapoz. Az asztalon biretum, feszület, a háttérben félrevont drapéria és könyvespolc, valamint felhőkaréjban három angyalfej. Erősen restaurált, kiegészített, de minőségi mű. Publikálatlan.

[79.] Magyarországi festő, 18. század vége: Mária gyermekével.

Ltsz.: Fes-098, olaj, vászon, 92×69,5 cm. Jelzés nélkül. Keretén fent vignettán: „Berecz Fidéi irg. Rendi perjel. Pécs.” A hátoldalon alig kivehető „... Perjel...” felirattal kerek pecsét. Máriát jobbra forduló háromnegyed alakban mutatja a kép, ölében a hozzá bújó, alvó, ruhátlan Jézussal. Berecz Fidéi, a pécsi irgalmas rend 1931-ig hivatalban lévő perjelének hagyatékából. Publikálatlan.

[80.] Sebastian Maisch (Pozsony 1807–1859 uo.): A pásztorok imádása, 1832

Ltsz.: Fes-129, olaj, vászon, 60×92 cm, körülötte papírkartonra bouillon-technikával épített díszítés,

mélyített keretben (kerettel: 92,5×124 cm). Jelezve jobbra lent: „Sebastian Maisch Pressburg Anno 1832”. A korábban közöletlen és meghatározatlan kép szignatúrája a restaurálás során került elő.¹³⁷ Sebastian Maischtól kevés mű ismert és kevés tudható róla: a pozsonyi festőcsalád legelső tagja Bécsben az akadémián tanult, majd Pozsonyban dolgozott, a város körüli templomokat látta el oltárképekkel.¹³⁸ Valószínűleg már az akadémia után készítette a képet, aminek kompozíciója és motívumai egy délnémet metszetet feltételeznek előképként.¹³⁹ A mű eredetere és későbbi sorsára a nagyméretű olajkép és a poliondíz szokatlan társítása, illetve a kísérő feliratok eltérő évszámai alapján lehetett következtetni. Az 1832-ben Pozsonyban készült festmény mélyített keretének hátán mesterjelzés olvasható – Josef Wiszkay 1876 – ami feltehetően a bouillon-keretelés után történt befoglalás készítőjét és idejét rögzíti. S egyben azt valószínűsíti, hogy a festmény eredetileg nem ilyen célra készült: azt követően került üveggel fedett dobozkeretbe, hogy apácamunkával vették körül. A származástörténet ennek alapján köthető a Magyarországon elsőként Pozsonyban letelepedett tanító rendhez, a Notre Dame-apácákhoz, akik közül 1851-ben tizenketten jöttek át a Scitovszky püspök által alapított Miasszonyunk női kanonokrend akkorra megépült pécsi zárójába.¹⁴⁰ Az alapítónővérek hozhatták magukkal a festményt, ami – a keretbe helyezés dátuma szerint – már Pécsen egészült ki mai formájára.¹⁴¹ Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (34. kép)

[81.] *Grazi festő, 19. század közepe: A pécsi irgalmas nővérek a rendalapító Páli Szent Vince ábrázolásával, 1855 után*

Ltsz.: Fes-224, olaj, vászon, 185×145 cm. A kompozíció aranyhátterén barnával festett indás-leveles ornamentika kanyarog. Fent szürkésbarna, tömör felhőkoszorúban az irgalmas nővérek rendalapítója, Páli Szent Vince alakja, baljában nyitott könyv, egyik lapján „Regula” felirattal. A kép alsó felén négy szürke ruhás nővér: hármat ágyban fekvő beteg ápolása és imaolvasás közben ábrázol a kép, a bal oldalon ülő negyedik pedig két kisgyermekkel foglalkozik. Ő az egyetlen, aki kitekint a jelenetből, arcvonásai konkrét személy portréját mutatják. A rend Magyarországon 1852-től volt jelen, Széchényi Franciska ekkor hívott Grazból Pinkafőre irgalmas nővéreket.¹⁴² Pécsre 1855-ben jöttek, ahhoz kapcsolódóan, hogy a Nesselrode püspök által 1714-ben alapított és a 19. századra elnéptelenedett városi kórházban Scitovszky János kezdeményezésére újból megindult a betegellátás. A püspök a kórház működtetéséhez 1847-ben személyesen kért a rend grazi anyaházából nővéreket, akik a forradalom eseményei miatt csak 1855-ben érkeztek és

kezdték meg ténykedésüket: az ápolást, valamint a szegényház és az árvaház működtetését.¹⁴³ A püspökségen őrzött kép feltehetően 1855. évi pécsi letelepedésük után nem sokkal készült, s eredetileg a rendház berendezéséhez tartozhatott. Festői jegyei, részleteinek (pl. a gyermekek ruhája) késő-nazarénus jellemzői osztrák festőre vallanak, aki a rendtagok származása miatt feltehetően grazi volt. A képen balra, arcképben ábrázolt idősebb nővér a pécsi rendház főnöknője, Dominika nővér lehet, aki az anyaházból érkezve, 1855-től kezdve több évtizedig látta el ezt a tisztelet.¹⁴⁴ Publikálatlan. (35. kép)

[82.] *Soupper Sándor (Buda 1825–1879 Budapest): Szent Lőrinc, 1861*

Ltsz.: Fes-130, olaj, vászon, 100,5×68,5 cm. Jelezve balra lent: „Soupper Sándor 1861”. Restaurálva.¹⁴⁵ A göndör hajjal ábrázolt fiatal szent jobbra forduló háromnegyed alakban ül, bal keze a térdére támasztott vasrostélyon pihen, jobbáiban palmaág. Alakját sűrű barna füstfelhő veszi körül, amely csak fent vált át sárgán ragyogóba. Életrajza alapján Soupper nem volt iskolázott festő. Cseh nemesi családból, katona-dinasztiából származott, a katonai iskolát követően 1847-ig hadnagy a 40. gyalogezredben. 1848-ban István nádor mellett főhadnagyi rangban a pesti nemzetőrség segéd tisztje lett, ugyanaz évben főhadnagy a Jellačić elleni seregben, majd százados és vezérkari tiszt a feldunai hadtestben. A világosi fegyverletételig szolgált. Aradon négy év várfogságra ítélték, ahonnan 1850-ben amnesztiával szabadult. 1867-től a Lánchíd főpénztárnoka Budán.¹⁴⁶ Legkorábbi festményeit a Csapó család tulajdonából, a tengelici kastélyból ismerjük: egy női arcképe 1855-re datált, a továbbiak, ugyancsak portrék, a Csapó család szélesebb köréből 1863–1864-ben készültek.¹⁴⁷ Egy Tengelicet ábrázoló akvarell-látképe 1862-ből való.¹⁴⁸ Időben a Csapó családnak készült munkák közé ékelődik be – egyetlen vallási tárgyú alkotásként – a Szent Lőrinc-kép is, amelynek eredetéről, gyűjteménybe kerüléséről nem tudunk részleteket. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (36. kép)

[83.] *Franz Lefler (Langenbruch 1831–1898 Weissenbach an der Triesting): Szent Márk evangélista, 1880-as évek közepe*

Ltsz.: Fes-061, olaj, vászon, 86,5×84 cm. Nyolcszögletű forma. Jelezve jobbra oldalt, a kép peremén: „Fr. Lefler”. A keret hátoldalán ceruzával felirat: „Szakiskola kápolnájából, Lengyel”. Arany háttér előtt, faragott támlájú széken ülő, térdképben ábrázolt monumentális alak, baljával az oroszlán fejére könyököl. Térdén papírtekercs, rajta felirat: „Sed postquam resurrexero / praecedam vos

34. Sebastian Maisch: A pásztorok imádása, 1832. [80.] sz.

in Galileam". Sorozatot alkot a [84–86.] számú képekkel amelyek a lengyeli Apponyi-kastély 1878 utáni historizáló berendezéséből valók, s eredetileg a jobbszárny földszintjén álló kastélykápolna díszítéséhez tartoztak. A kastélyt gróf Apponyi Sándor megbízására a Bécsben működött, pozsonyi születésű Viktor Rumpelmayer (1830–1885)¹⁴⁹ tervei alapján 1878 után építették át. Rumpelmayer irányította a berendezés kivitelezését is, az általa foglalkoztatott bécsi mesterekhez tartozhatott Franz Lefler.¹⁵⁰ Minthogy valamennyi kép hátoldalán a felirat a képek eredetéként a „Szakiskolát” adja meg, ami 1946-tól működött a kastélyban, bizonyos, hogy a sorozat az 1950-es években vagy még később került el eredeti helyéről. Publikálatlan. (37. kép)

[84.] Franz Lefler (Langenbruch 1831–1898 Weissenbach an der Triesting): Szent Lukács evangélista, 1880-as évek közepe

Ltsz.: Fes-062, olaj, vászon, 86,5×83 cm. Nyolcszögletű forma. Jelzés nélkül. A keret hátoldalán ceruzával felirat: „Szakiskola kápolnájából, Lengyel”. Arany háttér előtt, ülő térdképben ábrázolt monumentális alak, könyvre támaszkodik. Balra állva-

nyon a Madonna-kép, jobbra ökörfej. Sorozatot alkot a [83, 85, 86.] számú képekkel. Részletesebben l. a [83.] számon írottakat. Publikálatlan.

[85.] Franz Lefler (Langenbruch 1831–1898 Weissenbach an der Triesting): Szent Máté evangélista, 1880-as évek közepe

Ltsz.: Fes-063, olaj, vászon, 86,5×83,5 cm. Nyolcszögletű forma. Jelzés nélkül. A keret hátoldalán ceruzával felirat: „Szakiskola kápolnájából, Lengyel”. Arany háttér előtt, ülő térdképben ábrázolt monumentális alak, térdén nyitott könyv. Balra a szent lúdtollát tartva az angyal. Sorozatot alkot a [83, 84, 86.] számú képekkel. Részletesebben l. a [83.] számon írottakat. Publikálatlan.

[86.] Franz Lefler (Langenbruch 1831–1898 Weissenbach an der Triesting): Szent János evangélista, 1880-as évek közepe

Ltsz.: Fes-064, olaj, vászon, 86,5×84 cm. Nyolcszögletű forma. Jelzés nélkül. A keret hátoldalán ceruzával felirat: „Szakiskola kápolnájából, Lengyel”. Arany háttér előtt, ülő térdképben ábrázolt monumentális alak térdére támasztott nyitott könyvvel,

35. Grazi festő: A pécsi irgalmas nővérek a rendalapító Páli Szent Vince ábrázolásával, 1855 után. [81.] sz.

36. Soupper Sándor: Szent Lőrinc, 1861. [82.] sz.

jobbában lúdtollal. Mögötte csőrében tintatartóval attribútuma, a sas. Sorozatot alkot a [83–85.] számú képekkel. Részletesebben l. a [83.] számon írottakat. Publikálatlan.

[87.] *Franz Lefler (Langenbruch 1831–1898 Weissenbach an der Triesting): A kis Mária oktatása, 1880-as évek közepe*

Ltsz.: Fes-067, olaj, vászon, 131×77,5 cm. Jelzve balra lent: „Fr. Lefler”. Hátoldalon középen a vásznat forgalmazó bécsi művészellátó cég pecsétje: „Anton Maurer Wien I. Klostergasse N-4. Verdienst-Medaille”. Szent Anna magas háttámlás székben ülve karolja át a mezítlábas kis Máriát, aki könyvet helyez anyja térdére. A háttér palotabelső, jobbra brokátmintás drapériával, balra mellvédre helyezett vázában liliommal. Lefler szerzősége és a historizáló keret alapján ezt is a lengyeli Apponyikastélyból valónak feltételezem. (L. a [83.] számnál írottakat) Faragott pálcátagos és levélmintás, pácolt és metálozott felületű kerete ugyanolyan kialakítású, mint a [88.] számú képé, amellyel mérete is csaknem egyezik. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (38. kép)

[88.] *Bécsi festő, 1880-as évek: Trónoló Mária gyermekével*

Ltsz.: Fes-069, olaj, fa, 130,7×76 cm. Jelzés nélkül. Patronnal nyomott, stilizált levélornamentikájú, aranymustrás háttér előtt festett ékkőberakású trónuson, hangsúlyozott frontális beállítással ül Mária, az áldást osztó Gyermekkel. A kompozíció körül moreszk díszű, fent ívelt, festett keretelés. Faragott pálcátagos és levélmintás, pácolt és metálozott felületű kerete egyező kialakítású a [87.] számú kép keretével. A két festmény mérete is csaknem azonos. Ennek alapján – a két kép egymástól eltérő hordozója ellenére – azt lehet feltételezni, hogy ugyanannak a berendezésnek a része volt. A kép alsó harmadában egy korábban elszenvedett vizesedésből eredően a festék kifehéredett, megkopott. Nem kizárt, hogy ugyancsak a lengyeli Apponyikastélyból való, amelynek körülményei talán a régi károsodást is magyarázzák. (A továbbiakat l. a [83.] számú képnél írottakban.) Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

VII. Ismeretlen provenienciájú művek

[89.] *Lavinia Fontana (Bologna 1552–1614 Róma): Az Angyali üdvözlés Máriaja, 1580 körül*

Ltsz.: Fes-117, olaj, vászon, 99×75 cm. Minden oldalán körbevágott, különleges szövésű vásznon.

37. Franz Lefler: Szent Márk evangélista, 1880-as évek közepe. [83.] sz.

Feliratozva, illetve jelezve a vászon hátoldalának felső peremén: „SS. ann Prospero / Fontana”. Restaurálva.¹⁵¹ A kép egy nagyméretű Angyali üdvözlés-kompozícióból kivágott részlet, amelynek gyűjteménybe kerülésére nincs támpont. A püspöki palota 19. századi leltáraiban nem azonosítható sem mai megcsonkított állapotában, sem eredeti témájával. Talán műkereskedelemből származó 19. század végi, 20. század eleji szerzemény. A kompozíció főbb részletei és a figura méretei emlékeztetnek ugyan Prospero Fontana (Bologna 1512–1597 uo.) 1570-es évek közepéről való, s a bolognai Santa Maria delle Grazie-templom számára készült Angyali üdvözlés-festményére,¹⁵² de sem a hasonlóság, sem a Prospero nevért rögzítő felirat nem ad kellő alapot arra, hogy a pécsi képet teljes egészében neki tulajdonítsuk. A szignatúrának tűnő írás ugyanis nem Prosperóé, hanem – közölt leveleiből, valamint egyik festményének írott részletéből azonosíthatóan – festőként működő lányáé, Lavinia Fontanáé,¹⁵³ ekképp igazolva a feladatban való részvételét. Lehet szó közös munkáról (amire kettejük oeuvre-jében van is példa¹⁵⁴), de sokkal valószínűbb, hogy Lavinia művében egy Prosperótól származó kompozíció átvételét és feldolgozását dokumentálja a hátoldali felirat, ami ennek okán a témát – „Santissima Annunziata” – is megadja.¹⁵⁵ A kép gracilis festői-formai jellemzői is a pályakezdés éveiben apja mellett dolgozó Lavinia mellett szólnak: az ő 1580 körüli munkáival találnak kapcsolatot, s nem az oltárképfestés mellett főképp freskóban dolgozó Prospero gyakran nehézkes ecsetű kompozícióival egyeznek.¹⁵⁶ Lavinia

38. Franz Lefler: A kis Mária oktatása, 1880-as évek közepe. [87.] sz.

szerzőségét támasztják alá olyan, korai évei kézjegyenek számító jellemzők, mint az elegáns, belső fénykörrel kísért glória, amely több művén is feltűnik, de mindenekelőtt a lágy körvonallal formált jellegzetes, keskeny arctípus, amivel legtöbb nőalakjának ugyanazt a tűnődő arckifejezést adja.¹⁵⁷ Egy friss, Lavinia korai éveit célzó feldolgozásnak köszönhetően elég analógia áll a rendelkezésünkre ahhoz,¹⁵⁸ hogy a műben – Prospero szerepét háttérben tartva – lényegében Lavinia alkotását határozzuk meg. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (39–41. kép)

[90.] Osztrák festő, 18. század eleje: Madonna

Ltsz.: Fes-094, olaj, fa, az ovális kép mérete: 44,7×36,5 cm, kerettel mért méret: 90×66,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁵⁹ A kép Máriát ülő félalakban ábrázolja, ölében gyermekével, oszlopos mellvéd előtt, ami kilátást enged a tájra. A festmény gazdag plasztikájú, akantuszlevél-ornamensekkel kiképzett széles keretének felső részét ovális oromképnek alakították ki, ami a keretből hiányzik. Az

39. Lavinia Fontana: Az Angyali üdvözlés Máriaja, 1580 körül. [89.] sz.

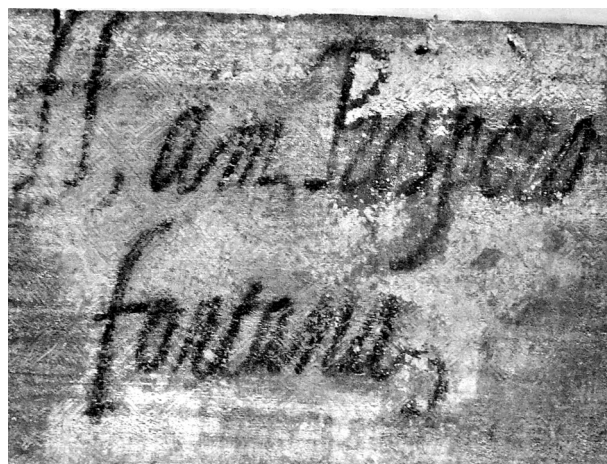
eredeti elrendezéséből és a keret faragásából ítélve a mű egésze feltehetően házi oltár volt. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[91.] Antonio Galli Bibiena (Parma 1697–1774 Milánó) és Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) (?): *Achitektúra-kép kolonnáddal*, 1746–1747 körül (?)

Ltsz.: Fes-193, olaj, vászon, 63 × 95 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁶⁰ Balra boltozott folyosó, jobbra palotaudvar, földgömb mellett álló antik öltözetű alakokkal. Sorozatot alkot a [92–94.] számú képekkel. A négy festményt az irodalom eddig Bibiena egyik munkatársának tulajdonította, annak az architektúra-festőnek, aki 1767-ben a mecseknádasdi püspöki kastélykápolna látszatkupolájának megfestésére kapott Klimó püspöktől megbízást.¹⁶¹ A pécsi képek építészeti és figurális részleteinek jellemzői azonban sokkal több kapcsolatot mutatnak az itáliai mester és tanítványa, a képeire staffázsalakokat festő Palko közös műveiként ismert öt architektúra-kompozícióval (Nagyszében, Budapest¹⁶²) annál, hogy ne merüljön fel komoly lehetőségként a mesterpáros azonossága. A feltevés mellett szól az építészeti kulisszák rokon kiképzésén túl, hogy a sorozatból két pécsi jelenet ([91, 93.] sz.) színtere a

40. Lavinia Fontana: A Szent Család, 1578, Wellesley College, Massachusetts

41. Az Angyali üdvözlés Máriaja, 1580 körül, felirat a kép hátoldalán

nagyszébeniekhez hasonló komor „börtön”-jellegű mutat,¹⁶³ de talán ennél is fontosabb érv a teatrális gesztusokkal jellemzett karcsú figurák Troger festészetéből levezethető mozgatója, a sarkosan elrendezett lepleknek a budapesti jelenetekről jól ismert „palkós” megoldása. A Stock-hagyatékából származó nagyszébeni képek eredete talán Pozsony volt, a három budapesti festményt pedig Stock saját képeivel kapcsolatos feljegyzése Bécshez köti. A pécsi képek egyelőre ismeretlen provenienciájuként mindkét lehetőség szóba jöhet. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (42. kép)

42. Antonio Galli Bibiena és Franz Xaver Karl Palko (?): Achitektúra-kép kolonnáddal, 1746–1747 körül (?) [91.] sz.

[92.] Antonio Galli Bibiena (Parma 1697–1774 Milánó) és Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) (?): Achitektúra-kép könyvtárbelsővel, 1746–1747 körül (?)

Ltsz.: Fes-192, olaj, vászon, 61,5×92,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁶⁴ Oszlopokkal tagolt csarnokszerű könyvtárbelső, a tér közepén asztal és földgömb körül antik öltözetű figurák.¹⁶⁵ Sorozatot alkot a [91, 93–94.] számú képekkel. Részletesebben l. a [91.] számú képnél írottakat. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[93.] Antonio Galli Bibiena (Parma 1697–1774 Milánó) és Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) (?): Achitektúra-kép boltozott többhajós térérel, 1746–1747 körül (?)

Ltsz.: Fes-194, olaj, vászon, 62,5×92 cm. Jelzés nélkül. Túltisztított, hiányos festékréteg, a restaurálás nincs befejezve. Pillérkötegekkel tagolt többhajós tér, jobbra arkádok közt parkra nyíló kilátással. A boltozott folyosók rendszeréből álló architektúra a [91.] számú párdarabhoz hasonló. Az előtérben három antik öltözetű figura. Sorozatot alkot a [91–92, 94.] számú képekkel. Részletesebben l. a [91.] számú képnél írottakat.

[94.] Antonio Galli Bibiena (Parma 1697–1774 Milánó) és Franz Xaver Karl Palko (Wrocław 1724–1767 München) (?): Achitektúra-kép díszlépcsővel, 1746–1747 körül (?)

Ltsz.: Fes-195, olaj, vászon, 63×95 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁶⁶ Árkádos palota-architektúra, balra balusztrádos, szobros díszlépcső, indulásánál antik öltözetű alakokkal.¹⁶⁷ Sorozatot alkot a [91–93.] számú képekkel. Részletesebben l. a [91.] számú képnél írottakat. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[95.] Osztrák festő, 1750–1760 körül: „Arbor Christi”, „Arbor Ecclesiae Christi” – Krisztus családfája és Krisztus egyházának családfája

Ltsz.: Fes-043, olaj, vászon, 178,5×96,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Két gyér lombú, virágzó fa, az ágak közt allegorikus alakok és egyházi személyek félalakjaival. A baloldali fa törzsén „ARBOR CHRISTI” (a második szó R-je a restaurálás során helytelenül K-ra kiegészítve), fölött Krisztus világgömböt tartó félalakja, az ágak szétválásánál a szoptató Charitas allegóriája, fején lánggal. Fölött az első sorban balról Erény-allegóriák: Temperantia, Fortitudo, Prudentia és Justitia félalakban. A kö-

vetkező sor: fiatal szerzetes báránnyal, egy világömbön álló, reneszánsz öltözetű fiú, Krisztus áldó félalakja, valamint egy imádkozó, térdelő ifjú. A jobb oldali fa törzsén felirat: „ARBOR ECCL(es) iæ XTI (Christi)”, fölötté Szent Péter a keresztbe tett kulcsokkal. Az ágak szétválásánál pápa félalakja, majd a fölötté lévő ágakon balról: bíboros, érsek, püspök félalakos figurája, a következő sorban pedig egy bencés, egy pálos szerzetes, valamint egy apát látható.

A kép a kompozíció és a szöveg hiányából ítélve mindkét oldalán csonkítva lett. Feliratok: a balra lévő fa mellett a kép szélén, hiányosan „(...)sest Jesus Xtus / (...)hypostaticé, & / (...)ratione naturæ / & humanae. / (S)unt: Sanctitas, / (...)ia, abstinentia &c. / (...)at actus radicum / (...) ultramque natura(m) / (...)to considerati”. A fa másik oldalán „Branchæ sunt: Charitas, pru / dentia, fortitudo, temperan= / tia, & justitia. / Folia sunt respectu humani= / tatis accidentia generalia & / respectu deitatis novem Cathe / gorie transcendentes. / fructus & radices ut infra”. A jobb oldali fa belső oldalán „Stipes est sum(m)us P(on)tifex / Petri Successor, & Jesu Xti / Vicarius. / Rami sunt: Abbates, Priores Ministri, Guardiani, / & aliæ Personæ Ecclesiasticæ, / Flores sunt actus radicum / quos prod(cu)unt & efficiunt / branchæ & rami in & cum / ubi creditis”. A fa másik oldalán, a kép szélén, ugyancsak hiányosan „Branc (...) / Patriarch(...) / Episcop(...) / Folia (...) / anima(m) / natu / rium / Fructus”. A két fa között egy kivágott fa kihajtó törzse körül két mondatzsalag felirattal: „O Crux frutex salvificus / vivo fonte rigatus.” „Cujus flos aromaticus / fructus desideratus.” Feltehetően kolostori berendezés darabja lehetett, eredetére nincs támpont. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (43. kép)

[96.] *Osztrák festő, 1760–1770 körül: Mária könyvvel*
Ltsz.: Fes-071, olaj, vászon, falpra vonva, 19,5×14,5 cm. Ovális. Jelzés nélkül. Aranyozott eredeti copf faragású keretben. A kép hátán adományozásról szóló, függőleges sávban kopás miatt erősen sérült felirat tintával: (fent) „Pro Aeterna Memoria / data hac Gratiōsa Ima(a)go / B. V. Mariae a Domin(.) / Pletrikiana Anna Hor(...) / P. Ladislao Jark(o?) / Capellano Aulico A(nn)o / 1818 / 3^a Julii” (lent más írással) „Anno 1872. die 21. Sept. / pro memoria (...)a / Ladislao : (Hr?)kovich / Levensis per (?) (...) (..)ndiac / Status Ri(....)ri a / R: Sardi(..) Hegyi (?) / Praesbyter (...) / S^{ti} Franc. (?) (...) / S^{ti} Salvator(...) / Vacii”. A déltiroli születésű Michelangelo Unterberger (1695–1758) késői munkáinak formálásmódját idéző kis képen, amely talán a bécsi képzőművészeti akadémia rektoraként működő

festő egyik tanítványától való, a kék lepelbe burkolt, felfelé tekintő Mária maga elé emelt könyvvel, félalakban látható. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[97.] *Osztrák (tiroli?) festő 1760–1770 körül: Angyali üdvözlés*

Ltsz.: Fes-045, olaj, vászon, 116×96 cm. Ovális. A vászon újkori, durva kiegészítésével szögletesre alakítva. Jelzés nélkül. Balról a liliumot tartó, lilaszürke öltözetet viselő angyal közelít a jobbra elhelyezkedő, kék leplet viselő, kezében könyvet tartó Máriához. Körülöttük a kompozíciót átlósan osztó felhő, felső részén három angyalfejjel, fent középen sárga ragyogásban a Szentlélek galambjával. Erősen és rosszul restaurált, sok helyen kiegészített, de eredetileg jó alkotás, ezt különösen az angyal ruháján megmaradt finom, érzékenyen megfestett részletek mutatják. Publikálatlan.

[98.] *Osztrák (tiroli?) festő 1760–1780 körül: Az égi és földi Háromság, a Szent család hazatérése Egyiptomból*

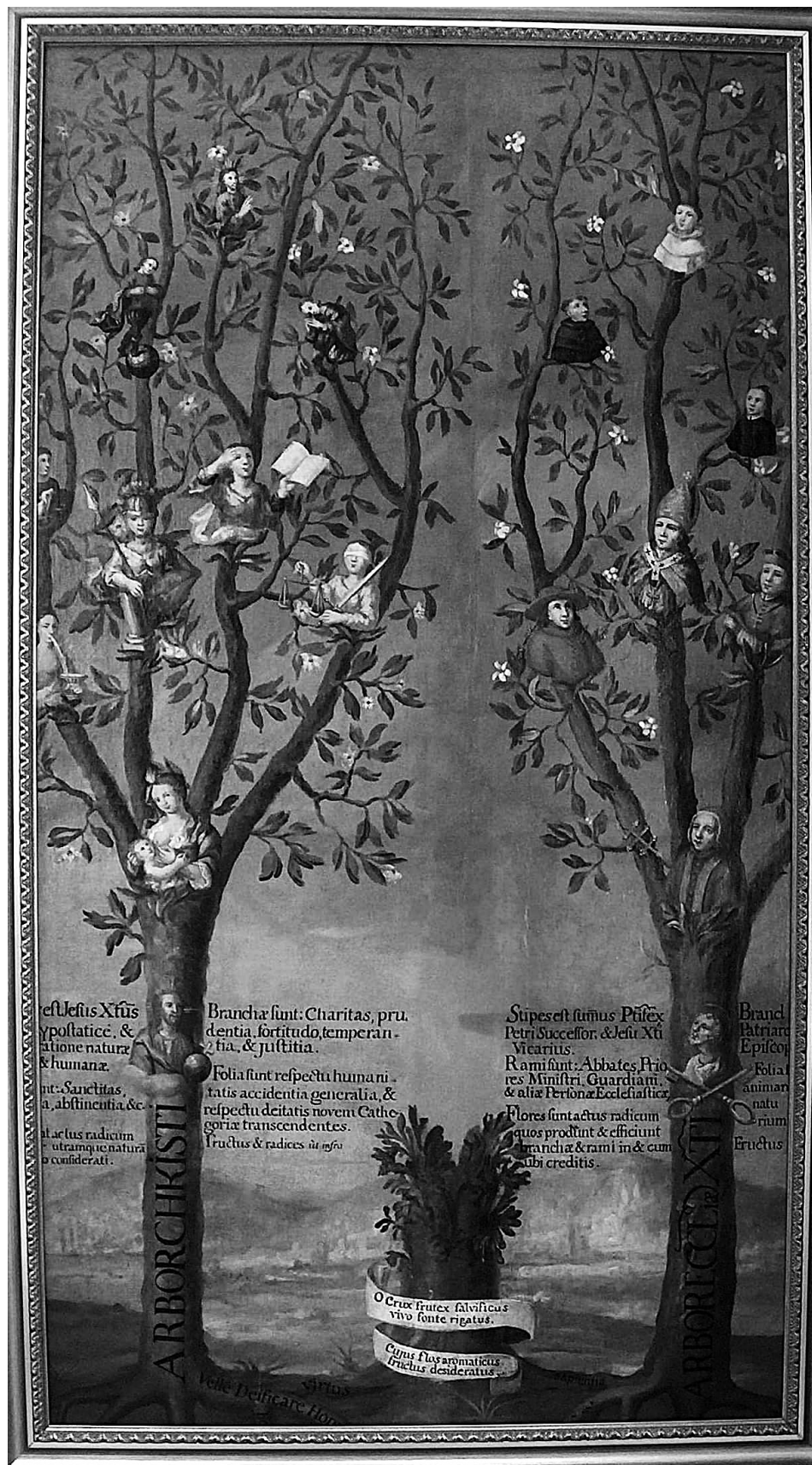
Ltsz.: Fes-026, olaj, papír, vászonra vonva, 86×68 cm. Jelzés nélkül. A hordozó anyagból, a formai megoldásokból, valamint a kompozíció egyes részleteiből (pl. a jobb oldali tájháttér) ítélve nem zárható ki, hogy a kép alapja egy olajjal átfestett (délnémet?) metszet. A Jézust közrefogó Mária és József hármass csoportja kitölti a kompozíció teljes szélességét, fölöttük angyalok koszorújában az Atyaisten és a Szentlélek galambja. A képhez tartozó rozettás, oromzatos pácolt keret pár centivel mélyített, ami arra utal, hogy a festmény a kegyképek kialakításához hasonló módon eredetileg üveg alatt volt. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[99.] *Népies osztrák festő, 18. század második fele: Szent György a sárkánnyal*

Ltsz.: Fes-153, olaj, vászon, 88×71 cm. Monogrammal jelezve jobbra lent, fekete festékekkel: „I. B.”. A teljes páncélzatban, ugrató barna lovon ábrázolt szent átszúrja az előtérben fekvő sárkányt. Publikálatlan. (Farbaky Péter felmérése.)

[100.] *Osztrák festő, 18. század utolsó negyede: „Ecce Agnus Dei” – Keresztelő Szent János*

Ltsz.: Fes-017, olaj, vászon, 63×45 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. A keresztre tekeredő mondatzsalagon: „Ecce agnus (sic!) Dei”. Fehér prémmel bélelt vörös palástban, sötétlő füves dombok közt ül Keresztelő Szent János. Jobbjában a hosszú vékony kereszt, baljában tálkával egy forrás vizét fogja fel. Előtte balra a bárány. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

43. Osztrák festő: „Arbor Christi” – „Arbor Ecclesiae Christi”, 1750–1760 körül. [95.] sz.

[101.] *Magyarországi (?) festő, 18. század vége: Szent József halála*

Ltsz.: Fes-027, olaj, vászon, 86,5 × 72 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁶⁸ A kép sötétkéék márványozású, helyenként metálozott copf keretének babérleveles-szalagcsokros felső medalionjában IMI (Iesus, Maria, Ioseph) monogram. A haldokló körül Jézus és Mária, valamint egy virágzó ágat felmutató térdeplő angyal, felhőkön további angyalok, egyikük babérkoszorúval. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[102.] *Magyarországi festő, 18. század vége: Szent Apollónia*

Ltsz.: Fes-179, olaj, vászon, 90,5 × 65 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. A szent félalakban ábrázolva, jobbában fém (ón?) tányéron három kihúzott fogát, baljában a fogót tartja. Körülötte felhőben puttók. Publikálatlan. (Farbaky Péter felmérése és meghatározása.)

[103.] *Német csataképfestő, 18. század: Lovascsata törökök és császáriak közt*

Ltsz.: Fes-183, olaj, vászon, 42 × 51 cm. Jelzés nélkül. A vakkeret hátoldalán modern írással: „Georg Philipp Rugendas (1666–1742) / Augsburg-Braunschweig”. Hozzá tartozó metálozott késő barokk keretben. Füstfelhőben összecsapó lovasok kusza csoportja. Publikálatlan. (Farbaky Péter felmérése és meghatározása.)

[104.] *Német csataképfestő, 18. század: Küzdelem császári és török lovasok közt*

Ltsz.: Fes-184, olaj, vászon, 42,5 × 51 cm. Jelzés nélkül. Hozzá tartozó metálozott késő barokk keretben. Vár előtt küzdő lovas csapatok. Publikálatlan. (Farbaky Péter felmérése és meghatározása.)

[105.] *Volnhoffer János (?–1810 Pest): Nepomuki Szent János látomása a Staré Boleslav-i Mária-kegykép előtt, 1803*

Ltsz.: Fes-087, olaj, vászon 84,5 × 53 cm. Jelzés nélkül. Elkezdett, de nem befejezett restaurálás során túltisztított, erősen megkoptatott festmény. A baloldalt térdeplő Nepomuki mellett angyal áll, aki egyik kezével a szent vállát fogja át, a másikkal a jobbra ábrázolt Mária-oltár felé mutat. Angyalfejek és gyermekangyalok veszik körbe őket, míg fent két alábukó angyal az oltárt körbefogó zöld drapériát emeli meg.

A mindeddig ismeretlen szerzőségű barokk oltárkép-bozzetto előképében Martin Johann Schmidtnak („Kremser Schmidt”, 1718–1801) a melki plébániatemplom számára 1772-ben festett egyik mellékoltárképét lehet azonosítani, ame-

lyet a pécsi kép részlet- és színazonosan követ. A melki oltárképet a templom 1898-ban kezdődött regótizálásakor eltávolították, és később a bécsi Stephanskirche egyik pillére melletti oltárra helyezték, ahol ma is látható.¹⁶⁹ A képet olajvázlatként lemásoló festő a pest-budai működésű Volnhoffer János lehetett, aki ezt a Kremser Schmidt-kompozíciót vette mintának akkor, amikor 1803-ban a Heves megyei Erdőtelek plébániatemplomába mellékoltárképet festett. Az irodalom nem említi, hogy a melki képről készült volna metszet, de a Kremser Schmidt- és Volnhoffer-művek tökéletes színegyezése önmagában is amellett szól, hogy a két oltárkép között a Pécsre jutott olajmásolat volt a közvetítő. Még kutatásra vár, hogy a melki változat megismerésére miképp lehetett alkalma Volnhoffernek, akinek bécsi tanulmányairól nincsenek adataink. Az erdőtelki csupán formájában tér el az alul-felül barokkosan ívelt eredetitől, minthogy a klasszicista oltárképeknél gyakoribb lapos felső ívvel záródik.¹⁷⁰ Az 1797-ben pesti polgárrá lett festőtől eddig mindössze három oltárképet és nyolc portrét ismerünk. Publikálatlan.

[106.] *Bécsi (?) festő, 1830–1840 körül: Mária a gyermek Jézussal és Keresztelő Szent Jánossal*

Ltsz.: Fes-093, olaj, fa, 26 × 27,2 cm. Jelzés nélkül. Ökörszemes keretén névtábla, alaptalan és téves meghatározásként G. F. Waldmüller-felirattal. Festett köralakba komponált jelenet, ami Máriát derékig ábrázolja, ölében Jézussal, jobbra a kis Szent Jánossal. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[107.] *Német nazarénus festő 1840 körül: Krisztus-fej*

Ltsz.: Fes-113, olaj, vászon, 39,5 × 31,5 cm. Jelzés nélkül. Eredeti keretében. Restaurálva.¹⁷¹ Hátán gépelt cédulán feltehetően árverezőháztól származóan: „265.473 / 3 April 68 Nazarener um 1850, Christus und Maria, 2 Ölgemälde auf Leinwand, je 39,5 × 3(,)4 cm, ger(ahmt). (H) (1.200)”. A jellemzően nazarénus megoldású, jó minőségű mű Krisztust szűk kivágatú mellképben ábrázolja. A hátoldali szövegben említett Mária-kép nem került a pécsi gyűjteménybe. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[108.] *Oszttrák festő 1840-es évek: Szent József álma*

Ltsz.: Fes-008, olaj, vászon, 159 × 128 cm. Jelzés nélkül. Hátoldalán a vászon közepén a festővásznot forgalmazó cég pecsétje: „W. Koller III. Wien Mariahilfer (Str.) 33 Silberne Medaille” felirattal. Színmegoldásában klasszicizáló, formai jegyeiben nazarénus utánérzésű alkotás. Publikálatlan.

[109.] *Karl Viale (működött: Bécs 1845–1863 között): Gyónás, 1856 (?)*

Ltsz.: Fes-023, olaj, vászon, 78,5×64 cm. Jelezve balra a gyóntatószék könyöklőjének oldalán erősen megkopott írással: „C. Viale fec 1(85)6”. Restaurálva.¹⁷² Gyónás közben ábrázolt fiatal nő háromnegyed alakja, fekete-fehér ruhában. A gyóntatószék rácsa mögött a pap profilja körvonalazódik. A Bécsben zsánerfestőként működött Karl Viale képeiről eddig egykorú kiállítási adatokból lehetett csak tudni.¹⁷³ Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (44. kép)

[110.] *Joseph Kessler (Loschitz 1826–1887 Bécs): Szent Pál, 1867*

Ltsz.: Fes-132, olaj, vászon, 126,5×94 cm. Jelezve jobbra fent a függőleges képszél mentén: „Jos. Keszler (!). Wien 1867”. Restaurálva.¹⁷⁴ Akadémikus megoldású monumentális háromnegyed alak, mustárszínű ruhában, skarlátvörös lepelben. Kezében hosszú pallos, könyv és lúdtoll.¹⁷⁵ Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[111.] *Mücke József Ferenc (Nagyatád 1819–1883 Pécs): Kálvária, 1870*

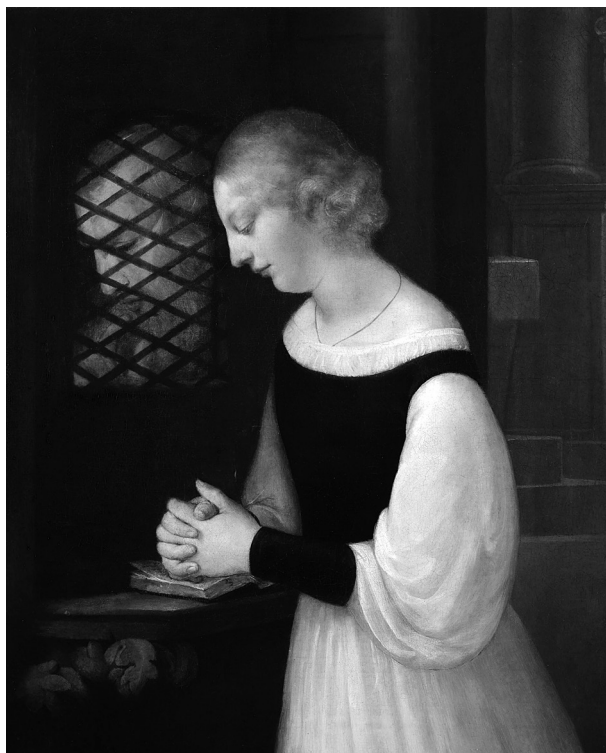
Ltsz.: Fes-108, olaj, vászon, 99,7×79 cm. Jelezve jobbra lent: „J. F. Mücke 1870”. Közvetlenül a kép előterében a megfeszített Krisztus a két latorral, a kereszt alatt Mária, Szent János, Mária Magdolna és a fekete lepelbe burkolózott másik Mária. A háttérben Jeruzsálem körvonalai vöröslő ég előtt bontakoznak ki.¹⁷⁶ Publikálatlan.

[112.] *Osztrák festő, 1870–1880-as évek: Az utolsó vacsora*

Ltsz.: Fes-010, olaj, vászon, 190×143 cm. Jelzés nélkül. Historizáló akadémikus mű, kompozícióban kora 17. századi utánérzéssel, ami az áldást mondó Krisztus és a tanítványok fehér drapéria elé helyezett, tömör, nagyfigurás csoportja alapján mondható el. Nem kizárt, hogy művészi másolatról van szó. A jelenet felett háromágú mécses. Publikálatlan.

[113.] *Mücke Marianna Ludovika (Jakabffyné) (Vukovár 1845–1919 uo.): Ananiás visszaadja Saul látását (ApCsel 9,13), 1880-as évek (?)*

Ltsz.: Fes-226, olaj, vászon, 164×88 cm. Jelezve jobbra lent a szőnyeg mellett: „Marianne J. Mücke fecit”. Felül ívelt oltárkép, jobbra Saul fehér ingben térdeplő alakjával és a mellette álló főpappal, aki jobb kezét Saul homlokára teszi. A háttérben oszlop és függöny között tájra nyílik kilátás.¹⁷⁷ Publikálatlan. (45. kép)

44. Karl Viale: Gyónás, 1856 (?) [109.] sz.

[114.] *Franz Nechutný (szül. Schüttenhofen [Csehország], működött 1888–1901 között): Habsburg (I.) Rudolf német-római király II. Przemysl Ottokár cseh király holttestével a dürnkruti csata után 1278-ban, 1880-as évek*

Ltsz.: Fes-157, olaj, vászon, 143×190 cm. Jelezve jobbra lent: „Nechutný”.¹⁷⁸ Hátral a vásznat forgalmazó cég pecsétje: „Anton Maurer Wien I. Klostersgasse N-4. Verdienst-Medaille”. Metálozott felületű eredeti díszkeretben, amelynek széles faragása ezüstözött szalagokkal átkötött tölgylevel-sorból áll. A tompa, visszafogott színekkel festett, csaknem monokróm kép csatamezőn, páncélos lovasokkal körülvéve mutatja a harci köpenyt viselő Habsburg Rudolfot. Földön fekvő ellenfelét nézi, a félmeztelen halott cseh királyt, Ottokárt, akinek élettelen testét egy harcos támasztja meg. A 19. századi osztrák történeti festészet többször feldolgozott jelenete hasonló kompozíciós elrendezésben látható Franz Gerasch (1826–1906) egy 1869-re datált akvarelljén.¹⁷⁹ (Farbaky Péter felmérése Buzási Enikő témameghatározásával.) Publikálatlan. (46. kép)

[115.] *Sikorski Zsolnay Júlia (Pécs 1856–1950 uo.): Szent Erzsébet, 1898*

Ltsz.: Fes-109, olaj, karton, 74×102,5 cm. Jelezve balra fent egybe írt SZJ-monogrammal és 1898-as évszámmal. A hátoldalon vignettán „Szent Erzsébet”, valamint „Sikorczka Zsolnay Júlia”. Eredeti aranyo-

zott keretében, amelynek plasztikája szőlőindákból formált. Restaurálva.¹⁸⁰ A dicsfényel körülvev, hosszú, barna hajú szent összetett, előrenyújtott kezekkel, félalakban, dúsan redőzött fehér ingben látható. Karja alatt virágok.¹⁸¹ Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (47. kép)

[116.] *Osztrák festő, 19. század harmadik negyede: Fájdalmas Mária*

Ltsz.: Fes-073, olaj, fa, 26 × 205 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.¹⁸² Szűk kivágatú mellképben ábrázolt, kék-lila lepelbe burkolózó félalak, arca körül fehér kendővel. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

VIII. Kegyeképek után készült másolatok

[117.] *Spanyol festő, 1730-as évek: A montserrati Madonna. Kegyekép a zarándoklat állomásainak megnevezésével*

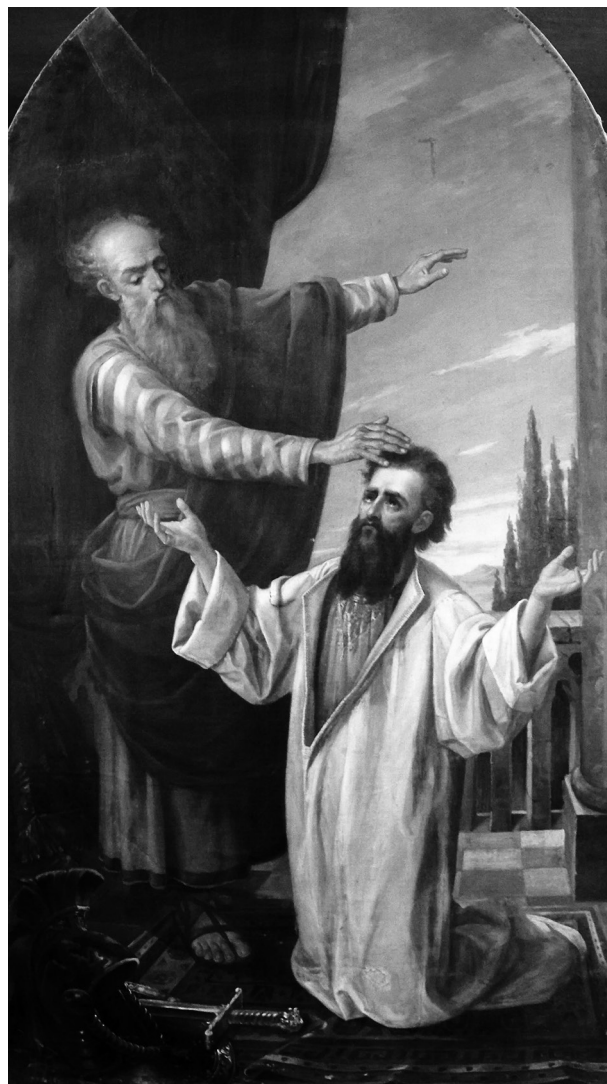
Ltsz.: Fes-079, olaj, vászon, 78,5 × 64,5 cm. A kép Cienfuegos püspök adományaként kerülhetett Pécsre, aki annak ellenére, hogy soha nem járt egyházmegyéjében, kegytárgyakkal is patronálta püspöki székhelyét: 1738-ban Rómából Pécsre küldte Szent Vince vértanú ereklyéjét, amit a székesegyház Szent Imre-kápolnájában helyeztek el.¹⁸³ A katalán zarándokhely, Montserrat metszetábrázolásai többnyire a szent hegy szikláit közt kanyargó zarándokútvonalat is mutatják.¹⁸⁴ 2012-ben egy típusban és részletekben nagyon hasonló metszet bukkant fel a műkereskedelemben: Joaquin Sollent és Maria Teresa nővér munkája, Barcelona 1796 készítésű hellyel és dátummal, amelynek a festménnyel közös (feltehetően elterjedt) előképe lehetett. A metszeten a képhez hasonlóan a zarándoklat állomásai is fel vannak tüntetve.¹⁸⁵ Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (48. kép)

[118.] *Osztrák (tiroli?) festő, 18. század második harmada: A passauai Segítő Mária-kegykép*

Ltsz.: Fes-107, olaj, vászon, 166 × 99 cm (fent ívelt kiképzéssel). Jelzés nélkül. Restaurálva. Alul sötét mezőben felirat: „Consolatrix afflictorum. / ORA PRO NOBIS”. Igen jó minőségű mű, finoman formált, igényes megoldású festői részletekkel; minden bizonnyal oltárkép volt. Publikálatlan.

[119.] *Osztrák festő, 18. század második fele: A passauai Segítő Mária-kegykép Passau látképével*

Ltsz.: Fes-088, olaj, vászon, 96,5 × 79 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Fent mondatszalagon a restaurálás során rosszul rekonstruált felirat: „Miracul S. Maria

45. Mücke Marianna Ludovika (Jakabffyné): Ananiás visszaadja Saul látását, 1880-as évek (?) [113.] sz.

Auxiliatrix PaITai ciara” (helyesen: Miraculis S. Maria Auxiliatrix Passaviensis Clara). A festett barokk keretbe foglalt és sugárkoszorúval koronázott kegyképet kétfelől angyalok tartják, fent felhőben ugyancsak angyalok által hordozva Habsburg korona. A kegykép alatt a Duna, az Inn és az Ilz összefolyásában vázlatosan ábrázolt Passau látképe. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán.

[120.] *Osztrák festő, 18. század második fele: A Maria Scholln-i zarándoktemplom Segítő Mária-képe Szent Sebestyénnel és Szent Vendellel*

Ltsz.: Fes-152, olaj, vászon, 90 × 70,5 cm. Jelzés nélkül. Középen fent felhőn angyalfejek közt a passauai típusú Segítő Mária-kép Maria Schollnban (linzi egyházmegye), alul a zarándoktemplom, balra Szt. Sebestyén, jobbra Szt. Vendel a jószágokkal. Publikálatlan. (Farbaky Péter felméréséből.)

46. Franz Nechutný: Habsburg (I.) Rudolf német-római király II. Przemysl Ottokár cseh király holttestével a dürnkruti csata után 1278-ban, 1880-as évek. [114.] sz.

[121.] Pest-budai festő, 18. század utolsó negyede: Mária gyermekével, a Buda-Krisztinavárosi templom kegyképe nyomán

Ltsz.: Fes-020, olaj, vászon, 73,8×51,3 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. Felirat mondatszalagon: „In Gremio Matris / Sedet Sapientia Patris”, alul festett mellvéden: „Mária! / Istennek Szülője és én boldog reménységem”. A festmény a Re-i Vérző Madonna (Madonna del Sangue) típusába tartozó buda-krisztinavárosi kegyképet követi: a róla készült 18. század második feléből való metszet-ábrázolások valamelyikének festett átvétele,¹⁸⁶ azonban nem pontos mása. A püspökség képe nemcsak abban tér el a krisztinavárosi előképtől, hogy a mellvéd gyanánt alul elhelyezett táblán egy magyar nyelvű feliratnak ad helyet, hanem abban is, hogy Mária nem szoptatja gyermekét, ruhája elől zárt, Jézus csupán anyja ölében ül. Hasonlóan ábrázolja Máriát és Jézust a pécsi egyházmegyébe tartozó Görcsöny plébániatemplomának kegyképe is, amely a Re-i típus

Csehországba jutott másik változatának, a Klatovy Vérző Mária-képnek meglehetősen hű másolata.¹⁸⁷ S bár a Gyermekek szoptatása ahogy Klatovyban, Görcsönyben sem jelenik meg a képen, a többi formai jellemzőben, valamint típusjelző kompozíciós részletben a görcsönyi kegykép oly mértékben különbözik a püspökségen lévő másolattól, hogy a közvetlen összefüggés kizárható. A pécsi másolat esetében legfeljebb egy tipológiai keveredésről beszélhetünk, a görcsönyi típusváltozat e jellemző motívumának átvételéről a krisztinavárosi változatba. A pécsi képen ugyanakkor nem látható a típus másik ikonográfiai jellemzője sem: Mária homlokáról hiányoznak a vércseppek, ami pedig a Re-i csodatévő képre visszamenő kegyképmásolatokon mindenütt¹⁸⁸ – így Budán és Görcsönyben is – megtalálható. Minthogy a pécsi kép korábban erősen restaurálva lett, nem tudni, hogy ez a különbség nem a restaurálás „korrekciójának” köszönhető-e. Publikálatlan.

47. Sikorski Zsolnay Júlia: Szent Erzsébet, 1898. [115.] sz.

[122.] *Magyarországi festő, 18. század vége: A győri kegykép másolata*

Ltsz.: Fes-185, olaj, vászon, 72 × 58,5 cm. Jelzés nélkül. Szerény kvalitású mű, eredeti, sima fekete keretben. Publikálatlan. (Farbaky Péter felmérése és meghatározása.)

[123.] *Magyarországi (?) festő, 1800 körül: A Brünn óvárosi Ágoston-rendi templom Mária-kegyképe*

Ltsz.: Fes-162, olaj, vászon, 41,5 × 25 cm, felső részén Mária és Jézus koronáinak kialakításában aranyozott domború (gipsz) mustrával. Jelzés nélkül. Késő barokk pácolt-aranyozott fakeretben. A pécsi kép a brünni Mária-kegykép típusának felel meg, azonban jellemző részleteiben a délföldi szerbek körében a 19. század folyamán elterjedt kegyképvariánssal egyezik – l. Hajdúszoboszló, szerb ortodox templom, Szeged, szerb templom,¹⁸⁹ vagy a nyírségi Hodászra 1968-ban Rómából érkezett változat¹⁹⁰ –, s nagy valószínűséggel egy, az említettekkel közös előkép alapján készült. A pécsi kép 1800 köré tehe-

tő készítési idejével a fentiek közül a legkorábbinak tűnik. Publikálatlan.

[124.] *Osztrák vagy magyarországi festő, 1800 körül: A landshuti orsolyiták lehajtott fejű Mária-kegyképének másolata*

Ltsz.: Fes-025, olaj, vászon, 50 × 41,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva. A landshuti kegykép-típusnak megfelelő Mária-ábrázolás, a részletegyezésekből ítélve a bécsi sarutlan karmeliták kegykép-változata alapján (metszet után) készülhetett.¹⁹¹ Publikálatlan.

IX. 18. századi másolat-variánsok és 19. századi művészi másolatok

[125.] *Itáliai (?) festő AM-monogrammal, Sebastiano Conca (Gaeta 1680–1764 Nápoly) után: Madonna, 1770*
Ltsz.: Fes-151, olaj, vászon, 62 × 48 cm. Szignálva a faragott, kagyló- és növényornamentikával

48. Spanyol festő: A Montserrat-i Madonna. Kegyekép a zarándoklat állomásainak megnevezésével, 1730-as évek. [117.] sz.

49. Itáliai (?) festő AM-monogrammal, Sebastiano Conca után: Madonna, 1770. [125.] sz.

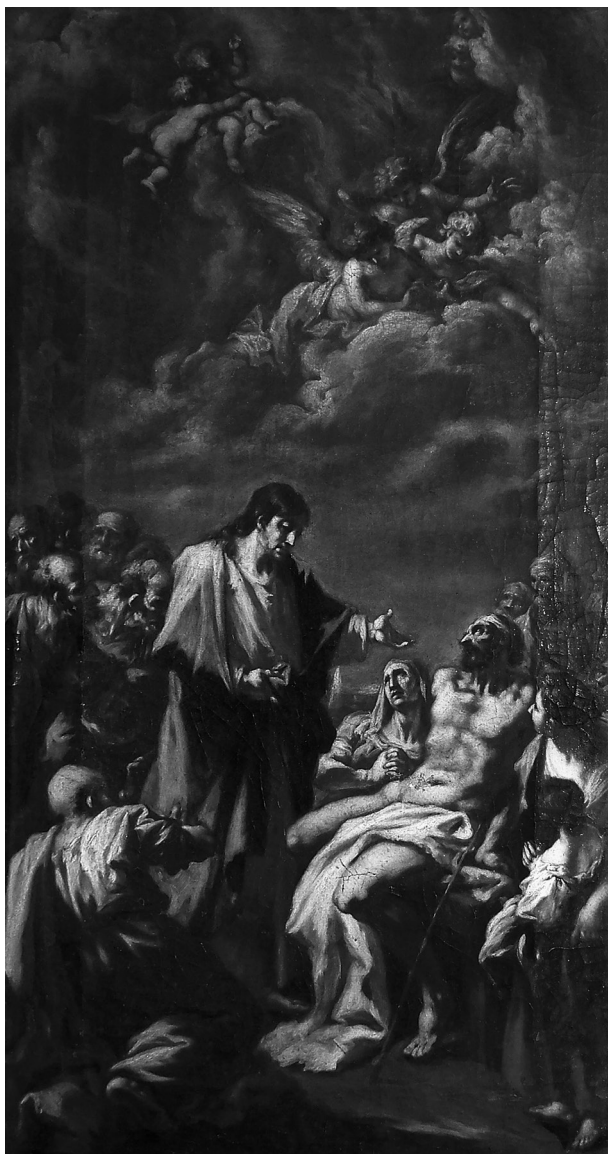
kialakított kereten hátul, közepén: „1770 / AM”, balra fent: „Anno 1908 restauravit / Dr. Otto Szőnyi”. Restaurálva.¹⁹² A kép színhelyes másolata Sebastiano Conca Madonna-képének, aminek több saját kezű változata („Madonna del Cuore” 1720/1727, Gerano / Roma, Chiesa di S. Maria Assunta; „Madonna del Divino Amore”, 1740-es évek, Sora, Chiesa di San Bartolomeo), valamint műkereskedelemből több 18. századi másolata ismert.¹⁹³ Máriát szemközt, háromnegyed alakban mutatja, baljában lángoló szívvvel, amint jobbával a térdén álló, lepellel alig takart, áldást osztó Jézust öleli át. Publikálatlan. Bemutatva a püspöki gyűjtemény kiállításán. (49. kép)

[126.] Osztrák festő másolata Gian Antonio Pellegrini (Venezia 1675–1741 uo.) után: Krisztus meggyógyítja a bénát, 18. század második fele

Ltsz.: Fes-075, olaj, vászon, 65×34 cm. Jelzés nélkül. A következő ([127.] sz.) kép párdarabja. A festmény Pellegrininé a bécsi Karlskirche baloldali mellékoltárára 1730-ban festett kompozícióját másolja. Pontosabban annak utólag készült kisformátumú változatát, amelyből az irodalom több, részben saját kezű és az oltárképpel közel egyidejű példányt tart számon: Bécs, Kunsthistorisches

Museum,¹⁹⁴ Budapest, Szépművészeti Múzeum,¹⁹⁵ Opočno, Vármúzeum.¹⁹⁶ Adatból a kutatásnak további variációkról is tudomása van: egy, a központi alakokat tekintve kissé módosított példányt a 20. század elején a bécsi Fischel-gyűjteményben őriztek,¹⁹⁷ egy másik pedig a Bécsi Glückselig-aukcióján került elő 1926-ban.¹⁹⁸ A pécsi kép az ismert redukált változatok közül az opochnói képpel mutat több helyen részletazonosságot: Krisztus markánsra formált fejtípusa, profiljának éles vonala a két képen megegyezik, s túl ezen, Pécsen a jobb felső sarokban két angyalfej zárja a sötéten formált felhő peremét, ami egyedül a cseh gyűjtemény darabján található meg. Ennek alapján az opochnói – egyes vélemények szerint – műhelymásolat lehetett a pécsi példány kiindulópontja.

Pigler Andor megemlíti, hogy a kompozíció osztrák festőtől származó variációja az 1930-as években felbukkant budapesti műkereskedelemben. A Pellegrini-művel kapcsolatos tételben Pigler párdarabról nem ír, de ez nem zárja ki, hogy a kép a műkereskedelmi forgalomban párban tűnt fel. A hiányosan közreadott adatot nem volt lehetőség ellenőrizni, noha nem kizárt, hogy a kép első magyarországi előfordulásáról van benne szó. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (50. kép)

50. Osztrák festő Gian Antonio Pellegrini után: Krisztus meggyógyítja a bénát, 18. század második fele. [126.] sz.

[127.] Osztrák festő Luca Giordano (Nápoly 1634–1705 uo.) után: Mária eljegyzése, 18. század második fele

Ltsz.: Fes-076, olaj, vászon, 65×35,5 cm. Jelzés nélkül. A kompozíció Giordano 1696 köré datált, nyolc nagyméretű festményből álló, Mária életét feldolgozó sorozatának egyik jelenetét követi, amit az ismeretlen festő a kompozíciót megnyújtva mint a Pellegrini-kép ([126.] sz.) párdarabját, oltárkép-vázlatként adaptált. A Kunsthistorisches Museum-ban őrzött, közel négyzetes formátumú előképből¹⁹⁹ a hat főalak került át – színeiben egyezően – a később Pécsre jutott változatba, amelyen a felső rész a csoportokba fűzött angyalokkal és angyalfejekkel a másoló hozzáátétele. Luca Giordano sorozata valószínűleg a madridi királyi palota kápolnája számára készült, de 1720-ban már Bécsben, a Stallburgban újonnan felállított császári galériában inventarizálják.²⁰⁰ Hogy mi okból esett épp erre a műre a választás, hogy a Pellegrini-kompozíció párdarabja legyen, nem tudjuk. A képpár esetleges első felbukkanására l. az előző tételben írottakat. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (51. kép)

51. Osztrák festő Luca Giordano után: Mária eljegyzése, 18. század második fele. [127.] sz.

[128.] Ismeretlen festő, 19. század eleje: Jézust kigúnyolják Heródes Antipás emberei (Lk 23,11)

Ltsz.: Fes-007, olaj, vászon, 69,3×87,8 cm. Jelzés nélkül. Giorgione (újabbán Tiziano) Scuola Grande di San Rocco-beli képének részlethű másolata.

52. Bécsi (?) festő másolata Onorio Marinari festménye után: Adoráló Mária, 1830-as évek. [129.] sz.

[129.] 19. századi bécsi (?) festő másolata Onorio Marinari (Firenze 1627–1715 uo.) után: Adoráló Mária, 1830-as évek

Ltsz.: Fes-072, olaj, vászon, 23,7×19,5 cm. Jelzés nélkül. Eredeti aranyozott, ovális kivágatú empire keretben. Restaurálva.²⁰¹ A festőileg nagyon finom kivitelezésű kép pontos és színhelyes másolat egy New York-i árverésen felbukkant és Onorio Marinarié²⁰² tulajdonított nagyméretű festmény után.²⁰³ Mivel a magántulajdonból árverezett kép provenienciájáról és korábbi sorsáról nincs adat, csak a másolat 19. század eleji festői jellemzői alapján tudjuk feltételezni azt, hogy a pécsi kép esetében egy bécsi kora biedermeier festő alkotásáról lehet szó. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (52. kép)

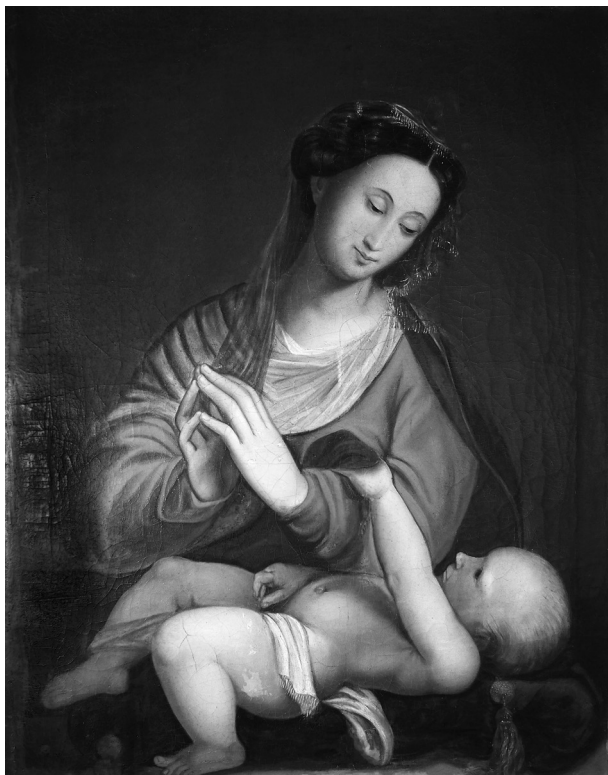
[130.] Borsos József (Veszprém 1821–1883 Budapest) másolata Dorffmaister István után: Az ifjú II. Lajos páncélos képmása, 1837–1838

Ltsz.: Fes-146 olaj, vászon, 117×74,5 cm. Jelzés nélkül. Felirat a vászon alján lévő, fehérre festett, szögeléssel rögzített egykorú toldáson: „Rex Patriam, Populosque suos Regnique Pena=tes (a szó első fele alá írva) / Propugnaturus, fortiter occubuit.”. Cserepesen felpergett festék, ami a mellés deréktájon nem összefüggő, nagy felületen már hiányzik. Borsos József 15 éves korában készített

53. Borsos József másolata Dorffmaister István festménye után: Az ifjú II. Lajos páncélos képmása, 1837–1838, részlet. [130.] sz.

másolata Dorffmaister István festménye nyomán. Dorffmaister Esterházy Pál László megbízására, a mohácsi püspöki nyaraló számára festette meg a portrét.²⁰⁴ Egy 1837-ből fennmaradt beszámolóból nemcsak az tudott, hogy a fiatal Borsos lemásolta Dorffmaister képét, hanem az is, hogy a másolat két példányban készült: a második Hertelendy Ignác főispán megrendelésére.²⁰⁵ Az irodalom ez utóbbit azzal a szignált, 1838-ra datált változattal azonosítja, ami jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában található,²⁰⁶ míg a püspöki palota jelzetlen példányát csupán egykorú (?) 19. századi másolatnak tartja.²⁰⁷ A kép festői és fizikai jellemzői azonban Borsos szerzősége mellett szólnak a pécsi példány esetében is: elsősorban az arcfestés részleteinek bársonyos finomsága, a tekintet élénksége miatt, amiben Borsos Dorffmaister képét követi. Az arc itt lélettel teli, míg a Nemzeti Múzeum képén maszkszerű, rideg, modellálása kemény. A pécsi képet első verzióknak gondolom, amelyen eredetileg ugyanúgy nem volt felirat, ahogy Dorffmaister festményén sincs. (Talán külön volt a kép alatt, mivel a leírások említik.) A szöveg képhez toldását utólagos „modellezésnek” tartom a második (megrendelésre szánt) variáció elkészítéséhez. A pécsi példányon a szöveg gondosan formált, de a budapestivel ellentétben nem nyomdai betűtípussal festett, ráadásul első próbálkozásként a felső sor

54. Novotny János másolata Prospero Fontana festménye után: *Madonna*, 1860. [133.] sz.

utolsó szavához nem maradt elég hely sem. Ahogy talán érthető az is, hogy Borsos azt, a felirattal is végsőnek tekintett példányt szignálta, amelyet saját képéről másolt és a megrendelőnek továbbadott, a helyben maradt, toldott első változatot pedig nem.

A Szepesy Ignác püspök halála után 1838-ban felvett leltár II. Lajosnak két portréját is regisztrálta (II. József képével együtt, ahogy azt a leírások is említik): keményfa aranyozott ráámában a 12. számú szobában,²⁰⁸ valamint üveg nélkül, a földszinti 17. számú „Lajos” szobában, ott, ahol a mohácsi és siklósi ütközetek nagy képei is voltak.²⁰⁹ Ha az utóbbi II. Lajos-portré Dorffmaister műve volt, ahogy a leírások mondják,²¹⁰ akkor a 12. számú szobában, aranyozott ráámában őrzött portré nem lehetett más, mint Borsosnak az a képe, amit megrendelésre festett. (53. kép)

[131.] *Ludwig Beyfuss* (Bécs 1805–1849 után): *Madonna*, 1839

Ltsz.: Fes-016, olaj, vászon, 47,3×47,7 cm. Jelezve jobbra középen, néhol nehezen kivehetően: „L. Beyfuss (pinxit?) 1839”. A kompozíciós példa Raffaello ún. Mckintosh Madonnája volt (London, National Gallery), közvetlen előkép gyanánt azonban Raffaello művének az Esterházy-gyűjteményben lévő, 1812 előtt készült kópiáját határozhatjuk meg,²¹¹

aminek lemásolása még Bécsben történt, a gyűjtemény 1865. évi Pestre szállítását megelőzően. Ludwig Beyfuss²¹² színben és kompozíciós részletekben is pontosan követte az Esterházyak példányát, de Máriát mellig ábrázolva, kisebb kivágatban festette meg a képet. Publikálatlan.

[132.] *Lacza Endre* (? 1815–1882 Kalocsa): *Mária gyermekével*, 1857

Ltsz.: Fes-014, olaj, vászon, 74×64 cm. Balra lent csak részben kivehető jelzés: „E. Lacza (18)57”. Előképe gyanánt jelenleg egy „L. Knopp pinx. die 16 / 8 1837” szignatúrával ellátott, azonos kivágatú, de nagyobb méretű kép határozható meg, ami 2004-ben a Nagyházi Galéria árverésén került elő,²¹³ s aminek a pécsi kép részleteiben is pontosan megfelel. Ez a kompozíció elsősorban grafikai változatokban, szentképeken volt népszerű, Szilárdfy Zoltán gyűjtéséből két 19. századi előfordulását is ismerjük, mindkettő német területről való (Nürnberg, év nélkül; Stuttgart, 1860),²¹⁴ de elterjedtségét jelzi, hogy újabban felbukkant egy nagyobb kivágatú festett változata is mint osztrák festő műve a 19. század közepéről.²¹⁵ A típus előképét Szilárdfy Zoltán Sassoferato művében határozta meg, ez azonban nem állja meg a helyét, a kompozíció pontos megfelelője a festő életművében nem azonosítható. Lacza Endre, aki 1840-től rendszeresen állított ki a Pesti Műegylet kiállításain, az 1830-as években Kalocsán élt és az érsekségnek is dolgozott.²¹⁶ Mint-hogy Girk György pécsi püspöki kinevezését (1852) megelőzően kanonok, majd káptalani helynök volt Kalocsán, 1833 és 1843 között pedig Klobusitzky Péter kalocsai érsek közvetlen munkatársa, okkal feltételezhetjük, hogy a kép az ő idejében és általa jutott Pécsre. Publikálatlan.

[133.] *Novotny János* (Pest 1834–1870 uo.) másolata *Prospero Fontana* (Bologna 1512–1597 uo.) festménye után: *Madonna*, 1860

Ltsz.: Fes-018, olaj, vászon, 63×49 cm. Jelzés nélkül. A kompozíció előképe Jankovich Miklós első gyűjteményének egyik *Madonna*-ábrázolása, amelyet 1815-ben Raffaello műveként vásárolt meg, majd a gyűjteménnyel együtt a Nemzeti Múzeumnak juttatott. Jankovich kollekciónak megvételéről 1836-ban döntött az országgyűlés, a műtárgyak tényleges leltári átadása azonban csak 1838-ban kezdődött.²¹⁷ Az ekkor készült kéziratos festmény-leltárban a pécsi másolat előképe még Raffaello nevével szerepel, majd később több meghatározáson „átesve”, jelenleg Prospero Fontana (1512–1597) alkotásának tartja a kutatás.²¹⁸ Hogy Raffaello szerzőségét illetően mikor merült fel kétség, az pontosan nem deríthető ki: 1875-ben, amikor a képet áttették

az Országos Képtárba, a reneszánsz mester neve már kérdőjellel, illetve másutt csupán iskolájaként szerepel, 1897-ben pedig a művet már Sodomaként tartják nyilván.²¹⁹

A pécsi kópia a Jankovich-gyűjtemény képének részleges másolata: a festő az eredeti kompozícióból elhagyta Assisi Szent Ferencet és Szent Katalint, Mária haját pedig a biedermeier ízlésnek megfelelően szőkéről feketére változtatta. A festő neve és a másolat készítésének ideje a Magyar Nemzeti Múzeum 1844 és 1869 között vezetett másolási naplójából²²⁰ derül ki: az 1846-ra elkészült (és megnyílt) múzeumépületben külön „festő terem” állt az egyes gyűjtemények darabjait másoló festők rendelkezésére, az e célra átadott képekről pedig jegyzéket vezettek.²²¹ Az akkor még Raffaello művének tartott festményt a napló bejegyzései szerint csupán 1860-ban másolták le, de akkor három alkalommal: két fiatal festő, Novotny János (1834–1870) és Salamon Géza (1842–1870), részben azonos időben.²²² Mindketten Marastoni pesti akadémiájának növendékei voltak,²²³ de Novotny János volt az, aki a rendszeres (feltehetően megélhetési célú) másolással nagyobb gyakorlottságra tett szert, s aki nemcsak életkora miatt, de az ismert, részben egyidejű műveivel való hasonlóságok²²⁴ okán is indokoltan azonosítható a pécsi kép festőjével.²²⁵ Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában. (54. kép)

[134.] *Stetka Gyula (Királylehotá 1855–1925 Budapest) másolata Palma Vecchio (Serinalta 1480 k.–1528 Velence) után: Szent Borbála, 1887*

Ltsz.: Fes-083, olaj, vászon, 212×91,5 cm. Jelzés nélkül. Színben és – a felhők formáját leszámítva – részletekben is egyező másolata Palma Vecchio Szent Borbála-képének, amelyet az itáliai

mester 1523/1524-ben festett a velencei chiesa di Santa Maria Formosa déli mellékhajójának kápolnájába.²²⁶ A másolat láthatóan az eredeti alapján, a helyszínen készült. A mindeddig meghatározatlan képet a megadott dátummal arra hivatkozva kapcsolom Stetka Gyulához,²²⁷ hogy az 1882-ben alapított 1. számú Mesteriskola másolatgyűjteményének rekonstruált jegyzékében (összeállította Révész Emese²²⁸) 1887-es dátummal szerepel tőle egy Szent Borbálát ábrázoló, Palma Vecchio utáni másolat. Minthogy egy fennmaradt jelzett mű igazolja, hogy Stetka 1887-ben Velencében járt (l. Stetka Gyula: A velencei Doge-palota enteriőre, 1887²²⁹) a Mesteriskola bejegyzésében szereplő képet ezzel az eredeti Palma Vecchio nyomán készült festménnyel azonosítom. A kép nem sokkal a megfestését követően, azaz Dulánszky püspök idejében kerülhetett Pécsre. Publikálatlan. Kiállítva a püspöki palotában.

[135.] *Ismeretlen festő, 19. század vége, Simone Pignoni (Firenze 1611–1698 uo.) után: Szent Katalin*

Ltsz.: Fes-068, olaj, vászon, 78×64,5 cm. Jelzés nélkül. Restaurálva.²³⁰ A kép színazonos és a figura részleteiben is egyező kópiája annak a festménynek, amelyet Simone Pignoni körének munkájaként tart számon az irodalom, mint a több változatban is ismert Pignoni-kompozíció egyikét.²³¹ A pécsi festmény előképe francia műkereskedelemből került árverésre 2006-ban, s jelenleg egy római magángyűjteményben található.²³² Mivel korábbi provenienciája nem ismert, a 19. század végi másolat készítésének helye nem határozható meg. A pécsi változaton az oszloppal kísért tájháttér a másoló kiegészítése, a követett előkép sötét semleges háttérrel készült. Kiállítva a püspöki palotában.

JEGYZETEK

1 A leltározásra személy szerint dr. Udvardy György megyéspüspök úr megbízásából került sor. A felmérést és leltárba vételt műfajok és tárgy típusok szerint megosztva Balla Gabriella (üveg-, porcelán-, kerámiatárgyak), Buzási Enikő (festmények a Fes-001–149, valamint Fes-201–238 leltári számokon), Farbak Péter (festmények a Fes-150–200 leltári számokon, valamint építészeti metszetek), Kiss Erika (ötvösség), Pallos Lajos (numizmatika, érdemrendek), Rostás Péter (bútorművesség), Semsey Réka (miseruhák, textilművesség), Serfőző Szabolcs (grafika), Szerdahelyi Márk (szobrászat) végezték. Köszönöm Farbak Péternek, hogy akkori felmérése anyagából többet közlésre átengedett nekem. Továbbá ehelyütt szeretnék őszinte köszönetet mondani Damásdi Zoltánnak, a Pécsi Egyházmegyei Levéltár vezetőjének, aki a gondjaira bízott képzőművészeti és iparművészeti anyag teljes körű felmérésében tájékozott és segítőkész módon mindvégig a rendel-

kezésünkre állt, és a gördülékeny munkát lehetővé tette. A felmérés eredményessége nagyrészt neki köszönhető.

2 A kiállítás egy uniós finanszírozású turisztikai projekt keretei között valósult meg, ami tematikus sort alkotva mutatja be Pécs kulturális nevezetességeit. Az elképzelést egy történeti – várostörténeti – egyháztörténeti – művészettörténeti áttekintést nyújtó vezető kíséri, amelyben a püspöki gyűjtemény tárgyai műfaji/tematikus egységekben, jórészt először kerültek közlésre, l.: A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015.

3 Az 1970-es évek második felétől az Egyházi Gyűjtemények Szakfelügyelete keretében az Országos Katolikus Gyűjteményi Központtal együttműködve végzett leltározásról, az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum szakembereinek abban való részvételéről l. a felmérésben részt vevő R. Gál Éva publikációját a kutatás egyes eredményeinek ismertetésével: Adatok

a pécsi székesegyházi kincstár ötvöstárgyainak történetéhez (Tanulmányok Pécs Történetéből 2–3. Pécs 1996, 245–254); A pécsi bazilika ötvösremekai (Pécsi Szemle II. 1999, 2., 2–10); Ötvösök Pécsen (Uo. III. 2000, 1., 27–39.).

4 A 2010-es évek elején csupán egy, a palota helyiségei szerinti tárgyregisztrálás történt, ami a téma megadásán túl a képek esetében a szignatúrák feltüntetésére szorítkozott.

5 A festészeti anyag felmérésének, leltárba vételének és fotókon történő dokumentálásának ideje: 2012. október 10–12, október 24–26, 2013. március 6–7.

6 Karl Wagner (Bécs 1856–1921 uo.): Falusi út szénásszekérrel (ltsz. Fes-021, olaj, fa, 31×52,5 cm), valamint uő: Falusi udvar szénásszekérrel (ltsz. Fes-022, olaj, fa, 31×53 cm), mindkettő vsz. 1890-es évek; Moko jelzéssel: Erdőrészlet (ltsz. Fe-066, olaj, vászon, 120,5×151 cm); Schmecken jelzéssel: Erdei jelenet alakokkal (ltsz. Fes-131, olaj, vászon, 57,5×78 cm).

7 Továbbá az itt közölt jegyzékben nem szereplő: Német festő, másolat a 19. század második feléből: Immaculata (ltsz. Fes-046, olaj, vászon, 192×110,5 cm); Osztrák festő, 19. század második fele: Immaculata (ltsz. Fes-058, olaj, vászon, 182×93,5 cm).

8 Entz 1940, 10–11. A püspök halála után felvett leltárak: 1777. szeptember 1., valamint 1778. június 5. L. a 28. jegyzetben.

9 L. Consignatio 1838. Köszönöm Damásdi Zoltánnak, a Pécsi Egyházmegyei Levéltár vezetőjének a forrás használatában nyújtott segítségét.

10 A püspöki gyűjtemény szerzeményezésének 18–19. századi története néhány példán bemutatva elhangzott az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága „Magyarország és a külvilág: fejezetek a műgyűjtés történetéből” címmel a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából rendezett tudományos ülészakán (2015. november 19.). Az ülészak anyaga megjelenés alatt az *Ars Hungarica* 2016. évfolyamában. E tanulmány egyes képeinek fotóját lásd ott.

11 Gerecse 1906, 141; Fotóját közli: *Borsy* 2001; PécsLex 2. 2010, 162; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 36.

12 L. 28. jegyzet.

13 Fotóját Thurn Antal Casimir pécsi püspök portréjaként közli: *Borsy* 2001; PécsLex 2. 2010, 303.

14 Fotóját közli: *Borsy* 2001; PécsLex 1. 2010, 133; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 38.

15 Életrajzát l. <http://lexikon.katolikus.hu>. Itt jegyzem meg, hogy az egyházi személyek életrajzában általában a Katolikus Lexikon szócikkeire támaszkodtam, erre az egyes tételeknél külön nem hivatkozom.

16 L. 28. jegyzet.

17 Fotóját közli festőnév nélkül: *Borsy* 2001; PécsLex 1. 2010, 102. A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 38. Senses működésképe, adataira a portré meghatározásával: *Repanić-Braun* 2008, 323. és 4. kép, valamint PécsLex 2. 2010, 201.

18 L. 28. jegyzet.

19 Fotóját közli Nesselrode Ferenc pécsi püspök portréjaként: *Borsy* 2001; PécsLex 2. 2010, 35. A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 38.

20 *Lipp* 2012, 138–139, valamint 212, 213, 215. kép, mindhárom festmény az Egri Főegyházmegye tulajdonában. A Lipp Mónika munkájában közöltek szerint véve sorra: Lippnél a 212. kép: Huetter műveként, ülő térdkép Erdődy-címeres rokokó faragott keretben, korábban az ir-

galmas rend házfőnökének lakosztályában, l. Huetterként *Szmracsányi* 1937, 49 és 10. kép; *Lipp* 2012, 138–139, közlése szerint az irgalmasok templomából került elő 1961-ben (138×105 cm). Lippnél a 213. kép: Huetterként, l. *Voit*, Heves m. II. 386, 393, megemlíti a kép háttérbeli látképét a rendházzal és a minarettel, de az irodalomban tévesen a Szmracsányinál közölt festményre (10. kép) hivatkozva azonosítja; *Lipp* 2012, 139, az irgalmasok templomából, eredetileg (1938) az irgalmas rendház emeleti dísztermében. Lippnél a 215. kép: Huetter műveként, l. *Voit* Heves m. I. 123, 110. kép, a lelőhely megjelölése nélkül; *Löffler* 2007, 40, a Líceum kápolnájából előkerült kép (86×112,5 cm), mint ismeretlen festő munkája; *Lipp* 2012, 139. Huetterről az irgalmasoknak festett legkorábbi munkái kapcsán legújabbban: *Lipp* 2013.

21 A forrást közli: *Szmracsányi* 1937, 244.

22 A rend pécsi letelepedéséről röviden: *Haas* 1852, 122; *Szrapkó* 1934, 10–11; *Ács-Sánta* 1998, 332–333; *Schmidt-Süle* 2007, 33–34.

23 *Ács-Sánta* 1998, 333; *Schmidt-Süle* 2007, 40: ír az 1796. augusztus 31-én körmenet keretében tartott ünnepélyes beköltözésről, a szerzetesek kíséretében érkezett 12 ápolat beteg azonnali kórházi elhelyezéséről, de a rendtagok származásáról, anyaházáról nem. A letelepedés feltételeit a bécsi tartományi főnök határozta meg, az ő megbízásából a pozsonyi perjel választotta ki a pécsi rendháznak és templomnak alkalmas épületet, ami korábban a kapucinusoké volt. *Schmidt-Süle* 2007, 34.

24 Zichy Ferenc portréit áttekinti az addig közöltek kiegészítésével: *Székely* 1997, 73–74, 145–147. jegyzetek.

25 Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, ltsz. K. 55.190.1., 94×78 cm. A megfestés évét Zichy nevével együtt megadó egykorú felirat a kép hátoldalán található. Szövegének ismeretét Székely Zoltánnak köszönöm. A kép, valamint a gyűjteménybeli többi Zichy-portré (l. előző jegyzet) fotójának ismeretért N. Mészáros Júliának tartozom köszönettel.

26 Szekszárd, Wosinszky Mór Megyei Múzeum Képzőművészeti Gyűjtemény: Michael Millitz: Ismeretlen arisztokrata hölgy portréja fehér brokátmintás ruhában, vörös hermelines palástban. Olaj, vászon, 78,5×63,5 cm, ltsz. 56.51.K, jelezve hátul a vászonon: „M. Millitz pingebat 1759”. Kiállítva a Simontornyai Vármúzeum Tolna megyei ősgalériák c. kiállításán. A kép adatait Lovas Csillának, a gyűjtemény muzeológusának köszönöm. Millitz működési adataira többek közt l.: *Th-B* 24. 1930, 558–559, 569–570; *Garas* 1955, 237; *Barok* 1998, 71, 72, 482–483.

27 A sorozat Klimó püspökről festett darabját Hartelmayer krétarajzával és a festő műveként való meghatározásával közli: *Serfőző* 2015, 119.

28 A pécsi püspöki palotába 2015 elején a Hittudományi Főiskoláról átkerült sorozat első közlése leltári előfordulások alapján: *Petrovich* 1974, 317. A hat egész alakos portréból álló sorozatot a püspöki palota 1777. szeptember 1-jén, valamint 1778. június 5-én készült összeírásai tartalmazzák: Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, UetC 190/41 (d), 360; UetC 190/41 (e), 420. Hivatali idő szerint a következő püspökök portréit foglalja magában: Radonay Mátyás, Nesselrode Ferenc (a mellképi részlet fotója közölve: *Sudár* 2010, 51, 47. kép) Thurn Antal Casimir, Alvarez Cienfuegos, Berényi Zsigmond (fotója közölve: *Sudár* 2010, 54, 50. kép), Klimó György.

- 29 Wien, Akademie der Bildenden Künste, Archiv, Sign. 1/b, „Aufnahms-Protokoll für die academischen Schüler vom Jänner 1738 bis Juli 1765“, fol. 173v. L. *Buzási* 2016, megjelenés alatt.
- 30 Anton Hartelmayerhez: *Garas* 1955, 222; *Boros* 1985, 52. Klimó félalakos portréjának fotóját közli: *Borsy* 2001; *PécsLex* 1. 2010, 404; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 40.
- 31 *Th-B* 17. 1924, 43–44; AKL 73. 2012, 86–88 (mint Karl Anton Hickel). Hickelhez: *Thomasberger* 1992/93, különösen: 43. kép, C. Winck festő portréja, 1780 k. München, Bayerische Staatsgemäldesammlungen.
- 32 A püspöki levéltár egykori berendezésébe tartozó képek annak alapján ismerhetők fel, hogy keretükön (többnyire elöl) négyyszögletes, nyomtatott számmal ellátott vignetta található. Damásdi Zoltán püspök levéltáros szíves tájékoztatása.
- 33 Elias Mögel működésére: *Garas* 1955, 215 (mint Eble, Egele), *Csatkai* 1963, 20, 24–27 (mint Mögel. Életrajza és működése a Hormayr által 1817-ben közölt Korabinsky-gyűjtés alapján); *Mojzer* 1982, 263–266 (mint Mögel); *Petrová-Pleskotová* 1998; AKL 32. 2002, 299 (mint Egele, pontatlan adatokkal); *Jávor* 2010 (részletes irodalommal).
- 34 Consignatio 1838 „2145. VI. Pius Pápnak képe aranyozott rámb(an) Nr. 1.”; *Entz* 1940, 11.
- 35 Ignaz Parhamer életrajzához: Allgemeine Deutsche Biographie (1887), <http://www.deutsche-biographie.de/pnd129242810.html>.
- 36 Fotóját közli: *Borsy* 2001; *PécsLex* 1. 2010, 213; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 40. Dorffmaister működésének monografikus feldolgozását a korábbi irodalommal l. Kat. Dorffmaister 1997; újabban: MAMÚL 2 (2004) 238–242. Életrajzának pontosítására anyakönyvi források alapján l. *Jávor Anna: Anyakönyvi adatok „Pozsonyi Dorffmeister István”* (Stephan Anton Dorffmaister, Pozsony 1741 – Sopron 1797) származásához és pályakezdeményezéséhez – a jelen kötetben.
- 37 Fotóját közli: *Borsy* 2001; *PécsLex* 1. 2010, 394; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 40.
- 38 Consignatio 1838 „2149. Király Püspök Képe keményfa arany rámb(an) Nr. 1.”
- 39 Fotóját közli: *PécsLex* 2. 2010, 262.
- 40 Fotóját közli: *Borsy* 2001; *Font-Vargha* 2003, 286; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 42. Boross Nepomuk Jánoshoz l. *Szendrei-Szentiványi* 1915, 230, korábbi irodalommal; újabban Kat. Művészet Magyarországon 1981, 331; *PécsLex* 1. 2010, 117.
- 41 Fotóját közli: *Várady* 1896, 671; *Szentkirályi* 1908, 52; *Borsy* 2001; l. továbbá *Mendöl* 2004, 332; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 42; *Virág* 2015, 151, valamint 121. kép.
- 42 A képet Mauks Zoltán és M. Dittrich Csilla restaurálta 2014-ben.
- 43 Dorotheum, Salzburg 2011. szeptember 24., 130. kiáltási szám.
- 44 Karl von Blaas működéséhez l. *Kunst des 19. Jahrhunderts* 1992, 96–113; AKL 11. 1995, 298–299.
- 45 Fotóját közli: *Borsy* 2001; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 42. Kegyes Józsefhez: *MűvLex* 2. 1966, 584.
- 46 Fotóját közli: *Borsy* 2001; *PécsLex* 1. 2010, 424; A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 44.
- 47 Holló Zsigmondhoz: *MűvLex* 2. 1966, 412. A kép fotóját közli: *PécsLex* 1. 2010, 181.
- 48 ltsz.: 1979.7.1.F, olaj, vászon, 98×71,5 cm. Mellképi részlete közölve a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár honlapján, Klobusiczky érsek életrajza mellett. A kalocsai kép adatait Lakatos Adélnak köszönöm. Boross Klobusiczkynek készült egyéb munkáira l. *Szendrei-Szentiványi* 1915, 230.
- 49 L. *Font-Vargha* 2003, benne tanulmányok Koller Józsefről: Timár György, Boros László, Móró Mária Anna, Szelestei N. László, Boda Miklós. A kép fotóját l. a tanulmánykötet címlapelőzékeként.
- 50 Első közlése: *Buzási* 2015, 72–73.
- 51 *Szőnyi Székesegyház* 1929, 489; *Boros* 1985, 39, 43. A sorozatba egykor beletartoztak: Jézus születése, Jézus az Olajfák hegyén, Pietà, Fájdalmas Mária; ma is megvannak: Kálvária, Keresztlevétel, Bűnbánó Magdolna, Szent Péter.
- 52 *Boros* 1985, 39; *Szántó* 2004, 75.
- 53 Wien, Akademie der Bildenden Künste, Archiv, Sign. 1/c, „Namen-Register aller derjenigen, welche von 1 Januarj 1754, die K: K: Academie der Mahler – Bildhauer und Baukunst zu frequentieren, eingeschriben worden”, p. 53, illetve 54. L. *Buzási* 2016, megjelenés alatt.
- 54 Szerzetesi nevén tartja őt számon *Garas Klára* korszak-monográfiája is: *Garas* 1955, 213, legfontosabb magyarországi munkái, a szigetvári oltárképek kapcsán. Továbbá Pater Donat(us)-ként: *Szendrei-Szentiványi* 384; AKL 28. 2001, 489.
- 55 Lyon, Musée des Beaux-Arts.
- 56 Mezzotinto. Egy példánya: London, British Museum. Jouvenet Keresztlevétel című képe a Louvre-ban van. A keresztlevétel ábrázolását a pécsi székesegyház sekrestyéjében *Szőnyi* (Szőnyi Székesegyház 1929, 489.) Rubens utáni másolatnak mondja.
- 57 Zacharias Schreitter működésére l. *Th-B* 30. 1936, 285; Kat. Főúri ősgalériák 1988, 116.
- 58 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 59 A pécsi püspöki palota 1777. szeptember 1-jén, valamint 1778. június 5-én készült összeírásaiban: Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, UetC 190/41 (d), 360; UetC 190/41 (e), 420.
- 60 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 61 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 62 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 63 Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, ltsz.: 2239.
- 64 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 65 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 66 *Boros* 1974, 279.
- 67 *Boros* 1997, 209.
- 68 Szignálva. l. Kat. Dorffmaister 1997, 244–245, 3. sz.
- 69 A himesházai Dorffmaister-oltárképre l. *Boros* 1974, 278, 10. kép; *Boros* 1997, 209.
- 70 Consignatio 1838 „2228. Almási Generális s Grófnának és Spléni G. képei Nr. 3.”
- 71 L. *Almássy* 1903, 47–48. Az előző jegyzetben idézett forrásban szereplő Splényi gróf Splényi Teréziának,

Almásy Ignác József feleségének lehet a rokona. Itt köszönöm meg Szikszay Bélának a huszártábornoki uniformis azonosításában nyújtott segítségét.

72 *Consignatio* 1838 „513. Imago maior picta cum listra inaurata: Servum Abrahami cum Rebecca; similis S. Hyeronimum; porro Judicium Salamonis et lapsum eius representantes, ao ex Residentia Nádasdiensi huc translatae.”

73 L. a püspöki palota 1777. szeptember 1-jén, valamint 1778. június 5-én készült összeírásaira a 28. jegyzetben írottakat.

74 A képet Mauks Zoltán és M. Dittrich Csilla restaurálta 2014-ben.

75 A képet Mauks Zoltán és M. Dittrich Csilla restaurálta 2014-ben.

76 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

77 Dorffmaister elpusztult falképeinek témáját Szőnyi Ottó ismerteti: *Szőnyi* 1916, 46. Eszerint az oldalfalak egyik jelenete Mózes pászkavacsoráját ábrázolta, a másik a mannagyűjtő zsidók között mutatta őt. Utóbbi ábrázolás szignált volt és 1786-ra datált.

78 Kat. Dorffmaister 1997, 266, 31. sz.

79 Kat. Dorffmaister 1997, 180, 252, 12. sz. (Phaeton bukása, a ligvándi kastély mennyezetképének vázlata, 1773, Sopron, Városi Múzeum); uo. 182, 264, 27. sz. (Schilson királyi biztos apoteózisa, a soproni régi városháza tanácstermében egykor volt mennyezetkép vázlata, 1782 Sopron, Városi Múzeum); uo. 90, 274–275, 41. sz. (I. András visszaállítja a kereszténységet, a kiskomáromi plébániatemplom mennyezetképének vázlata, 1793, Sopron, Városi Múzeum. L. erről még: Kat. Történelem-kép 2000, 398, VI-32.).

80 A képet Pfeiffer Tibor restaurálta 1980 körül, a keretét Magyar Ferenc 2014-ben.

81 Kat. Dorffmaister 1997, 20, 52, 227, valamint 266, 31. sz.

82 Enderhez I. *Th-B* 10. 1914, 515–516; *Szendrei-Szentiványi* 1915, 435; *MűvLex* 1. 1965, 623; AKL 33. 2002, 531–533; *Gonda* 2001 (részletes irodalommal). A kép közölve: *Buzási* 2015, 76–77.

83 *Szőnyi* 1912, 152–153, 159.

84 *Gonda* 2001, 24/95. j.

85 Alapvetően *Szőnyi* 1912, a levelek nagy részének közlésével, továbbá *Szőnyi* 1916, 31–35; de említi többek közt *Szőnyi* Székesegyház 1929, 491; *Boros* 1982, 327. További megrendelések a székesegyház újonnan kialakított oltárait: Zichy Mihály (Nepomuki Szent János, oltárkép), Leopold Kupelwieser (Gonzaga Szent Alajos, az előbbi oltár predellaképe), Zichy Mihály (Szent Anna, oltárkép), Peter Geiger (Szent József, predellakép), Johan Nepomuk Ender (Szent Borbála, oltárkép), Boross Nepomuk János (Ecce Homo, predellakép).

86 *Th-B* 22. 1928, 121–123; *Kunst des 19. Jahrhunderts* 1993, 276–277; AKL 82. 2014, 297–298. A kép közölve: *Szőnyi* 1916, 33; *Csatkai* 1967, 79, ill. 121; *Feuchtmüller* 1970, 274; *Buzási* 2015, 78–79.

87 *Feuchtmüller* 1970, 274.

88 *Haas* 1852, 102; *Szőnyi* 1916, 33; *Szőnyi Székesegyház* 1929, 491; *Csatkai* 1967, 79, ill. 121; *Boros* 1982, 327. A Kupelwieser-monográfia mint nem szignált, nem datált művet, 1853 körüli dátummal közli, a pécsi püspöki palotát említve őrzési helyként: *Feuchtmüller* 1970, 283.

89 A képet Mauks Zoltán és M. Dittrich Csilla restaurálta 2014-ben.

90 *Szőnyi* 1916, 50.

91 Olaj, vászon, 61 × 32 cm. Jelezve jobbra lent: „Boross”. Pécs, Janus Pannonius Múzeum, ltsz.: 52.44. L.: Kat. Művészet Magyarországon 1981, 216. sz., 93. kép-tábla. A katalógustételben a Borossra vonatkozó korábbi irodalommal.

92 *Szőnyi* 1912, 149 (feltehetően a kis változatot említi a püspöki palotában), valamint 157.

93 *Szőnyi* 1916, 42. *Genthon* 1959, 106; *Boros* 1982, 331.

94 *Szőnyi* 1916, 41.

95 *Várady* 1896, 438.

96 A kiadványt említi *Szőnyi* 1916, 42; *Boros* 1982, 352/121. j.; Négy metszetét közli *Sziládfy* 2008, 550–551.

97 *Th-B* 2. 1908, 221; AKL 5. 1992, 563; *Fuchs* 1972, K22.

98 *Vö. Kunst des 19. Jahrhunderts* 1993, 56–61.

99 A három festmény összefoglaló közlése: *Buzási* 2015, 80–81.

100 *Várady* 1896, 438; PécsLex 1. 2010, 58, a festő pécsi működéséről is. Atzker utolsó magyarországi munkáinak egyike, a töttösi Szent Erzsébet templom oltárképe 1871-ben készült. Később Brunnbe költözött, ahol haláláig tanított.

101 A kép keretét Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.

102 Ifj. Franz Russhoz I. *Th-B* 29 (1935) 226; *Fuchs* 3, 1973, K131; *Fuchs* 1979, K90; *Kunst des 19. Jahrhunderts* 1998, 300–301.

103 Közölve: *Farbaky* 2015, 64–65.

104 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

105 L. *Cennerné Wilhelm* 1982.

106 Kat. *Székely* 1999, 220, 155/a. sz.

107 Wilhelm Vita életrajzi adataihoz: *Th-B* 34. 1940, 424; *Fuchs* 1974, K108; *Kunst des 19. Jahrhunderts* 2000, 224–226.

108 Kubányi Lajoshoz I.: *MűvLex* 2. 1966, 726. A kép fotóját közli: PécsLex 1. 2010, 519.

109 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

110 Mária Magdolna jelenetbeli szerepére Sziládfy Zoltán adott magyarázatot, akinek az ikonográfiai értelmezést ehelyütt köszönöm meg.

111 Első meghatározásként: *Buzási* 2015, 68–70.

112 Példányai: Puskin Múzeum, Moszkva, I. *Garas* 1961, 247; *Garas* 1992, 414; *Preiss* 1999, 281, O-9. sz.; Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, I. *Garas* 1961, 247; *Garas* 1992, 414; *Preiss* 1999, 288 OK-1. sz.; Salzburg, Carolino Augusteum, I. *Garas* 1961, 247; *Garas* 1992, 414; *Preiss* 1999, 288 OK-3. sz. A pécsi festmény Jézus-figurájához hasonló fej-váll-felsőtest-megoldás Palko életművében: Kutná Horá, érseki székesegyház, Szent Jakab-főoltár, 1762. L. *Preiss* 1999, 239. kép, O-59. sz.

113 Pl. Szent Vencel mártíromsága, Třeboň, várkapolna, 1745–1746, *Garas* 1961, 247; *Preiss* 1999, 281, O-14. sz.

114 A rabkiváltó trinitárius-szentek, Mathai Szent János és Szent Félix, a pozsonyi trinitárius templom főoltárképe: I. *Garas* 1961, 246; *Preiss* 1999, 281, O-13. sz., 1748 körül; *Barok* 1998, 467, 229. sz. 1747–1748.

115 *Preiss* 1999, 282, O-15., O-16. sz., 51, 52. kép.

116 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

117 Stettner Sebestyén újabb irodalma: *Korhecz Papp* 2008, *Korhecz Papp* 2012.

118 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

119 *Bálint* 1977, I. 364–366. Baranyában Abaligetén emeltek Szent Izidornak oltárt. L. uitt 366. Egy Szent Izidort ábrázoló szentképet, az augsburgi Klauber fivérek

egy rézmetszetét közli a 18. század közepéről *Szilárdfy* 1995, 63, 476. sz.

120 *Repanić-Braun* 2008, 315, 2. kép.

121 A megadott adatok és információk (akárcsak az alábbiak) L. Imre Mária néprajzkutató köszönettel vett levélbeli közléséből származnak (2016. február 7.). A népi vallásosság tárgyi emlékeit bemutató említett kiállításokat ő rendezte: 1991. augusztus, Pécs, Janus Pannonius Múzeum (II. János Pál pápa pécsi látogatása tiszteletére), 1992. március, Szekszárd, Wosinszky Mór Megyei Múzeum. Egyik kiállításához sem készült katalógus.

122 A képet Csík Ilona restaurálta 2014-ben.

123 A freisingi kép: olaj, rézlemez, 58×46 cm, I. Kat. Maulbertsch 1994, 290, V.3. sz.; *Preiss* 1999, 281, O-11. sz. Az árverésen előkerült változat, amely párdarabjával együtt került licitre: olaj, vászon, 57,8×46 cm (egyenként), I. Dorotheum, Bécs, 1976. november 2., 113 és 114. kikiáltási szám (Sigrístnek attribúálva), később: Sotheby's New York, 8411. aukció, 2008. április 25, 316. kikiáltási szám (Palko műveként). A monográfus, Pavel Preiss a Dorotheumnál előkerült jelzetlen párdarabokat Palko utáni másolatoknak határozta meg: *Preiss* 1999, 288, OK-5, OK-6. számok.

124 *Baum* 1980, 547, *Preiss* 1999, 281, O-10. sz.

125 Bruno Bushart pontosított évszám nélkül, Palko akadémiai tanulmányokat követően készült munkái közé sorolva említi: *Bushart* 1983, 29–30, 9. kép.

126 Vö. Hubert Hosch katalógustétele in: Kat. Maulbertsch 1994, 290.

127 A képet Csík Ilona, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.

128 A kép eddigi egyetlen közlésében téves témamegjelölés szerepel: Nepomuki Szent János Amerika és Afrika allegorikus alakjaival. L. *Buzási* 2015.

129 A Háromkirályok tisztelete elsősorban német területen, illetve németekkel betelepített vidéken, főképp azonban a szentek ereklyéjének őrzési helyén, Kölnben és környékén volt általános. Részletesen erről a kultusz minden vetületében: *Bálint* 1976, 135–164.

130 1781. évi vizitáció Esterházy László püspöksége idején (Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 21772. mikrofilm) „Ecclesia B. M. Virginis Purificata”: korábban török mecset, Gonzaga Szent Alajos elegáns képe, Loyolai Szt. Ignác képe. 1810. évi vizitáció Király József püspöksége idején (uo. 21773. mikrofilm) „Ecclesia B. M. Virginis Purificata”: a főoltár Máriának szentelve, Gonzaga Szent Alajos és Loyolai Szent Ignác-mellékoltárok; 1899. évi vizitáció Hetyey Sámuel püspöksége idején (uo. 21792. mikrofilm), Belvárosi Szent Szűzről nevezett plébánia (korábban jezsuita, majd 1815–1826 között ciszterci templom): Gyertyaszentelő Boldogasszony (főoltár), Mária Immaculata-oltár, Loyolai Szent Ignác-oltár, Gonzaga Szent Alajos-oltár. A két festmény a restaurálás után (Mauks Zoltán és M. Dittrich Csilla munkái, 2014) a püspöki palotában lett kiállítva.

131 Canonica Visitatio 1829, fol. 10–11. Köszönöm Damásdi Zoltánnak, a Pécsi Egyházmegyei Levéltár levéltárosának a forrás használatában nyújtott segítségét.

132 *Boros* 1985, 20–21.

133 *Haas* 1852, 112; *Várady* 1896, 478; *Szőnyi* 1926, 65.

134 *Sudár* 2010, 63.

135 *Sudár* 2010, 78, és 84–85. képek.

136 Közölve: Kat. Johannes von Nepomuk 1971, 172, 90. sz.

137 A képet Juhász István, a polion-dísz Pataki Anikó, a dobozkeretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.

138 L. róla: *Th-B* 23. 1929, 581; *Petrová* 1958, 78; *Luxová* 1968, 179, itt pozsonyi tevékenységéről adatok az 1838 és 1846 közötti évekből. Egy látképét a pozsonyi Brückenau-kertről a pozsonyi Városi Múzeum (Galéria mesta Bratislavy) őrzi. L. *Fatsar* 2010, 288, 5. kép.

139 L. közeli analógiaként Franz Anton Zeiller freskója: Pásztorok imádása az ottobeureni apátsági templom apszis-mennyezetén, *Pötzl-Malíková* 1996, 188. kép.

140 *Szentkirályi* 1908, 32–37, a pécsi zárdába való bevonulás részletes leírásával. Az apácák pozsonyi rendházukból komoly felszereléssel érkezettek: a Dunán, hajóval utazó tizenkét nővér poggyásza 35 ládat tett ki.

141 *Buzási* 2015, 74–75.

142 *Varga* 2006, 15; magyarországi rendházaikat felsorolja *Puskely* 1989, 36.

143 *Haas* 1852, 123; *Várady* 1896, 470; *Tímár* 2003, 66.

144 Neve és a róla való adatok: *Várady* 1896, 480.

145 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

146 *Bona* 2000, 629.

147 *Szentes* 1991, 43. Valamennyi kép a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeumba került.

148 *Szentes* 1991, 44. A család tulajdonában maradt.

149 A lengyeli kastély építésére és Rumpelmayerre I. *Sisa* 2004, 220–223.

150 Franz Lefler működésére I. *Th-B* 22. 1928, 559; *Fuchs* 1973, Bd. 3., K17; *Fuchs* 1979, K13.

151 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

152 Ma Milánó, Brera, olaj, vászon, 225×137 cm. Pinacoteca di Brera 1991, 198, 92. sz.

153 Prospero antikva betűs szignatúráját I. az előző jegyzetben említett milánói képen, a térdeplő alján, egy további, kurrens írású szignóváltozatot pedig in: *Bolaffi* 5. 1974, 39. Lavinia kézírását I. *Murphy* 2003, 39, 38. kép, ott a Lavinia aláírásával ellátott második levelet, továbbá az Alfonso Lorenzo Strozzi (Firenze, Collezione dei Conti dal Pero) portréján szereplő, 1579-ben festett több soros levelet, *Cantaro* 1989, 90–91, 4a. 20.

154 Marcello Oretti 1760–1780 közé datálható jegyzékében szerepel Lavinia egy képe a bolognai Santa Badia templom sekrestyéjében, egy Bemutatás a templomban-kompozíció (1583 köré datálva), amelyben Lavinia a forrás szerint apja egy korábban már kivitelezett ötletét vette át; a Chiesa di Sta. Maria Zitella főoltárképét pedig úgy említi, mint ami Prospero segítségével készült. Mindkét forrásemlítés: *Cantaro* 1989, 328.

155 L. a festő meghatározásával első közlésként: *Buzási* 2015. 66–67.

156 Prospero Fontanáról nem készült monográfia, de műveit imponáló mértékben felgyűjtve és feldolgozva, következtetések levonására alkalmas mennyiségben adja közre *oeuvre-katalógussal*: *Fortunati Pietrantonio* 1986, 339–414.

157 Lavinia Fontana: Szent Család, 1578, Wellesley College, Mass., I. *Murphy* 2003, 47–48, 47. kép; Noli me tangere, 1581, Firenze, Galleria degli Uffizi, I. *Murphy* 2003, 35–35, 34. kép; Sacra conversazione, 1581, ismeretlen helyen, I. *Cantaro* 1989, 100, 4a. 28. sz.; Bemutatás a templomban, 1583, ismeretlen helyen, I. *Cantaro* 1989, 116, 4a. 41. sz.

158 *Schmidt* 2015, az előző jegyzetben hivatkoztak mellett I. még: Mária gyermekével, Szent Józseffel, Ale-

- xandriai Szent Katalinnal és a gyermek Keresztelő Szent Jánossal, 1570–1575 k., Bologna, Museo dell'Ordine dei Fratelli Cappuccini (*Cantaro* 1989, 58, 4a. 2. sz.; *Schmidt* 2015, 2. kat. sz.); Szent Család Alexandriai Szent Katalinnal, 1581, ismeretlen helyen (*Cantaro* 1989, 105, 4a. 31. sz.; *Schmidt* 2015, 19. kat. sz.); Szent Család az alvó Jézussal és Keresztelő Szent Jánossal, 1589, Madrid, Escorial (*Cantaro* 1989, 146, 4a. 58. sz.; *Schmidt* 2015, 27. kat. sz.).
- 159 A keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 160 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 161 *Galavics* 1984, 254–255; *Farbaky* 2015, 62–63.
- 162 Az öt festmény – kettő Nagyszebenben, a Brukenthal Múzeumban, három Budapesten a Szépművészeti Múzeumban – Bibiena és Palko közös munkáiként való meghatározásával első és máig alapvető közléseként I. *Garas* 1971, 52–56. képek. A képek datálására újabban I. Kat. Barokk Közép-Európában 1993, 155–156.
- 163 A két nagyszebeni kép – „Saul próféta és az endori boszorkány”, valamint „Krisztus és a béna” – címeiként az egykori tulajdonos, a festők nevét megadó Johann Martin Stock feljegyzésében „Gefängnisse” szerepel. I. *Garas* 1971, 65, 119.
- 164 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 165 L. *Galavics* 1984, 254–255; *Farbaky* 2015, 62–63.
- 166 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 167 L. *Galavics* 1984, 254–255; *Farbaky* 2015, 62–63.
- 168 A kép keretét Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 169 *Dworschak–Feuchtmüller–Garzarolli–Thurnlackh–Zykan* 1955, 259–260, 62. színes kép (részlet); Kat. Johannes von Nepomuk 1971, 155, 70. kép; *Feuchtmüller* 1989, 97, 435, valamint 426. (archív) kép.
- 170 Volnhoffer műveinek újabb áttekintését I. *Fehér* 2004, ott az erdőtelki oltárkép: 3. kép. Erdőtelek plébánia-templomára I. még *Voit* Heves m. II. 696.
- 171 A kép keretét Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 172 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 173 Karl Viale működésére: *Fuchs* 1974, K107.
- 174 A kép keretét Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 175 Joseph Kessler működésére: *Th–B* 20. 1927, 214.
- 176 Mücke József Ferenc működésére: *Th–B* 25. 1931, 211–212; *MűvLex* 4. 1964, 405; *PécsLex* 1. 2010, 535, valamint több művét is érintve: *Romváry* 1989.
- 177 Marianna Mücke működésére és életrajzi adataira: *Romváry* 1989, 247.
- 178 Franz Nechutnýhoz I. *Th–B* 25. 1931, 371–372. Bécsi tanulmányok után 1888 és 1901 között Berlinben dolgozott.
- 179 Wien, Österreichische Nationalbibliothek: http://www.bildarchiv.austria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=7979003
- 180 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 181 Sikorski Zsolnay Júlia működésére: *Seregélyi* 1988, 547; Kat. Zsolnay nővérek 1997. A katalógus a képet nem közli. Életrajzi összefoglalása: *PécsLex* 1. 2010, II. 432. Sikorski Zsolnay Júliától még egy képet őriz a püspöki gyűjtemény, ami már kívül esik ennek a jegyzéknek az időhatárán: Erdőrézlet virágokkal, egybeírt SZJ monogrammal és 1905. évszámmal jelezve (ltsz. Fes-110, olaj, vászon, 97,5 × 107 cm).
- 182 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 183 *Szőnyi* 1916, 44.
- 184 Kat. Wallfahrt 1984, 184–186, 188, itt 283, 285, 289. sz.
- 185 Elárverezve: Borromini árverezőház, Spanyolország, Huesca, 2012. november 29., rézmetszet 28 × 22 cm.
- 186 A kegyképet és Budára kerülése történetét részletesen I. *Schoen* 1916, 5–24, a kép fotója 17; metszetváltozataihoz I. *Szilárdfy–Tüskés–Knapp* 1987, 50–54. sz., a pécsi kép lehetséges előképeként különösen az 51. sz., imalap Leopold Franz Landerer nyomdájából Budán, 1750 körül.
- 187 A klatovy-i típusváltozat magyarországi példáihoz I. *Korhecz Papp* 2008a, továbbá *Friedrich Sölch*: A vérehulló Madonna tisztelete Magyarországon. Budapest 1994.
- 188 Buda-Krisztinaváros, Budakeszi, Makkosmária, I. *Szilárdfy–Tüskés–Knapp* 1987, 50–54. sz., 56–60; Baja, Türr István Múzeum, 1799 k., I. *Korhecz Papp* 2013, 82. A típus magyarországi filiációjáról: *Szilárdfy* 1994, 9–10.
- 189 Terdik Szilveszternek köszönöm a hódmezővásárhelyi és a szegedi képek ismeretét, valamint azt az információt, hogy a kegyképtípus festett változatban a 19. század folyamán, mintegy a század elejétől kezdve, igen elterjedt volt a magyarországi szerbek körében.
- 190 A hódászi kegykép történetéről *Terdik* 2011.
- 191 A típusazonossághoz vö. *Szilárdfy* 1995, 67, 530. sz.
- 192 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.
- 193 L. AKL 20. 1998, 481–483; Kat. Conca 1981, 204–205.
- 194 Olaj, vászon, 96 × 53 cm, vétel 1889-ben. L. KHM 1991, 95.
- 195 Olaj, vászon, 95 × 50 cm, 1871-ben az Esterházy-gyűjteménnyel került a múzeumba: I. többek közt *Pigler* 1967, 534, *Garas* 1962, 89–91; Kat. Zsánermetamorfózis 1993, 314.
- 196 Olaj, vászon, 77,5 × 35 cm, Franz Gundacar Colloredo-Mansfeld 18. század második felében kialakított gyűjteményéből: I. *Šafařík* 1964, 112. *Pigler* 1967, 534; Kat. Zsánermetamorfózis 1993, 314.
- 197 Említi *Garas* 1962, 150, továbbá *Th–B* 26. 1932, 361; *Pigler* 1967, 534, bécsi Dorotheumnál, 1910. február 21–23. 44. számon elárvereztként.
- 198 *Pigler* 1967, 534, Glückselig-árverés 1926. október 13–14. 239. sz.
- 199 Olaj, vászon, 206 × 187 cm. L. KHM 1991, 62.
- 200 *Ferrari–Scavizzi* 1966, II. 201–202; *Seipel* 2001, 341.
- 201 A képet Juhász István, a keretet Magyar Ferenc restaurálta 2014-ben.
- 202 Onorio Marinarihoz I. *Th–B* 24. 1930, 103; *Bolaffi* 7. 1975, 202–203.
- 203 Christie's New York, Sale 2327, 2010. június 24–25. 54. kikiáltási szám. Olaj, vászon, 69,2 × 58,4 cm.
- 204 Dorffmaister István: II. Lajos páncélos ábrázolása, 1787. Olaj, vászon 95 × 74 cm. Jelzés nélkül. Kanizsai Dorottya Múzeum, Mohács, ltsz. 70.1.21. L. újabban Kat. Történelem-kép 2000, 397, VI-31.
- 205 Minderről részletesen Bárány Ágost ügyvédnek a Társalgó c. folyóiratban 1837-ben közzétett beszámolója első ismertetésével *Galavics Géza* in: Kat. Művészet Magyarországon 1980, 165, 64. sz.
- 206 Olaj, vászon 107 × 73,5 cm. Jelezve balra lent: „Borsos J. 838”. L. Kat. Dorffmaister 1997, 84. sz.; Kat. Borsos, 2009, 170, 123. sz. (a korábbi irodalommal).
- 207 A példányokra vonatkozó értelmezés: Kat. Művészet Magyarországon 1980, 165–166, 65. sz., valamint

Galavics 1997, 86. A pécsi példányt akkor még a Püspöki Levéltárban lévőként, közelebbi adatok nélkül említi: Boros 1974, 279, 283/69. j.

208 2139. Consignatio 1838 „In Cubiculi 12. – II. Jozsef Császárnak képe sárga festett rámáb(an), Nr. 1.; 2140. Lajos Magyar Király képe keményfa aranyozott rám(ában), Nr. 1.”

209 Uo. „In Cubiculi 17, Lajos szoba – 2dik Lajos és Josef Király képei üveg nélkül Nr. 2”.

210 Kat. Művészet Magyarországon 1980, 165, 64. sz.

211 Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, ltsz. 886. Pigler 1967, 569; Museum of Fine Arts Budapest 1991, 100.

212 Ludvig Beyfuss működésére: Fuchs 1972, K36; AKL 10. 1995, 350. Beyfuss az 1830-as években kiállított a Pesti Műegylet tárlatain is, l. Szvoboda-Dománszky 2007, 33.

213 Nagyházi Galéria, 112. árverés, 2004. december 6., 47. sz., olaj, vászon, 94 × 74 cm, jelezve hátul oldalt.

214 Nürnberg: Szilárdfy 1997, 41, 250. sz.; Stuttgart: uo., 26, 21. sz.

215 Nagyházi Galéria, 2110. árverés, 2015. december 15. 123. szám, olaj, fém, 25,5 × 21 cm, jelzés nélkül.

216 Lacza Endre működésére l. Th-B 22. 1928, 187; MűvLex 3. 1967, 8; Szvoboda-Dománszky 2007, 71, 128, 138/1152. j.

217 Berlász 1985, 58–60; Kat. Jankovich 2002, 10, 47.

218 Museum of Fine Arts Budapest 1991, 40; Kat. Jankovich 2002, 69–70, 15. sz. a kép eddigi irodalmával, valamint a korábbi meghatározások egy részével.

219 Térey 1916, a 133. oldalon már Sodoma műve gyanánt közölt kép meghatározásának előzményeként Térey a Nemzeti Múzeum 1848-iki katalógusára hivatkozik, amelyben a kép szerinte Raffaello utáni műként van közölve. A múzeumnak ebből az évből csupán egyetlen katalógusa van, Kubinyi Ágoston kis kötete (*Kubinyi* 1848), ami azonban a művek tételes közlésébe nem megy bele, az újonnan megnyílt Nemzeti Múzeum gyűjteményeit, a szerzeményezés történetét veszi sorra, a végén az múzeumalapítás és -építkezés, továbbá a működés költségeinek elszámolásával. Innen nem derül ki a legkorábbi időpont, amikor a képet Raffaellótól elvitatták, mindenesetre az Országos Képtár műtárgyainak leíró lajstroma (Budapest 1897, 35, 57. sz.) szerint a Nemzeti Múzeum külföldi képeinek átvételekor 1875-ben „Raffael iskolája”-ként regisztrálják, míg Peregriny János a Magyar Nemzeti Múzeum képtárának katalógusában (*Peregriny* 1900, 444, 33. sz.) azt közli, hogy kérdőjeles Raffaellóként. 1897-ben, az Országos Képtár jegyzéké-

ben már Giovanni Antonio Bazzi (Sodoma) műveként szerepel.

220 „A Magyar Nemzeti Museum Képcsarnoka festvényeit Másolók Naplója.” Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz. 4066/1942, fol. 1–29. A napló részletes ismertetése és forrásként való értelmezése: *Veszprémi* 2005.

221 *Kubinyi* 1848, 3; *Veszprémi* 2005, 305.

222 Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz. 4066/1942, fol. 13v. „1860. május 4. Novotny János, 115. sz. által(ános) k(éptár). [visszaadva] május 28.”; „1860. május 15. Salamon Géza, 115. sz. által(ános) k(éptár). [visszaadva] június 7.”; „1860. december 21. Salamon Géza, 115. sz. által(ános) k(éptár). [visszaadva] 1861. január 6.”

223 Novotny Jánoshoz: MűvLex 3. 1967, 535; *Lyka* 1982, 23, 85, 87; a másolási naplóban való sűrű előfordulása kapcsán: *Veszprémi* 2005, 307–308; (alapi) Salamon Gézához: MűvLex 4. 1968, 205; *Lyka* 1982, 88.

224 L. a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai gyűjteményében őrzött művei közül főképp miniatúr portréit Novotny Ludmilláról (1855), Novotny Magdolnáról (vsz. ua.), Nicolaus Baber-ről (é. n.), ceruzarajzát Henrietta de Montigny-ről (1854), továbbá egy Szentháromságot ábrázoló rajzát (é. n.).

225 Jankovich Miklós egykori tárgyai közül nem ez az egyetlen, ami felkeltette a kortárs festők érdeklődését: Schaffer Béla (1815–1871) 1852-ben a gyűjtemény egy augsburgi fedeles strucctójas serlegét két csendéletén is megörökítette. L. Kat. Művészet Magyarországon 1981, 463, 421. sz., a serleg Jankovich-eredete itt még nincs említve. A képre és a Jankovich-tárggyal való összefüggésre Mikó Árpád hívta fel a figyelmemet. A strucctójas serleg (1936 óta az Iparművészeti Múzeumban) legutóbb közölve: Kat. Jankovich 2002, 143, 91. sz. A tétel Schaffer festményét nem említi.

226 L. többek közt *Rylands* 1988, 236.

227 Stetka Gyulához l. MűvLex 4. 1968, 356.

228 L. Kat. Eredeti másolat 2004, 137.

229 L. Kieselbach Galéria, online műtárgyadatbázis.

230 A képet Juhász István restaurálta 2014-ben.

231 Simone Pignonihoz l. Th-B 27. 1933, 35–36; *Baldassari* 2008. A 2006-ban elárverezett képet (l. következő jegyzet) már új tulajdonosánál, római magángyűjteményben lévőként közli *Baldassari* 2008, 114, 46/a szám és kép. Ugyanott l. a Pignoni-mű több változatát és műhelyvariációját: 113, 45/b, 46, 46/b, 185, 9/b.

232 Elárverezve Bern, Dobiaschofsky, 2006. máj. 19., 848. szám. Olaj, vászon, méret nélkül.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

FORRÁSOK

Canonica Visitatio 1829 – Canonica Vistatio Cathedralis Ecclesiae Quinque Ecclesiensis Anno Christi 1829. Pécs, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki Levéltár, Egyházkormányzati iratanyag, 501/1829.

Consignatio 1838 – Consignatio Mobilium, Utensilium, et Instrumentorum Oeconomicorum

in tribus Episcopatus Quinque Ecclesiensis [...] post mortem Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Episcopi Quinque Ecclesiensis Ignatii L. B. Szepessy de Négyes per Fiscum Regium anno 1838 recepta sunt. (Számozatlan lapon) Pécs, Egyházmegyei Levéltár, Püspöki Levéltár

- Ács-Sánta 1998 – *Ács-Sánta Magdolna*: A pécsi Gránátalma gyógyszerár 200 éves története. Gyógyszerésztörténeti Közlemények XLII. 1998, 332–336.
- AKL – Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. Bd. 1 (1992) – 87 (2015). W. De Gruyter, Berlin–München–Boston.
- Almássy 1903 – *Almássy Dénes*: Az almási és török-szentmiklósi Almássy grófok. Budapest 1903.
- Baldassari 2008 – *Francesca Baldassari*: Simone Pignoni (Firenze 1611–1698). Torino 2008.
- Bálint 1977 – *Bálint Sándor*: Ünnepi kalendárium I–II. Budapest 1977.
- Barok 1998 – Dejiny slovenského výtvarného umenia / Barok. Ed. *Ivan Rusina* a kolektív. Bratislava 1998.
- Baum 1980 – *Elfriede Baum*: Katalog des Österreichischen Barockmuseums im Unteren Belvedere in Wien. Bd. I–II. Wien 1980.
- Berlász 1985 – *Berlász Jenő*: Jankovich Miklós pályaképe és könyvtári gyűjteményei. In: Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Tanulmányok. Szerk. Belitska-Scholtz Hedvig. (Művészettörténeti füzetek 17.) Budapest 1985, 23–78.
- Bolaffi – Dizionario enciclopedico Bolaffi dei pittori e degli incisori italiani dall'XI al XX secolo. Vol. 1–11. Torino 1972–1976.
- Bona 2000 – *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49 évi szabadságharcban. Budapest 2000.
- Boros 1974 – *Boros László*: Dorffmaister Baranyában. Művészettörténeti Értesítő XXIII. 1974, 269–284.
- Boros 1982 – *Boros László*: A pécsi székesegyház Pollack-féle átépítésének története. Baranyai Helytörténetírás. Pécs 1982.
- Boros 1985 – *Boros László*: A pécsi székesegyház a 18. században. (Művészettörténeti füzetek 18.) Budapest 1985.
- Boros 1997 – *Boros László*: Dorffmaister István Somogy és Baranya megyei mecénásai. In: Kat. Dorffmaister 1997, 207–218.
- Borsy 2001 – *Borsy Károly*: Pécs püspökei a török idők után. Pécsi Szemle IV. 2001, 1. sz., 24–41.
- Bushart 1983 – *Bruno Bushart*: Der lyrische Maubertsch. In: Imagination und Imago. Festschrift Kurt Rossacher. Salzburg 1983. 25–39.
- Buzási 2015 – *Buzási Enikő*: Festmények a pécsi egyházmegye gyűjteményéből. In: A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 67–81.
- Buzási 2016 – *Buzási Enikő*: Források a bécsi képzőművészeti akadémia magyarországi, erdélyi és Magyarországon működő külföldi növendékeinek tanulmányaihoz (1726–1810). Budapest 2016. Megjelenés alatt.
- Cantaro 1899 – *Maria Teresa Cantaro*: Lavinia Fontana Bolognese „pittora singolare” 1552–1614. Milano 1899.
- Cennerné Wilhelmb 1982 – *Cennerné Wilhelmb Gizella*: Than Mór (1828–1899). Budapest 1982.
- Csatkai 1963 – *Csatkai Endre*: Pozsonyi képzőművészek és iparművészek 1750 és 1850 között. Művészettörténeti Értesítő XII. 1963, 18–28.
- Csatkai 1967 – *Csatkai Endre*: L'enseigne viennoise de Leopold Kupelwieser / Leopold Kupelwieser bécsi bolti cégére. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / A Szépművészeti Múzeum Közleményei XXX. 1967, 77–79, 120–121.
- Dworschak–Feuchtmüller–Garzarolli–Thurnlackh–Zykan 1955 – *Dworschak, Fritz–Feuchtmüller, Rupert–Garzarolli–Thurnlackh, Karl–Zykan, Josef*: Der Maler Martin Johann Schmidt genannt „Der Kremser Schmidt” 1718–1801. Wien 1955.
- Entz 1940 – *Entz Géza*: Klimó György pécsi püspök kulturális tevékenysége. Pannonia 1940, április–június, 3–27.
- Farbaky 2015 – *Farbaky Péter*: A pécsi püspökség festményei. In: A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 62–63.
- Fatsar 2010 – *Fatsar Kristóf*: Carl Ritter tervezési programja a pozsonyi Bruckenu-kert átalakításához. In: „Ez világ mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Szerk. Bubryák Orsolya. Budapest 2010.
- Fehér 2004 – *Fehér Ildikó*: Volnhoffer János, egy pesti festő a 17–18. [tkp. 18–19.] század fordulójáról. MÉ 53 (2004) 157–167.
- Ferrari–Scavizzi 1966 – *Oreste Ferrari – Giuseppe Scavizzi*: Luca Giordano. Vol. I–II. Napoli 1966.
- Feuchtmüller 1970 – *Rupert Feuchtmüller*: Leopold Kupelwieser und die Kunst der österreichischen Spätromantik. Wien 1970.
- Feuchtmüller 1989 – *Rupert Feuchtmüller*: Der Kremser Schmidt (1718–1801). Innsbruck–Wien 1989.
- Font–Vargha 2003 – A Koller József emlékkonferencia (2002. október 24–25.) válogatott előadásai. Szerk. Font Márta – Vargha Dezső. (Tanulmányok Pécs történetéből 13.) Pécs 2003.
- Fortunati Pietrantonio 1986 – *Vera Fortunati Pietrantonio*: Pittura bolognese del '500. Vol. 1. Bologna 1986.
- Fuchs 1972 – *Heinrich Fuchs*: Die Österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts. Bd. 1. Wien 1972.
- Fuchs 1973 – *Heinrich Fuchs*: Die Österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts. Bd. 2–3. Wien 1973.
- Fuchs 1974 – *Heinrich Fuchs*: Die Österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts. Bd. 4. Wien 1974.

- Fuchs* 1979 – *Heinrich Fuchs*: Die Österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts. Ergänzungsband. Bd. 2. Wien 1979.
- Galavics* 1984 – *Galavics Géza*: Antonio Galli Bibiena in Ungheria e in Austria. Acta Historiae Artium XXX. 1984, 177–263.
- Galavics* 1997 – *Galavics Géza*: Dorffmaister István történeti képei. In: Kat. Dorffmaister 1997, 83–126.
- Garas* 1955 – *Garas Klára*: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest 1955.
- Garas* 1961 – *Garas, Klára*: Zu einigen Problemen der Malerei des 18. Jahrhunderts. Die Malerfamilie Palko. Acta Historiae Artium VII. 1961, 229–250.
- Garas* 1962 – *Garas Klára*: Le plafond de la Banque Royale de Giovanni Antonio Pellegrini à Paris. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / A Szépművészeti Múzeum Közleményei XX. 1962, 75–93, 141–151.
- Garas* 1971 – *Garas, Klára*: Antonio Galli Bibiena et Franz Karl Palko / Antonio Galli Bibiena és Franz Karl Palko. Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / A Szépművészeti Múzeum Közleményei XXXVII. 1971. 65–85, 119–127.
- Garas* 1992 – *Garas, Klára*: Zur Kunstübung an der Wiener Akademie in 18. Jahrhundert – Die Preisstücke. In: Prijatelj Zbornik, II. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 33. Split 1992, 405–423.
- Genthon* 1959 – *Genthon István*: Magyarország művészeti emlékei, 1. Dunántúl. Budapest 1959.
- Gerecse* 1906 – *Gerecse Péter*: Magyarország műemlékei II. A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. Budapest 1906.
- Gonda* 2001 – *Gonda Zsuzsa*: A bécsi dioszkuroszok. In: Johann Nepomuk Ender (1793–1854) Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás. Szerk. Papp Gábor György. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 2001.
- Haas* 1852 – *Michael Haas*: Gedenkbuch der k. k. freien Stadt Fünfkirchen. Zur Erinnerung an die feierliche Einführung der Kanonissinen von U. L. Frau in das zu Fünfkirchen errichtete Kloster. Pécs 1852.
- Jávor* 2010 – *Jávor Anna*: Piazzetta és Mögel. In: „Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Szerk. Bubryák Orsolya. Budapest 2010, 465–472.
- Kat. Borsos, 2009 – Borsos József festő és fotográfus (1821–1883). Kiállításkatalógus. Szerk. *Veszprémi Nóra*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2009.
- Kat. Conca 1981 – Sebastiano Conca (1680–1764). Catalogo di mostra. Gaeta, Palazzo del Vio, Gaeta 1981.
- Kat. Dorffmaister 1997 – „Stephan Dorffmaister pinxit” Dorffmaister István emlékkiállítása / Gedenkausstellung von Stephan Dorffmaister. Kiállításkatalógus. Szerk. *Kostyál László* – *Zsámbéky Monika*. Szombathely, Sopron, Eisens-tadt, Zalaegerszeg. Szombathely 1997–1998.
- Kat. Eredeti másolat 2004 – Eredeti másolat. 19. századi magyar mesterek másolatai a reneszánsz és barokk festészet remekművei után. Kiállításkatalógus. Szerk. *Révész Emese*. Magyar Képzőművészeti Egyetem. Budapest 2004.
- Kat. Főúri ősgalériák 1988 – Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból. Kiállításkatalógus. Szerk. *Buzási Enikő*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1988.
- Kat. Jankovich 2002 – Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. Kiállításkatalógus. Szerk. *Mikó Árpád*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2002.
- Kat. Johannes von Nepomuk 1971 – Johannes von Nepomuk. Anlässlich der 250. Wiederkehr der Seligsprechung des Johannes von Nepomuk. Ausstellungskatalog. Bearb. *Franz Matsche*. Passau 1971.
- Kat. Maulbertsch 1994 – Franz Anton Maulbertsch und der Wiener Akademiestil. Ausstellungskatalog. Hrsg. *Eduard Hindelang*. Museum Langenargen am Bodensee. Sigmaringen 1994.
- Kat. Művészet Magyarországon 1980 – Művészet Magyarországon 1780–1830. Kiállításkatalógus. Szerk. *Szabolcsi Hedvig* – *Galavics Géza*. MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1980.
- Kat. Művészet Magyarországon 1981 – Művészet Magyarországon 1830–1870. Kiállításkatalógus. Szerk. *Szabó Júlia* – *Széphelyi F. György*. MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1981.
- Kat. Székely 1999 – Székely Bertalan (1835–1910) kiállítása. Kiállításkatalógus. Sorozatszerk. *Nagy Ildikó*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1999.
- Kat. Történelem-kép 2000 – Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Kiállításkatalógus. Szerk. *Mikó Árpád* – *Sinkó Katalin*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2000.
- Kat. Barokk Közép-Európában 1993 – Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások. Kiállítás katalógus. Szerk. *Galavics Géza*. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest 1993.
- Kat. Wallfahrt 1984 – Wallfahrt kennt keine Grenzen. Ausstellungskatalog. Red. *Thomas Raff*. Bayerisches Nationalmuseum, München 1984.
- Kat. Zsánermetamorfózisok 1993 – Zsánermetamorfózisok / The Metamorphosis of Themes. Világi műfajok a közép-európai barokk festészetben / Secular Subjects in the Art of the Baroque in Central Europe. Kiállításkatalógus. Szerk.

- Mojzer Miklós. Székesfehérvár, Csók István Képtár. Budapest 1993.
- Kat. Zsolnay nővérek 1997 – A Zsolnay nővérek, Zsolnay Teréz (1854–1944) és Zsolnay Júlia (1856–1950). Kiállításkatalógus. Szerk. Kovács Orsolya. Janus Pannonius Múzeum, Pécs 1997.
- KHM 1991 – *Sylvia Ferino-Pagden – Wolfgang Prohaska – Karl Schütz: Die Gemäldegalerie des Kunsthistorischen Museums in Wien.* Wien 1991.
- Korhecz Papp 2008 – *Korhecz Papp Zsuzsanna: Stettner Sebestyén (1699–1758) budai festőművész Szabadkán.* Művészettörténeti Értesítő LVII. 2008, 109–122.
- Korhecz Papp 2008a – *Korhecz Papp Zsuzsanna: A bácsi Vérekép.* In: Uő. Újjászületések. Restaurálási, egyházművészeti és kultúrtörténeti képes tanulmányok. Szabadka 2008, 20–26.
- Korhecz Papp 2012 – *Korhecz Papp Zsuzsanna: Stettner Sebestyén budai festőművész.* Szabadka 2012.
- Korhecz Papp 2013 – *Korhecz Papp Zsuzsanna: Mathias Hanisch késő barokk vándorfestő.* Szabadka 2013.
- Kubinyi 1848 – *Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Museum.* Pest 1848.
- Kunst des 19. Jahrhunderts 1992 – *Kunst des 19. Jahrhunderts. Bestandskatalog der Österreichischen Galerie des 19. Jahrhunderts. Bd. 1.* Bearb. von Elisabeth Hülbauer. Wien 1992.
- Kunst des 19. Jahrhunderts 1993 – *Kunst des 19. Jahrhunderts. Bestandskatalog der Österreichischen Galerie des 19. Jahrhunderts. Bd. 2.* Bearb. von Elisabeth Hülbauer. Wien 1993.
- Kunst des 19. Jahrhunderts 1998 – *Kunst des 19. Jahrhunderts. Bestandskatalog der Österreichischen Galerie des 19. Jahrhunderts. Bd. 3.* Bearb. v. Bärbel Holaus, Elisabeth Hülbauer, Claudia Wöhler. Wien 1998.
- Kunst des 19. Jahrhunderts 2000 – *Kunst des 19. Jahrhunderts. Bestandskatalog der Österreichischen Galerie des 19. Jahrhunderts. Bd. 4.* Bearb. v. Claudia Wöhler. Wien 2000.
- Lipp 2012 – *Lipp Mónika: Az egri irgalmasrendi kolostor, templom és kórház XVIII. századi berendezése (Doktori disszertáció, ELTE BTK Művészettörténet és Művelődéstudományok Doktori Iskola.)* Budapest 2012.
- Lipp 2013 – *Lipp Mónika: Szent remeték mint a szerzetesi élet példaképei: Az egri irgalmas rendház 18. századi ablaktáblái Fr. Huetter Lukácstól.* Művészettörténeti Értesítő LXII. 2013, 55–66.
- Löffler 2007 – *Löffler Erzsébet: Új látnivalók az egri Érseki Gyűjteményi Központ állandó kiállításában.* Magyar Múzeumok XIII. 2007, 4. sz., 40–41.
- Luxová 1968 – *Luxová, Viera: Archívne záznamy o bratislavských umelcoch a remeselníkoch.* Ars 1968/1, 177–181.
- Lyka 1982 – *Lyka Károly: Nemzeti romantika.* Budapest 1982.²
- MAMŰL – *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor.* Főszerk. Kőszeghy Péter, szerk. Tamás Zsuzsanna. 1–13, Budapest 2003–2012.
- Mendöl 2004 – *Mendöl Zsuzsanna: Adatok a pécsi püspöki palota 19. századi építéstörténetéhez.* In: Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére. Szerk. Vadas Ferenc. Budapest 2004, 332–343.
- Mojzer 1982 – *Mojzer Miklós: Magyarországi csendéletek a XVII. és a XVIII. századból.* Művészettörténeti Értesítő XXXI. 1982, 253–268.
- Murphy 2003 – *Caroline P. Murphy: Lavinia Fontana: A painter and her patrons in Sixteenth-century Bologna.* Singapore 2003.
- Museum of Fine Arts Budapest 1991 – *Museum of Fine Arts Budapest, Old Masters' Gallery. A Summary Catalogue of Italian, French, Spanish and Greek Paintings.* Ed. Vilmos Tátrai. Budapest 1991.
- MűvLex – *Művészeti Lexikon.* Főszerk. Zádor Anna – Genthon István. 1–4. Budapest 1965–1968.
- PécsLex 2010 – *Pécs lexikon.* Főszerk. Romváry Ferenc. 1–2. Pécs 2010.
- A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015 – *A pécsi püspökség évezredes öröksége. Történet – kiállításvezető – érdekességek.* Szerk. Virág Zsolt. Pécs 2015.
- Peregriny 1900 – *Peregriny János: A Magyar Nemzeti Múzeum képtárának leíró katalógusa.* Budapest 1900.
- Petrová 1958 – *Anna Petrová: Umenie Bratislavy 1800–1850. Maliarstvo a sochárstvo.* Bratislava 1958.
- Petrová-Pleskotová 1998 – *Anna Petrová-Pleskotová: K životu a dielu maliara Eliasa Mögela.* Ars 1998/1–3, 202–213.
- Petrovich 1974 – *Petrovich Ede: A 200 éves Klimó könyvtár történetéhez.* Magyar Könyvszemle XC. 1974, 315–325.
- Pigler 1967 – *Pigler, Andor: Katalog der Galerie Alter Meister. Museum der Bildenden Künste, Budapest, I–II.* Budapest 1967.
- Pinacoteca di Brera 1991 – *Pinacoteca di Brera. Scuola emiliana. Direzione scientifica: Federico Zeri.* Musei e Gallerie di Milano. Milano 1991.
- Pötzl-Malíková 1996 – *Maria Pötzl-Malíková: Zwei bisher unbekannte Bilder aus dem Spätwerk Franz Anton Zeillers.* In: Ars Baculum Vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury k 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc. Ed. Tomáš Sekyrka, Vít Vlnás. Praha 1996, 281–289.
- Preiss 1999 – *Pavel Preiss: František Karel Palko – Život a dílo malíře sklonku středoevropského*

- baroka a jeho bratra Františka Antonína Palka. Praha 1999.
- Puskely* 1989 – *Puskely Mária*: Szerzetesek. Eisenstadt 1989.
- Repanić-Braun* 2008 – *Mirjana Repanić-Braun*: Paulus Antonius Senser (1716–1758) festő és köre. Művészettörténeti Értesítő LVII. 2008, 313–326.
- Romváry* 1989 – *Romváry Ferenc*: A pécsi Vasváry-ház története. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve XXXIV. 1989, 239–283.
- Rylands* 1988 – *Philip Rylands*: Palma il Vecchio. L'opera completa. Milano 1988.
- Šafařík* 1964 – *Edouard Šafařík*: Il Settecento veneziano nelle collezioni cecoslovacche. Arte Veneta 18. 1964, 110–118.
- Schmidt* 2015 – *Sandra Schmidt*: „Un artefice cristiano”. Studien zu Lavinia Fontana als Historienmalerin. Dissertation Dr. phil. Manuscript, Institut für Kunstgeschichte der Universität Stuttgart 2015.
- Schmidt-Süle* 2007 – *Schmidt Pál* – *Süle Tamás*: Az Irgalmasok pécsi kórházának históriája. Pécs 2007.
- Schoen* 1916 – *Schoen Arnold*: A Budapest-krisztinavárosi templom. Budapest 1916.
- Seipel* 2001 – Luca Giordano 1634–1705. Ausstellungskatalog. Hrsg. *Wilfried Seipel*. Wien Kunsthistorisches Museum. Napoli 2001
- Seregélyi* 1988 – *Seregélyi György*: Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged 1988.
- Serfőző* 2015 – *Serfőző Szabolcs*: A pécsi püspöki palotában őrzött grafikai művek. Anton Hartelmayer, Klimó György pécsi püspök portréja. In: A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 119–121.
- Sisa* 2004 – *Sisa József*: Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon a historizmus korában. Akadémiai doktori értekezés. (Kézirat.) Budapest 2004.
- Sudár* 2010 – *Sudár Balázs*: A pécsi Jakováli Haszan pasa-dzsámi. Épített örökségünk. Budapest 2010.
- Szántó* 2004 – *Szántó, Iván*: Die Kunst Johann Norbert Baumgartners (1710–1773). Acta Historiae Artium XLV. 2004, 47–107.
- Székely* 1997 – *Székely Zoltán*: A Cziráky ősgaléria. Artificium et Historia III. Győr 1997.
- Szendrei-Szentiványi* 1915 – *Szendrei János* – *Szentiványi Gyula*: A magyar képzőművészek lexikona. Budapest 1915.
- Szentes* 1991 – *Szentes András*: A Csapó-kúria és a Szekszárdi Képtár. Szekszárd 1991.
- Szentkirályi* 1908 – *Szentkirályi István*: A pécsi Notre-Dame nőzárda és iskolái. Pécs 1908.
- Szilárdfy-Tüskés-Knapp* 1987 – *Szilárdfy Zoltán* – *Tüskés Gábor* – *Knapp Éva*: Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáráshelyekről. Bibliotheca Universitatis Budapestiensis. Fontes et Studia, 5. Budapest 1987.
- Szilárdfy* 1994 – *Szilárdfy Zoltán*: A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése. Budapest 1994.
- Szilárdfy* 1995 – *Szilárdfy Zoltán*: A magánáhitat szentképei I. (Devotio Hungarorum 2.) Szeged 1995.
- Szilárdfy* 1997 – *Szilárdfy Zoltán*: A magánáhitat szentképei II. (Devotio Hungarorum 4.) Szeged 1997.
- Szilárdfy* 2008 – *Szilárdfy Zoltán*: A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből III. Alkalmazott szentképek 16–21. század. (Devotio Hungarorum 12.) Szeged–Budapest 2008.
- Szmrecsányi* 1937 – *Szmrecsányi Miklós*: Eger művészetéről. Tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez. Budapest 1937.
- Szőnyi* 1912 – *Szőnyi Ottó*: Boross János festő levelei Scitovszky pécsi püspökhöz a pécsi székesegyház oltárképei ügyében. Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője 1912/3. 147–161.
- Szőnyi* 1916 – *Szőnyi Ottó*: A pécsi székesegyház leírása az 1882. évi átépítés előtti állapotában. Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője 1916/3–4. 1–52.
- Szőnyi* 1926 – *Szőnyi Ottó*: Pécs: Útmutató a városban és a környéken. Pécs é. n. [1926]
- Szőnyi* 1929 – *Szőnyi Ottó*: Pécs műemlékei. Magyar Művészet V. 1929, 545–560.
- Szőnyi Székesegyház* 1929 – *Szőnyi Ottó*: A pécsi székesegyház. Magyar Művészet V. 1929, 455–507.
- Szrapkó* 1934 – *Szrapkó Flórián*: Az irgalmasok pécsi rendházáról. Pécs-Baranyai Ismertető. Szerk. Kalotai László. Pécs 1934. 10–11.
- Szvo boda-Dománszky* 2007 – *Szvo boda-Dománszky Gabriella*: A Pesti Műegylet története. A képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán. Miskolc 2007.
- Terdik* 2011 – *Terdik Szilveszter*: „Fekete vagyok, de szép...” (Én 1,5). Görögkatolikus Szemle 2011. október, p. 4.
- Térey* 1916 – *Térey Gábor*: Országos Magyar Szépművészeti Múzeum. A Régi Képtár teljes leíró lajstroma. I. Byzánci, olasz, spanyol, portugál és francia mesterek. Berlin 1916.
- Th-B* – *Ulrich Thieme* – *Felix Becker*: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. Bd. I–XXXVII. Leipzig, 1908–1950.
- Thomasberger* 1992/93 – *Edith Thomasberger*: Joseph und Anton Hickel. Zwei josephinische Hofmaler. Mitteilungen der Österreichischen Galerie 36–37. 1992/93, 5–133.
- Tímár* 2003 – *Tímár György*: Pécs területén lévő kápolnák és lelkészségek, valamint a hozzájuk tar-

- tozó templomok és kápolnák a török hódoltság óta. In: Madas József Emlékkonferencia. Szerk. Font Márta – Vargha Dezső. (Tanulmányok Pécs történetéből 15.) Pécs 2003, 47–67.
- Várady 1896 – Baranya múltja és jelenje. Szerk. Várady Ferenc. I. kötet. Pécs 1896.
- Varga 2006 – Varga Mária: A szeretet leányai: a sárvári Páli Szent Vince szerzetesrend irgalmas nővéreinek története, 1865–1950. Sárvár 2006.
- Veszprémi 2005 – Veszprémi Nóra: A Magyar Nemzeti Múzeum másolási naplója. *Ars Hungarica* XXXIII. 2005, 305–313.
- Virág 2015 – Virág Zsolt: A pécsi püspöki palota építéstörténete. In: A pécsi püspökség évezredes öröksége 2015, 141–153.
- Voit, Heves m. – Heves megye műemlékei, I–III. Szerk. Dercsényi Dezső – Voit Pál. Magyarország Műemléki Topográfiája VII–IX. Budapest 1969–1978.
- Ltsz.: – leltári szám

PAINTING COLLECTION OF THE PÉCS BISHOPRIC. WORKS FROM THE 16-19TH CENTURIES

The author presents some findings of the first inventorization of the painting collection in the episcopal palace in Pécs carried out in 2012: out of the inventoried 238 paintings, she publishes 134 in catalogue form until the end of the 19th century. These are the works of the collection that have adequate artistic quality, art historical significance or historical implications (awaiting further research as well). A great part of the collection has so far been unpublished, lacking name of painter, date of making, and often even accurate definition of the theme. The present publication arranging the items into historical and thematic units wishes to stop this gap, with the provenance of the pictures also given or suggested where there are sufficient clues for research. A considerable portion of works in the Pécs palace do not belong to the 18th, early 19th century furnishings of a bishop's residence (Pécs, Mecseknádasd, Mohács). There are very many paintings removed from ecclesiastical function; they derive from the 19th century equipment of the church prior to the 1882 reconstruction, from the old chapel of the bishop's palace, from the seminary chapel, and the monasteries of Franciscans, Sisters of Mercy or the nuns of Notre Dame. Several works were bequests or deposits from secular loci after World War II. A few were purchased from the art trade in the late 19th-early 20th century, first of all to decorate the palace. In addition to the inventorization of the stock and the dates of individual works, these conclusions could be inferred from three inventories of the equipment of the episcopal palace taken in 1777 and 1778 (after bishop György Klimó's death) and in 1838 (after bishop Ignác Szepesy's death), also used for the processing of the stock. In general it can be concluded that when issuing a commission, the choice was evidently the artists' circle of the Viennese court from the baroque period and later of the Academy, and the acquisitions from the art trade later were also mostly of Viennese origin.

The catalogue is divided as follows: I. Portraits of ecclesiastic persons; II. Acquisitions and commissioned works of bishop György Klimó; III. Acquisitions and commissioned works of bishop Pál László Esterházy; IV. Commissioned works of bishop János Scitovszky and works from the 19th century equipment of the cathedral; V. Acquisitions and commissioned works of bishop Nándor Dulánszky; VI. Works that came into the episcopal palace after World War II; VII. Works of unknown provenance; VIII. Copies of pictures with miraculous powers; IX. Variants of copies from the 18th century and artistic replicas from the 19th century.

Buzási Enikő, művészettörténész / art historian, Budapest, buzasieniko@gmail.com

Kulcsszavak: Pécs, püspöki gyűjtemény, püspökportrék, egyházi festészet, Lavinia Fontana, Antonio Galli Bibiena, Franz Xaver Karl Palko, Franciscus Antonius Witz, Paulus Antonius Senser, Johann Michael Millitz, Anton Hartelmayer, Anton Donat, Zacharias Schreitter, Elias Mögel, Stephan Dorffmaister, Sebastian Maisch, Karl von Blaas, Johann Nepomuk Ender, Leopold Kupelwieser, Karl Atzker, Ludwig Beyfuss, Franz Lefler, Franz Russ d. J., Karl Viale, Wilhelm Vita, Franz Nechutný, Stettner Sebestyén, Boross Nepomuk János, Than Mór, Székely Bertalan / *Keywords:* Pécs, episcopal collection, bishop's portrait, ecclesiastic painting, Lavinia Fontana, Franciscus Antonius Witz, Franz Xaver Palko, Paulus Antonius Senser, Johann Michael Millitz, Anton Hartelmayer, Anton Donat, Zacharias Schreitter, Antonio Galli Bibiena, Elias Mögel, Stephan Dorffmaister, Sebastian Maisch, Karl von Blaas, Johann Nepomuk Ender, Leopold Kupelwieser, Sebestyén Stettner, Nepomuk János Boross, József Borsos, Mór Than, Bertalan Székely, Júlia Sikorski Zsolnay.